

ΔΕΛΤΙΟ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Προκήρυξη Διαγωνισμού για Ἀλφαβητάριο	Σελ. 98
Στ. Ραμά. — «Ἀνετίχαμε τὴν παιδεία ἐλεύθερη» (Διάλεξη)	95
Δ. Π. Πετροκέκικου. — Ἐνα πρότυπο δημοτικὸ σχολεῖο στὴν Ἀγγλία	119
Μανόλη Τριανταφυλλίδη. — Ἀπὸ ἓνα Ἑλθετικὸ Παρ- θεναγωγεῖο	125
Γιὰ τὴν κατάστασιν τοῦ Γλωσσικοῦ ζητήματος στὴν Ἑλλάδα	139
Παιδαγωγικὴ φιλολογία	142
Διαλέξεις στὸν Ὅμιλον	151
Οἱ ξένοι φίλοι τοῦ δημοτικισμοῦ καὶ ὁ Ἐκπ. Ὅμιλος	156

ΑΘΗΝΑ

ΓΡΑΦΕΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ

ΟΔΟΣ ΛΕΚΑ 4

Τιμὴ καθε ἀριθμοῦ δραχμὴ 1,50.

Τὸ Δελτίο ἀνταλλάσσεται μὲ τ' ἀκόλουθα παιδαγωγικά, ἐπιστημονικά καὶ φιλολογικά περιοδικά.

- «Παιδαγωγικὸν Δελτίον» Ἑλληνικοῦ παιδαγωγικοῦ Συλλόγου. Ἀθήναι.
- «Ἀνατολή» μηνιαῖον παιδαγωγικὸν περιοδικόν. Ἐν Σάμῳ.
- «Φῶς» Ἐπιστημονικὸν καὶ Παιδαγωγικὸν Περιοδικὸν τῆς Πανελληνίου Ἐνώσεως τῶν δημοδιδασκάλων ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Ἀθήναι.
- «Ἐρανιστής» μηνιαῖον περιοδικὸν τοῦ ἐν Σμύρνῃ Ἑλληνο-Γερμανικοῦ Λυκείου Κ. Γιαννίκη.
- «Πόντος» Μηνιαῖον Περιοδικόν. Δημοσίευμα φιλολογικόν, ἐπιστημονικόν καὶ παιδαγωγικόν τοῦ Πόντου. Μερτζιφούν.
- «Σάλπιγξ» ὄργανον τῆς Πανελληνίου Ἐνώσεως τῶν δημοδιδασκάλων ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Ἀθήναι.
- «Ἀσπίς» ὄργανον τοῦ παγκρητίου δημοδιδασκαλικοῦ συλλόγου. Χανιά.
- «Ἡ Διάπλασις τῶν Παιδῶν» εἰκονογραφημένον περιοδικὸν διὰ παιδία κτλ. Ἀθήναι.
- «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» ἐπιστημονικὸν θεολογικὸν σύγγραμμα ἐκδιδόμενον κατὰ μῆνα. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου).
- «Πάνταϊνος» ἑβδομαδιαῖον παράρτημα τοῦ «Ἐκκλησιαστικοῦ Φάρου». Ἀλεξάνδρεια.
- «Νουμάς» φιλολογικὸν περιοδικόν. Ἀθήνα.
- «Παναθήναια» εἰκονογραφημένον δεκαπενθήμερον περιοδικόν. Ἀθήναι.
- «Γράμματα» φιλολογικὸν περιοδικόν. Ἀλεξάνδρεια.
- «Νέα Ζωή» ὄργανον τοῦ ὁμωνύμου Συλλόγου. Ἀλεξάνδρεια.
- «Χαραυγή» περιοδικὸν εἰκονογραφημένον δεκαπενθήμερον. Μυτιλήνη.
- «Χρονικά» δεκαπενθήμερον φιλολογικὸν περιοδικόν. Κων/πολις.
- «Ἀλήθεια» Πολιτικὴ καὶ φιλολογικὴ ἑφημερίς. Λεμεσός — Κύπρος.
- «Κρήτη» ἑβδομαδιαία πολιτικὴ ἑφημερίς. Χανιά.

Βιβλία κατάλληλα γιὰ παιδιὰ ἀπὸ 11 χρονῶν καὶ πέρα ὁ Ἐκπ.

Ὁμιλος συσταίνει τὰ βιβλία τῆς Κ^ας Π. Δέλτα:

Γιὰ τὴν Πατρίδα	Δρ. 3.50
Παραμῦθι χωρὶς ὄνομα	» 3.50
Τὸν καιρὸ τοῦ Βουλγαροκτόνου 2. Τόμοι	» 4.50

ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙΟ

Στὴν πρώτη του προγραμματικὴ ἐγκύκλιο κήρυξεν ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλος πῶς, κοντὰ στὶς ἄλλες ἐκπαιδευτικὰς ἀνάγκας ποῦ θέλει νὰ ὑπηρετήσῃ, θὰ κοιτάξῃ νὰ δοθοῦν στὰ Ἑλληνόπουλα καὶ τὸ πρότυπο ἀλφαβητάριο καὶ τὰ πρότυπα διδαχτικὰ βιβλία.

Τὰ παράπονα γιὰ τὰ σημερινὰ διδαχτικὰ βιβλία εἶναι γενικά. Παιδαγωγοί, δασκάλοι, οἰκογενειάρχες καὶ τὸ σιωπηλὸ μὰ φανερὸ μαρτύριο τῶν παιδικῶν ψυχῶν, ποῦ παιδεύονται μὲ τὰ τωρινὰ βιβλία, διαλαλοῦν τὸ κακὸ ποῦ γίνεται.

Ἡ γλωσσικὴ πρόληψη, ἡ ἀμεθοδία, ἡ κερδοσκοπία μολύνουν τὴ σπουδαιότερη τοῦ παιδιοῦ πνευματικὴ τροφή.

Οἱ ὡς τὰ τώρα ἐνέργειες τοῦ κράτους καμιά ἀπ' αὐτὰς τις πληγὰς δὲ διορθώσανε. Ἡ γλωσσικὴ πρόληψη καὶ ἡ ἀμεθοδία ἔμειναν, ὅπως καὶ πρὶν, ἡ ἰδιωτικὴ κερδοσκοπία πέρασε στὰ ἔσοδα τοῦ Κράτους.

Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλος ξέρεῖ, πῶς καὶ δημοδιδάσκαλοι πολλοί, καλοσυνεῖδητοι, καὶ ἄλλοι, ποῦ στοχάζονται πονετικά γιὰ τὰ Ἑλληνόπουλα, ἔχουν μελετήσει καὶ τὰ ζητήματα τοῦ διδαχτικοῦ βιβλίου καὶ θὰ μπορούσαν νὰ δώσουν πολυτίμη ἐργασία γιὰ νὰ διορθωθεῖ τὸ κακόν.

Γι' αὐτὸ, ἂν καὶ στὴν ἀρχὴ φρονόισε πῶς τὸ Ἀλφαβητάριο καὶ τὰ διδαχτικὰ βιβλία θὰ πρεπε νὰ βγοῦν ἀπ' τὴν πράξη τοῦ Πρῶτου Σχολείου, ἀποφασίζει, ὡς ποῦ νὰ λειτουργήσῃ τὸ Σχολεῖόν του, νὰ βοηθήσῃ γιὰ νὰ βγεῖ στὸ φῶς ὅ,τι καλὸ μπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ ἡ δουλειὰ ἐκείνων, ποῦ ἔχουν μελετήσει τὰ σχετικὰ ζητήματα.

Καὶ ἀρχίζοντας ἀπ' τὴν πρώτη ἀνάγνωση προκηρύχνει διαγωνισμό γιὰ τὴ συγγραφή τοῦ καταλληλότερου γιὰ τὰ Ἑλληνόπουλα Ἀλφαβηταρίου. Ὅσοι λοιπὸν θὰ θελήσουν νὰ γράψουν Ἀλφαβητάριο γιὰ τὸ διαγωνισμὸ τοῦ Ὁμιλοῦ πρέπει νὰχοῦν ὑπ' ὄψιν τὰ ἑξῆς.

1) Τὸ Ἀλφαβητάριο πρέπει νὰχοῖ ὅλη τὴν ἀναγνωστικὴ ὄλη τοῦ πρώτου χρόνου, δηλαδὴ τὸ δευτέρὸ του μέρος νὰ τὸ ἀποτελοῦν παραμῦθία καὶ διηγηματάκια καὶ ποιηματάκια γιὰ παιδιὰ.

2) Πρέπει νὰ διδάσκεται σύγκαιρα διάβασμα καὶ γράψιμο.

3) Ὁ καθένας ποῦ θὰ γράφῃ, εἶναι λεύτερος νὰκολουθήσῃ ὅποια δὴποτε ἀπὸ τὶς νεώτερες μέθοδοις τῆς πρώτης ἀνάγνωσης θέλει, μπο-

ρεί ακόμα να προτείνει και δική του. Μόνο ή μέθοδο του γραμματισμού είναι απαράδεκτη.

4) Το περιεχόμενο του βιβλίου, ακόμη και οι μικρές φρασούλες, που θα διαβάζονται αρχή αρχή, πρέπει να έχουν κάποιο νόημα, ένδοτητα και ενδιαφέρο για τα παιδιά και να σχηματίζονται γρήγορα μικρά διηγηματάκια.

5) Η γλώσσα που θα διδαχτεί όχι μόνο με το 'Αλφαβητάριο παρά και σ' όλο το δημοτικό σχολείο είναι ή κοινή δμιλουμένη. Κι' απ' αυτή πρέπει να είναι παρμένο όλο το ύλικό του βιβλίου. Κάθε είδος χειραγώγηση του παιδιού προς κάποια καθαρισμένη ή διορθωμένη τάχα γλώσσα αποκλείεται, καθώς και τα διαλεκτικά στοιχεία. Το μόνο διόρθωμα της παιδικής γλώσσας, που έχει να κάνει ή πρώτη γλωσσική διδασκαλία, είναι να διδάσκει την πανελληνία προφορά των λέξεων αντίς τή διαλεκτική, δηλ. το π'τάμ' θα μάθει το παιδί να το λέει ποτάμι, το σκ'λί, σκυλί, τα κ'τσα κουκιά. Τίποτε άλλο.

6) Τα χειρόγραφα πρέπει να σταλθούν στα γραφεία του 'Εκπ. Όμιλου, δδός Λέκα 4 ως την 31 του Δεκέμβρη 1912. Κάθε χειρόγραφο να διακρίνεται με κάποιο ρητό ή άλλο σημάδι, που να υπάρχει και στο σφραγισμένο φάκελλο με τόνμα του συγγραφέα.

7) Τάλφαβητάρια θα τή κρίνει επιτροπή από ειδικούς. Τα όνόματά τους θα δημοσιευτούν το Γενάρη του 1913.

8) Στο συγγραφέα του βιβλίου, που θα βραβευτεί, θα δοθούν δρ. χίλιες (1000). Το βιβλίο του θα τυπωθεί καλλιτεχνικά με έξοδα του Όμιλου. Ο συγγραφέας θα έχει ακόμα 50% από τα καθαρά κέρδη όσο πουλιέται το βιβλίο.

Αθήνα 1 του Μάρτη 1912.

Η επιτροπή του 'Εκπ. Όμιλου.

ΔΙΑΛΕΞΗ

“ΑΝ ΕΙΧΑΜΕ ΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΗ.,

Τόν καιρό που ή Γαλλία είχε αυτοκρατορία, στα 1866, ένας άσήμενος τότε καθηγητής σ' έπαρχιακή πόλη, ο Jean Macé, δημοσίευσε στη ντόπια εφημερίδα «ή 'Εθνική Γνώμη» μιάν έκκληση— «Γιά να οργανωθεί συντροφιά μεταξύ ανθρώπων καλής θελήσεως σέ » δλην τή Γαλλία, με το σκοπό να εργασθούν για τή λαϊκή μόρφωση».

Τό κάλεσμά του το άκουσαν τρεις άνθρωποι—ένας λιθοξόος, ένας οδηγός στο σιδηρόδρομο κ' ένας άστυφύλακας.

Οι τέσσεροι τους, με κεφάλαιο 15 φράγκα, ίδρυσαν άμέσως «τή Γαλλική 'Ενωση για τήν 'Εκπαίδευση» που έφτασε στο μεγαλειό (ύστερα από είκοσι χρόνια) άπαρτιζόμενη πλέον από έκατομ. μέλη και διαθέτοντας έκατομμύρια κεφάλαια, να επιβάλεται τόσο, ώστε οι έχθροι της να τήν χαρακτηρίζουν—ώς σωματείο πρωτοβουλίας, όπου μεταβαίνει ή παιδεία του Κράτους για να διδαχθεί.

Και πραγματικά, χάρη στην 'Ενωση, ή Γαλλία έχει σήμερα λαϊκή παιδεία υποχρεωτική, παρεχόμενη δωρεάν.

Σάν τί, όμως, να ζητούσε ή 'Ενωση τόν καιρό που ιδρύθηκε;

Στο καταστατικό της έντελώς άόριστα υπόσχεται να κινήσει τήν ιδιωτική πρωτοβουλία υπέρ της εκπαιδεύσεως του λαού.

Τίποτε όρισμένο δέν αναφέρεται στον άφορξ τόν τρόπο και τα μέσα με τα όποια θα επιδιώξει αυτόν το γενικότατο σκοπό της.

'Εν τούτοις ο Macé, ο δημιουργός της, αυτός που στάθηκε ήγεμόνας της ως τήν ώρα του θανάτου του, από τήν πρώτη στιγμή της ίδρύσεώς της, ένθουσιασμένος, έπρόλεγε το ένδοξο μέλλον της 'Ενώσεως με τέτοια λόγια:— «Όταν οι 'Αμερικανοί μέτοικοι (Settlers) » προχωρούν ίσα μπροστά τους αναζητώντας τόπο για να έγκατα- » σταθούν στο Far West γνωρίζουν τάχα πάντοτε το «πού» και το » «τί» θα φτιάσουν;»

» Ένα ξέρουν, πώς είναι άνδρες και ότι εκεί κάτω υπάρχει γή » χέρσα. Πηγαίνετε να δείτε δέκα χρόνια έπειτα το μέρος όπου στά-

» θηκαν. Θα βρείτε μιὰ πόλη, τῆς ὁποίας βέβαια δὲν εἶχαν τὸ σχέδιο
 » στὴν τσέπη τους τὸν καιρὸ ποῦ ξεκινούσαν.

» Κι' ὅμως ἡ πόλη ἐχτίσθηκε... Ἔτσι θὰ κάνει καὶ ἡ Ἐνωσὴ
 » μας ἂν εἴμαστε ἄνδρες...».

Κ' ἔτσι ἔγινε.

Ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Γαλλικῆς Ἐνώσεως γιὰ τὴν Ἐκπαίδευση
 μαθαίνομε, πὼς ὅσο ἐπλήθαιναν τὰ μέλη τῆς, ὅσο ἡ ὀλικὴ τῆς δύναμη
 αὐξάνει καὶ ὅσο ἀποκτοῦσε μεταξὺ τῶν ὁπαδῶν τῆς «προσωπικότη-
 τες ἐνεργητικῆς» (μεγάλωσε ἡ Ἐνωσὴ ἀκριβῶς γιατί τίς ἀπόκτησε)
 τόσο καὶ στὸ μυαλὸ τοῦ ἰδρυτῆ τῆς καὶ τῶν πολύτιμων συντρόφων
 του διαγράφονταν, ἀργὰ καὶ μὲ τὴν ὥρα τους, ξελαγαρισμένοι κ' ἐν-
 τελῶς ὀρισμένοι οἱ εἰδικοί σκοποὶ καὶ τὸ πρόγραμμα τῆς ἐνέργειας.
 Κ' ἔτσι στὸ τέλος ἔφτασε στὸ σημεῖο νὰ ὑποστηρίξει καὶ νὰ ἐπιβάλλει
 —ὅπως εἶπαμε— τὴν παρεχόμενη δωρεὰν λαϊκὴ παιδεία, σὰ συνέπεια
 τῆς ὑποχρέωσης νὰ στέλνει ὁ πατέρας τὸ παιδί του στὸ Σχολεῖο.

Τὴν ὑποχρέωση αὐτὴ τὴν ὑποστήριξε ὁ Macé μὲ πολλὰ ἐπι-
 χειρήματα.

Κάπου π. χ. λέει.—« Εἶμαι βέβαια ὁ ἀπέντης στὴν ἀμαξία μου;

» Καὶ ἂν μ' ἀρέσει τὴ νύχτα, στὰ σκοτεινά, μπορῶ νὰ τὴν ὀδηγήσω
 » ἀπάνω σὲ χαντάκια καὶ λιθάκια μὲ κίνδυνο νὰ τὴν κομματιάσω.
 » Αὐτὸ μοῦ φαίνεται στὴν ἀρχὴ σὰν δικαίωμά μου. Ἐν τούτοις μ' ἀνα-
 » γκάζουν ν' ἀνάψω τὸ φανάρι στὴν ἀμαξία. Ἄν δὲν τὸ κάνω μὲ στέλ-
 » νουν νὰ δώσω λόγοςτὴ δικαιοσύνη. Κι' ἂν παραπονεθῶ, μοῦ λένε πὼς
 » ἔχω ἄδικο, ἐπειδὴ δὲν πρόκειται μόνο γιὰ τὴν ἀμαξία μου, ἀλλὰ
 » μπορεῖ στὸ δρόμο μου νὰ συναντήσω ἀνθρώπους καὶ νὰ σκοτώσω
 » κανένα παιδάκι, ἢ νὰ σπάσω τὴν ἀμαξία κάποιου ἄλλου.

» Γιατί, λοιπὸν, θὰ διστάσω ν' ἀναγκάσω τοὺς ἀμελεῖς γονεῖς
 » ν' ἀνάψουν τὸ φανάρι στὸ κεφάλι τῶν παιδιῶν τους;—Νομίζετε,
 » πὼς τοῦτο δὲν εἶναι γιὰ τὸ συμφέρον ὄλων μας κι' ὅτι τὰ σκοτεινά
 » κεφάλια δὲ θὰ σπάσουν ἀργότερα τίποτα;»

Ἐνόμισα, πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ χάσω τὴν εὐκαιρία νὰ σὰς θυμίσω
 ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς παιδαγωγικῆς τίς ὀλίγες αὐτὲς σελίδες, ποῦ
 μιλοῦν γιὰ τὸ λαμπρὸ ἔργο τοῦ Macé, γιατί μέσα του βρῖσκω πολύ-
 τιμα διδάγματα.

Τὰ σημειῶνω ἀμέσως.

Πρῶτο. Ἡ ἐπιτυχία τῆς Ἐνώσεως, ποῦ ξεκίνησε ἀπὸ τόσο χαμηλὰ
 καὶ μὲ τόσο λίγα μέσα γιὰ ἓνα τόσο δύσκολο ἔργο, εἶναι μιὰ κατα-

δίκη γιὰ τὴ διαγωγή ὄλων ἐκείνων, ποῦ παρουσιάζουν τίς δυσκολίες
 ἑνὸς ἔργου σὰν πρόσχημα γιὰ νὰ μὴν κάνουν τίποτα.

Ἡ ἐπιτυχία τῆς, ἀντιθέτως, μπορεῖ νὰ ἐνθαρρύνει τοὺς ὀλίγους
 αἰσιόδοξους ποῦ, μολονότι προβλέπουν τὰ μεγάλα ἐμπόδια, καταπιά-
 νονται τολμηρὰ καὶ δύσκολο ἔργο. Γιατί καὶ τὸ ἔργο τοῦ Macé—
 νὰ ἐπιχειρήσει νὰ ἐνώσει ὅλα τὰ ἐλεύθερα πνεύματα, ποῦ ζούσαν
 καὶ στὴν ἐποχὴ του ὅπως σὲ κάθε ἐποχὴ ἀναζητῶντας σὰν ἀνάγκη
 τὸ φῶς καὶ τὴν πρόοδο—ὁμολογουμένως τὸ βρῖσκομε ἀπὸ τὰ πιὸ
 τολμηρὰ, ὅταν σκεφθοῦμε ὅτι ἡ αὐτοκρατορία στάθηκεν ἐχθρική σὲ
 κάθε σκέψη ἐλευθερίας κι' ὅτι ἡ «Ἐνωσὴ», μὲ τὸ νὰ θέλει «λαϊκὴ»—
 laïque—τὴν παιδεία, θ' ἀντιμετώπιζε μιὰ παντοδύναμη Ἐκκλησία.

Δεύτερο. Ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ ἔργου τοῦ Macé μαθαίνομε, πὼς
 δὲν εἶναι καμιὰ ἀνάγκη νὰ ὀρισθοῦν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μὲ τὸ ν καὶ μὲ
 τὸ σ καὶ νὰ ξετυλιχθοῦν στοῦ ἥλιου τὸ φῶς καὶ σὲ κοινὴ θέα ὅλες
 οἱ λεπτομέρειες μιᾶς μακροχρόνιας κοινωνικῆς δράσεως.

Σχετικὰ ὁ Γαμβέττας ἔλεγε σ' ἓνα του λόγος:

—Βέβαια ὁ Macé θὰ εἶχε στὸ μυαλὸ του ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή
 τὸ σκοπὸ ποῦ θὰ ἐπεδίωκε μὲ τὴν Ἐνωσὴ, μὰ καταλάβαινε πὼς ἡ
 Ἐνωσὴ ἔπρεπε νὰ δείχνεται συντηρητικὴ ὅσο τὸ δυνατό καὶ νὰ προ-
 χωρεῖ μὲ περίσκεψη.

Κι' ὁ ἴδιος ὁ Macé ἀργότερα ἔλεγε μὲ τὸ εἰκονικὸ του ἔπος:—
 «Πρέπει νὰ μικραίνει κανένας γιὰ νὰ περάσει ἀπὸ μιὰ μικρὴ τρύπα».

Τὰ δυὸ αὐτὰ διδάγματα, τὰ ὁποῖα φυσικὰ θὰ ἐνδιαφέρουν κάμ-
 ποσο κάθε σωματεῖο, ποῦ ξεκινᾷ μὲ ὀλίγα μέσα γιὰ νὰ φτάσει ἀπὸ
 δύσβατο δρόμο σὲ μακρυνὸ τέρμα καὶ ποῦ τὰ μέλη του νοιώθουν κάπως
 ἀόριστα τὴν κοινότητα τῶν ἰδεῶν ποῦ τὰ συνδέει, ἐθεώρησα—δὲν
 καλοξέρω τὸ «γιατί»—πὼς ἔπρεπε νὰ τὰ ἐπιδείξω κι' ἀπόψε ἀνα-
 κουφωτὰ, μολονότι τὰ βρῖσκω—ὅπως καὶ εἶναι—σχεδὸν ἀσχετα μὲ
 τὸ θέμα τῆς ὁμιλίας μου.

Ἀπὸ τὰ ὀλίγα, ὅμως, ποῦ ἀναφέραμε γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Macé
 μάθαμε τὸ σχετικὸ γιὰ τὸ θέμα μας:—Ἵτι τὸ δικαίωμα, ποῦ ἔχει
 τὸ Κράτος νὰ ὑποχρεώνει τὸν πατέρα νὰ στέλνει τὸ παιδί του στὸ
 σχολεῖο, στὴ Γαλλία τὸ ὑποστήριξαν οἱ ὑπέρμαχοι τῆς ἐλευθερίας
 καὶ τὸ πολέμησαν οἱ ἐχθροὶ τῆς.—Ἐθεώρησαν, δηλαδὴ, οἱ θιασῶτες
 τῆς ἐλευθερίας τὴν ὑποχρεωτικὴν παιδείαν σύμφωνη καὶ σὰν ἀπόρ-
 ροια τῆς ἀρχῆς τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου. Καὶ ὡς τέτοια τὴν ὑπο-
 στήριξαν, ἐπειδὴ στὸν καιρὸ τοῦ Macé ζούσαν ἀκόμα πολλοί, ποῦ

ἐφώναζαν ὅτι τὸ Κράτος, ἀναγκάζοντας τὸν γονέα νὰ στέλνει τὸ παιδί του στὸ σχολεῖο, παραβιάζει τὴν ἐλευθερία τοῦ γονέα ὡς ἀτόμου.

Σήμερα νοιώθουμε ἀμέσως, ὅτι ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτὸς βασίζεται ἀπάνω σὲ μιὰ παρανόηση καὶ σὲ μιὰν ἀδικαιολόγητη ἐπέκταση τοῦ δικαιώματος ποὺ ἔχει ὁ πατέρας ἀπάνω στὸ παιδί του.

Ὁ πῶς ἀκρατος ὑπερασπιστὴς τοῦ ἀτομισμού—δ J. S. Mill—σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα αὐτὸ λέει:—Τὸ ἀτομο πρέπει νὰ μένει ἐλεύθερο νὰ κάνει ὅ,τι θέλει, ἐφόσον πρόκειται γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τὰ συμφέροντά του, μὰ δὲν εἶναι καθόλου ἐλεύθερο νὰ κάνει ὅ,τι θέλει, ὅταν πρόκειται γιὰ ἄλλο ἀτομο μὲ τὸ πρόσχημα, ὅτι τὰ συμφέροντα αὐτοῦ τοῦ ἄλλου ἀτόμου τοῦ τὰ ἔχει ἀναθέσει εἴτε ὁ νόμος, εἴτε ἡ φύση.

Καὶ λοιπόν, ὅπως ὁ πατέρας δὲν εἶναι ἐλεύθερος νὰ διαθέσει τὴ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ του, ἢ νὰ τοῦ παραμορφώσει τὸ σῶμα, ἀπαράλλαχτα δὲν μπορεῖ νὰ διαθέσει τὸ πνεῦμα τοῦ παιδιοῦ του.

Καὶ χάριν τῆς πνευματικῆς χειραφεσίας τοῦ μέλλοντος πολίτη του, τὸ Κράτος ὄχι δικαιούται, μὰ ὀφείλει νὰ λάβει πρόνοια νὰ τὸν καταρτίσει σὲ τρόπο ποὺ καὶ ὁ ἴδιος νὰ μὴ ζημιωθεῖ ἀργότερα καὶ τὴν κοινωνία νὰ μὴ βλάψει.

Ἐπομένως ἡ ὑποχρέωση τοῦ γονέα νὰ στείλει στὸ σχολεῖο τὸ παιδί του, γιὰ ν' ἀποκτήσει ἕνα ἐλάχιστο μορφώσεως ποὺ ἡ πολιτεία τὴ θεωρήσει ἀπαραίτητη γιὰ τὸν κάθε πολίτη τῆς, ἐτέθηκε σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόλυτη ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας.

Στὴν περίστασι μάλιστα, ποὺ ἕνας λαὸς αὐτοδιοικούμενος—ἤθελα νὰ πῶ ποὺ ἔχει πολίτευμα θεμελιωμένο στὴν ἀρχὴ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας, δηλαδὴ τῆς αὐτοδιοικήσεως—στὴν περίστασι, ποὺ ὁ λαὸς αὐτὸς τυχαίνει νὰ εἶναι ἀμόρφωτος, κανενὸς εἶδους δισταγμὸς δὲν ἐπιτρέπεται. Τὸ Κράτος τὸ ταχύτερο καὶ μὲ τὸν αὐστηρότερο τρόπο πρέπει νὰ ἐπιβάλλει τὴ στοιχειώδη μόρφωση, ὥστε ὅλοι νὰ λάβουν ἕνα ἐλάχιστο βαθμὸ μορφώσεως. Ἐννοεῖται πὺς καὶ ἡ πολιτεία ὀφείλει ν' ἀναλάβει τὴν ὑποχρέωση στὴν ἀνάγκη νὰ χορηγήσει δωρεὰν τὸ ἀπαιτούμενο ἐλάχιστο τῆς μορφώσεως.

Τοῦτο, ἄλλως τε, εἶναι ἀναγκαῖο ἀκολούθημα.

Ὅταν, ἄρα, μιλοῦμε γιὰ ἐλεύθερη ἢ ἀνελεύθερη παιδεία, δὲν ἔννοοῦμε ἂν εἶναι ἢ δὲν εἶναι σ' ἕνα Κράτος ὑποχρεωτικὴ ἢ Στοιχειώδης Ἐκπαίδευσις. Ἡ ἐλευθερία ἢ ἡ σκλαβιά τῆς παιδείας ἐξαρτᾶται ἀπὸ κάτι ἄλλο, ποὺ θὰ τὸ ἀναζητήσομε προχωρώντας.

Σύμφωνα μὲ ὅσα εἶπαμε συμπεραίνομε, ὅτι τὸ Κράτος μας ποὺ

ἐθέσπισε—ἴσως πρῶτο αὐτὸ ἀπ' ὅλα τὰ Κράτη—τὴ Δημοτικὴ παιδεία ὑποχρεωτικὴ, τὸν καιρὸ ποὺ ἐδέχθηκε ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς μὲ τὸ σωρὸ μαζὶ μὲ τὴν ἀνεξαρτησία του ὅλες τὶς ἐλεύθερες ἀρχὲς καὶ τὶς ἐλευθέριας συνταγὰς καὶ διατάξεις, δὲν ἔκανε τίποτα ποὺ νὰ μὴν εἶναι σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας καὶ ποὺ νὰ μὴν εἶναι συντελεστικὸ γιὰ τὴν προκοπὴ του.

Τὸ Κράτος μας, ὁμῶς, ποὺ μὲ συνέπεια σκεπτόμενο πολὺ σωστὰ ἐκανόνισε καὶ νὰ παρέχεται δωρεὰν ἡ ὑποχρεωτικὴ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις, δυστυχῶς δὲν ἐσταμάτησε ἐγκαιρὰ τὴ φόρα του.... Κ' ἔτσι ξεγλύστρησε σ' ἕναν ἐπικίνδυνον κατήφορον, ὅπου κατρακυλᾷ, ἀφότου νόμισε πὺς πρέπει αὐτὸ νὰ ὀρίζει καὶ νὰ κανονίζει καὶ τὸ εἶδος τῆς μορφώσεως, ποὺ θὰ λαβαίνουν οἱ πολῖτες του, ὄχι σὺν ἐλάχιστο ἀπαραίτητο, μὰ σὰ μόνη σωστὴ μόρφωση ποὺ ἀρμόζει στοὺς Ἕλληνας.

Συμμορφούμενο, λοιπόν, μὲ τὴν ἀρχὴ αὐτὴ τὸ Κράτος κανονίζει τὰ προγράμματα, ὑποδείχνει τὴ σωστὴ μέθοδο διδασκαλίας, τυπώνει τὰ διδαχτικὰ βιβλία, ἐπιβάλλει καὶ τὰ σχολικὰ τετράδια. Ἡ τάση, μάλιστα, νὰ ἐπεμβαίνει στὸ σχολεῖο καὶ νὰ ὀρίζει καὶ τὶς ἐλάχιστες λεπτομέρειες—ὅπως ὅλοι τὸ ἀντιλαμβανόμεσθε—τραβάει crescendo.

Σχετικὰ ὁ κ. Γ. Παπασωτηρίου πρῶην Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς τῆς Στοιχειώδους Ἐκπαίδευσως καὶ σήμερα Πρόεδρος τοῦ Κεντρικοῦ Ἐποπτικοῦ Συμβουλίου τῆς Στοιχ. Ἐκπαίδευσως γράφει.

«Ἐν τῇ ἐκπαίδευσί νομίζω ὅτι ἀπεδείχθημεν τέλειοι Μανδραρινοί. Διὰ τῶσων δεσμῶν καὶ πεδῶν περιωρίσαμεν πᾶσαν κίνησιν. Ὁρισμένα καὶ τὰ βιβλία ὧν θὰ γίνεται χρῆσις, ὀρισμένοι καὶ αἱ σελίδες, ἃς θὰ ἐρμηνεύσῃ ἐκ τοῦ ὀρισμένου κειμένου ὁ καθηγητὴς ὀρισμένη καὶ ἡ ἐβδομάς καθ' ἣν ὀφείλει ὁ ἀσθενήσας κατὰ τὰς ἐξετάσεις μαθητῆς νὰ ὑποβάλλῃ τὸ ἱατρικὸν πιστοποιητικόν. Οὐδ' ἐν τοῖς ἰδιωτικοῖς ἐκπαιδευτηριοῖς ἐπιτρέπεται ἀπόπειρα παρεκκλίσεως ἀπὸ τῶν ἐπισήμων προγραμμάτων καὶ κανονισμῶν. Καιρὸς εἶναι νομίζω νὰ λυθῶσιν οἱ δεσμοί. Δὲν ἔχει τὸ διδασκαλικὸν γένος τὸ προνόμιον καὶ τὸ μονοπώλιον τῆς σοφίας».

Κ^{ος} καὶ Κ^{οί}.

Ἀπὸ τῆ στιγμῆ ποὺ μιὰ πολιτεία ἀναλαβαίνει αὐτὴ νὰ διοικεῖ σ' ὅλη τὴν ἔκτασὴ τῆς τὴν παιδεία καὶ νὰ ὀρίζει τὴ μορφή τῆς καὶ νὰ κανονίζει ὅλες τὶς λεπτομέρειες αὐτῆς, νομίζω πὺς ἡ πολιτεία παύει νὰ ἐνεργεῖ σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας. Μ' αὐτὸν

τὸν τρόπο τῆς ἐνέργειας μου φαίνεται, ὅτι τὸ **Σύνολο** ἀναγκάζει τὴν παιδεία νὰ δουλεύει σκλάβο του, ἴσως γιὰ τὴν ἐπιτυχία κάποιου μερικοῦ σκοποῦ του, καταπατώντας τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου καὶ τὴν ἐλευθερία τῆς σκέψεως.

Καὶ μου φαίνεται ἀκόμα, πῶς ἡ δούλεψη τοῦ σκλαβωμένου σχολείου δὲ συντείνει οὕτε στὴν προκοπὴ τοῦ ἀτόμου, μὴδὲ στὴν προκοπὴ τοῦ Κράτους.

Ἄλλὰ προτοῦ προχωρήσωμε στὴ λεπτομερέστερη ἔρευνα τοῦ «**Γιατί**» ὁ κανονισμὸς τῆς παιδείας ἀπὸ μέρος τοῦ Κράτους ζημιώνει τὸ ἄτομο καὶ τὴν κοινωνία καὶ συνάμα εἶναι πράξη, ποὺ ἀντιβαίνει στὴν ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς σκέψεως, παρακαλῶ νὰ μου ἐπιτρέψετε μιὰ λοξοδρομία, ποὺ γίνεται μὲ τὸ σκοπὸ νὰ θέσωμε πρώτα μερικὰς προϋποθέσεις, ποὺ θὰ μᾶς ἐδokolύνουν πολὺ στὴν ἔρευνά μας.

Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλὸς στὸν Α' ἀριθμὸ τοῦ Δελτίου του καὶ στὸ πρῶτο ἀρθρο του, ποὺ ἦταν μιὰ ἐκκλήση — Σὲ Εἰδικούς καὶ Μὴ—γιὰ νὰ πρωτοδείξει σὲ ποιὰν ἀνάγκη κοινωνικὴ ἀνταποκρίνεται τὸ ἔργο **Του**, βασίσθηκε σὲ μιὰν ἀλήθεια.

Εἶπε, δηλαδὴ — Πῶς ὑπάρχει πάντοτε ἓνα χάσμα ἀνάμεσα τῆς παιδείας, ποὺ ὑπάρχει, καὶ τῆς παιδείας ποὺ ἢ πῶς μορφωμένη τάξη τῆς ἐποχῆς αἰσθάνεται πῶς ἔπρεπε καὶ μποροῦσε νὰ ὑπάρχει.—Τοῦτο συμβαίνει, ἐπειδὴ τὸ σχολεῖο μιᾶς ἐποχῆς παραμένει πάντοτε ἀνάλογο μὲ τὴ μέση μόρφωση τῆς κοινωνίας, τῆς ὁποίας φυσικὰ τὸ σχολεῖο θ' ἀντιπροσωπεύει τὴν ἰδεολογία καὶ τὴς πεποιθήσεις.

Αὐτὸ τὸ χάσμα—ἐπρόσθεσε γενικότατα ὁ Ὀμιλὸς—προσπαθοῦν κάθε φορὰ μερικὰ ἄτομα καὶ τὸ Κράτος νὰ τὸ γεφυρώσουν.

Ἔτσι σὰν ἓνας ἐργάτης γιὰ τὸ γεφύρωμα τοῦ χάσματος αὐτοῦ αὐτοπαρουσιάσθηκε ὁ Ὀμιλὸς μας.

Μὰ τὸ γεφύρωμα αὐτό, κατὰ ἓνα συνδυασμὸ ἰδεῶν ποὺ τὸν βρῖσκω φυσικὸ, μου θυμίζει τὸ Θρύλο γιὰ τὸ χτίσιμο τοῦ γεφυρίου τῆς Ἄρτας καὶ τὸ γνωστὸ τραγοῦδι, ποὺ χρησίμεψε σὲ τρεῖς συγχρόνους δραματικούς μας — ὅπως θὰ σᾶς εἶναι γνωστὸ — σὰ θεμέλιο καὶ σὰν ἀφορμὴ γιὰ νὰ γράψουν ὁ καθένας ἀπὸ ἓνα ὠραῖο ἔργο.

Ἐλπίζω πῶς ἀπὸ τοὺς ἀκροατὰς μου καὶ ὅσοι δὲν ἔτυχε νὰ διαβάσουν τὰ δράματα τῶν κ. Ἡ. Βουτιερίδη, Π. Χόρν καὶ Ν. Καζαντζάκη (ταξινόμησα τὰ ὀνόματα κατὰ προτεραιότητα συγγραφῆς τῶν ἔργων) θὰ γνωρίζουν βέβαια τὸ τραγοῦδι.

* Μοριολογοῦν οἱ μάστορες καὶ κλαῖν οἱ μαθητὰδες
* Ἄλλοίμονο στοὺς κόπους μας κρῖμα στὶς δούλεψές μας.
* Ὀλημερίς νὰ χτιζοῦμε, τὸ βράδυ νὰ γκρεμιέται.

Σύμφωνα μὲ τὸ Θρύλο, τὸ Γεφύρι τῆς Ἄρτας αἰώνια θὰ χτιζότουνα κ' αἰώνια θ' ἀπόμεινε ἀχτιστο.

Καὶ φαντάζομαι, πῶς ἐνῶ ἡ μιὰ γενεὰ θὰ μοχθεῖ νὰ γεφυρώσει τὸ χάσμα, ποὺ χάσκει ἀνάμεσα τῆς παιδείας ποὺ ὑπάρχει καὶ τῆς παιδείας ποὺ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει, ἓνα **Στοιχεῖο** — ἡ **Πρόδος** — θὰ ἐτοιμάζει τὴ νέα Γενεὰ, ποὺ ἐρχόμενη θὰ ξανοίξει τὸ χάσμα πάλι ἀγεφύρωτο.

Μετὰ τοῦτο νομίζω πῶς βλέπομε καλύτερα καὶ βαθύτερα τὴν ἀλήθεια, ποὺ μόνο τὸ ἓνα τῆς μέρος διατύπωσε πέρυσι ὁ Ἐκπ. Ὀμιλὸς. Τὸ χάσμα, ποὺ διακρίνομε ἀνάμεσα τῆς παιδείας ποὺ ὑπάρχει καὶ τῆς παιδείας ποὺ αἰσθανόμαστε πῶς ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει, δὲ θὰ τὸ γεφυρώσωμε τελικὰ, μὰ θὰ παραδοθεῖ στὴν ἐρχόμενη γενεὰ πότε μεγαλύτερο καὶ πότε μικρότερο, ἀνάλογο μὲ τὴ δύναμη τῆς γενεᾶς ποὺ ἐργάσθηκε.

Φυσικὰ τὰ χάσμα ποὺ προσπάθησε νὰ τὸ μηδενίσει μιὰ γενεὰ καὶ πού, μολταταῦτα, θὰ τὸ ἀντικρύσει ἡ νέα, θὰ φανεῖ στοὺς ἀδριανούς κατὰ τὸ δυνατὸ μικρότερο ἐφόσον οἱ πῶς προοδευμένοι τῆς γενεᾶς ἦταν ἐλεύθεροι ν' ἀναπτύξουν τὴν πρωτοβουλία τους, νὰ θεμελιώσουν σχολεῖα ἐφαρμόζοντας τὴς ἰδέες τους κ' ἐπιδείχνοντας τ' ἀποτελέσματα, κινώντας τὴν ἀμύλλα — παρακινώντας δηλαδὴ τὴν ἄληθιναιδεῖα νὰ προχωρήσει.

Τὸ χάσμα, ἀπεναντίας, θ' ἀπομείνει τόσο μεγαλύτερον, ὅσο οἱ πῶς προοδευμένοι ὑποχρεώνονται νὰ δουλέψουν γιὰ νὰ κινήσουν πρώτα ὑπὲρ τῶν ἰδεῶν τους τὸ πῶς μεγάλο μέρος τῆς κοινωνίας (τὸ ἀμόρφωτο φυσικὰ) γιὰ νὰ σαλέψει στὸ τέλος ὁ δυσκολοκινητότερος καὶ ὁ πῶς ρουτινιέρης ὀργανισμὸς — ἡ Πολιτεία — ποὺ ἀπὸ τὴ φύση τῆς εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ σεβασθεῖ καὶ τὴν πῶς μωρὴ ἀπὸ τὴς προλήψεις, γιὰτὶ ἀπάνω σ' αὐτὴς ἔχει θεμελιωμένη τὴ δύναμή της.

Ὅσο, λοιπόν, ἀνάμεσα τοῦ πόθου τῶν πῶς προοδευμένων γιὰ νὰ ἐργασθοῦν ὑπὲρ τῆς παιδείας καὶ τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἰδεῶν τους ὀρθώνεται ἐμπόδιο ἢ πολιτεία, τὸ χάσμα μένει ἀγεφύρωτο κ' ἔτσι ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ ἢ ἀπόσταση μεταξὺ τῶν ἰδεῶν τῶν πῶς μορφωμένων καὶ τῶν ἰδεῶν ποὺ διοικοῦν τὴν παιδεία μεγάλωνει. Τὸ χάσμα, δηλαδὴ, ἀνοίγεται τελικὰ τρομαχτικὸ ἀνάμεσα

τῆς παιδείας, πού μπορούσε νάχει μιὰ ἐποχή, καί τῆς παιδείας πού ἡ πολιτεία μᾶς καταδικάζει νάχομε.

Ἐξ αἰτίας τὰ κωλύματα πού φέρνει στήν πρωτοβουλία τὴν ἰδιωτικὴ μιὰ τυφλὴ συγκεντρωτικὴ ἐνέργεια τῆς Πολιτείας, δὲν μπορῶ νὰ φαντασθῶ μεγαλύτερο πάθημα ἀπὸ τὸ δικό μας, πού εἶναι βέβαιο, πὼς παραμείναμε μὲ τὴ Μεσαιωνικὴ Ἑκπαίδευση, ὅπως μᾶς τὴν κανόνισαν πρὸ ἑνὸς αἰῶνα οἱ Βαυαροί, ἐνῶ καί στὸν τόπο μας θὰ βρέθηκαν καί θὰ βρίσκονται ἄτομα, πού ἐμόχθησαν στὸ παρελθόν καί πού μοχθοῦν σήμερα νὰ γεφυρώσουν τὸ παρατηρούμενο χάσμα, ἄτομα πού γενήθηκαν, ζοῦν καί ἀναπνέουν τὸν ἀέρα τοῦ 20^{οῦ} αἰῶνα.

Αὐτὸ πού εἶπαμε, ὅτι ἡ ἐπέμβαση τῆς πολιτείας στὶς λεπτομέρειες τοῦ σχολείου σταματᾷ τὴν πρόοδο τῆς παιδείας, θὰ προσπαθήσω νὰ τὸ δείξω χεροπιαστὸ μ' ἓνα παράδειγμα, πού ἐπίτηδες τὸ διάλεξα γνωστὸ σὲ ὅλους μας.

Πρόκειται γιὰ τὸν τρόπο τῆς διδασκαλίας τῆς μητρικῆς γλώσσας.

Ἄν ἤθελα ν' ἀκριβολογήσω θὰ ἔλεγα, ὅτι διαλέγω σὰν παράδειγμα τὴ διδασκαλία τοῦ τύπου τοῦ γραπτοῦ λόγου, πού τὸ Κράτος ἐξακολουθεῖ νὰ τὸν φαντάζεται σὰ μητρικὴ γλώσσα.

Ἔτσι θὰ μπορούσα νὰ τονίσω ἀμέσως, — ὅτι τὸ Κράτος ἐμποδίζοντας καί μὲ συνταγματικὴ διάταξη νὰ διδάσκεται στὸ Σχολεῖο ἡ πραγματικὴ μητρικὴ γλώσσα μας, βρίσκεται σὲ φανερὴ διαφωνία, σὲ καθαρὴ ἀντίθεση μὲ τὴ γνώμη τῶν πιδ προοδευμένων τῆς ἐποχῆς μας — κατὰ τὴ γνώμη μου βέβαια — οἱ ὅποιοι ἔνοιωσαν, ὅτι τὸ σχολεῖο μας θὰ μένει προορισμένο νὰ καταστρέφει τὴν πνευματικὴ υγεία καί τὴν ἠθικὴ υγεία ἀκόμα τῶν παιδιῶν μας, ὅσο δὲν ἀναγνωρίζεται ὡς γλώσσα τοῦ σχολείου ἡ μητρικὴ γλώσσα τῶν παιδιῶν.

Κ' ἐπομένως ἀπαγορεύοντας ἡ πολιτεία — ὅπως τὸ ἀπαγορεύει — τὴν ἴδρυση Σχολείου, πού δὲν πρόκειται νὰ σεβασθῆ ὁ αὐτὸ τὸ σημεῖο τουλάχιστο τὸ πρόγραμμά της, παρακωλύει τὴν ἐφαρμογὴ μᾶς ἰδέας πού θὰ ἔφερνε τὴν ἀλματικὴν πρόοδο τῆς παιδείας μας.

Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ θὰ μπορούσε, ὅσον ἀφορᾷ τὸ παράδειγμά μου, ν' ἀκουσθοῦν.

1^{ον} Ὅλες οἱ γνωστὲς μουρμούρες πού ἀκούγονται ταχτικὰ στὴ συζήτηση γιὰ τὸ Γλωσσικὸ Ζήτημα.

Καί 2^ο Ἡ ἀντίρρηση, ἂν πραγματικὰ ἡ γνώμη αὐτὴ εἶναι καί ἡ γνώμη τῶν πιδ προοδευμένων . . .

Θὰ προτιμήσω νὰ δείξω τὴν ἀντίθεση μεταξὺ τῆς ἀντιλήψεως ἀφ' ἑνὸς τῆς πολιτείας γιὰ τὸν τρόπο τῆς διδασκαλίας τοῦ τύπου τοῦ γραπτοῦ λόγου καί τῆς γνώμης ἐξ ἄλλου κάποιων προοδευτικῶν (εἰδικῶν καί μὴ στὰ σχολικὰ ζητήματα) πού μπορεῖ νὰ ὀνομασθοῦν «μετριοπαθῶς μορφωμένοι».

Καί λοιπὸν εἶναι γεγονός, ὅτι αὐτοὶ — ἀπὸ τοὺς ὁποίους πολλοὶ τυχαίνουν νὰ εἶναι καί οἱ κλητοὶ ἐκ professo νὰ ἐπιστατοῦν τὴν παιδεία μας — δὲν τολμοῦν νὰ γεφυρώσουν τὸ χάσμα, πού διακρίνουν ἀνάμεσα τῆς μεθόδου διδασκαλίας τοῦ τύπου τοῦ γραπτοῦ λόγου πού ἔπρεπε κατὰ τὴ γνώμη τους νὰ ἐφαρμόζεται καί τῆς μεθόδου πού ἐφαρμόζεται σήμερα.

Δηλαδή, δὲν ἀντικατασταίνουν τὴ μέθοδο τῆς διδασκαλίας τῆς σημερινῆ μὲ τὴ μέθοδο πού τοὺς ὑποδείχνει ἡ ἐπιστήμη τους καί ἡ πρόοδος, γιὰ τὸν τοῦ ἀπαγορεύει τὸ Κράτος.

Λεπτομερέστερα. — Ἡ μέθοδος μὲ τὴν ὁποία πολλοὶ καί καλοὶ εἰδικοὶ νομίζουν ὅτι πρέπει νὰ γίνεται ἡ διδασκαλία τοῦ τύπου τοῦ γραπτοῦ λόγου εἶναι ἡ λεγόμενη μεταβατικὴ αὐτὴ πού ὁδηγεῖ τὸ παιδί ἀπὸ τὰ γνωστὰ στὸ ἀγνωστο, ἀπὸ τὸν προφορικὸ τοῦ λόγου στὸν ἀγνωστὸ τοῦ τύπου τοῦ γραπτοῦ λόγου.

Ἡ Γλωσσικὴ, ὅμως, Πρόληψη, πού ἡ πολιτεία βρίσκεται καί θὰ βρίσκεται στὴν ἀνάγκη νὰ τὴ σέβεται, δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐφαρμογὴ αὐτῆς τῆς μεθόδου, γιὰ τὸν δάσκαλος χάριν τῆς μεθόδου θὰ μεταχειρισθῆ μέσα στὴν τάξη τὸν προφορικὸν λόγον τοῦ παιδιοῦ, πού εἶναι καί ὁ δικός του — θὰ μεταχειρισθῆ δηλαδή τὴ γλώσσα μας — κ' ἔτσι θ' ἀπειληθεῖ «ἐπέμβασις πρὸς παραφθοράν» καί τὰ λοιπὰ πού προβλέπει τὸ 107 ἄρθρον τοῦ νέου συνταγματικοῦ μας Χάρτη.

Ἐμεῖς τὴ μεταβατικὴ αὐτὴ μέθοδο τὴν παρομοιάζομε μὲ ἀπόπειρα νὰ γεμίσομε τὸ πιθάρι τῶν Δαναῶν, ἐπειδὴ προτίθεται νὰ διδάξει κάτι πού ἀπὸ τὴ φύση του δὲν μπορεῖ νὰ διδαχθεῖ. Ἐν τούτοις τὸ γεγονός πού ἐνδιαφέρει τὸ θέμα μας εἶναι, ὅτι τὴ μεταβατικὴ αὐτὴ μέθοδος τὴν ὑποδείχνουν σήμερα οἱ καλύτεροι ἐξ ἐπαγγέλματος εἰδικοὶ τοῦ τύπου μας, πού τυχαίνουν καί εἰδικοὶ συμβουλότορες γιὰ τὴν ἐκπαίδευση τῆς πολιτείας· κ' ὅμως ἡ ἐφαρμογὴ τῆς προτεινόμενης μεθόδου εἶναι ἀδύνατη.

Ἔτσι χάρις στὴν ἀρχὴ πού ἐφάρμοσε ἡ Πολιτεία — αὐτὴ νὰ ὀρίζει τὴν παιδεία σ' ὅλες τὶς λεπτομέρειες — ἀναγκάζεται σήμερα

ή ίδια ή Πολιτεία νά ἐμποδίσει τόν ἴδιο ἑαυτό της (ἕνα γενικό ἐμπόπη της Δημοτικῆς παιδείας π. χ., ἢ ἕνα διευθυντή νά ποῦμε Διδασκαλείου) νά προβεῖ στό γεφύρωμα τοῦ χάσματος, πού τὸ βλέπει νά χάσκει, χωρίζοντας τὸ σχολεῖο, πού διευθύνει κ' ἐποπτεύει σήμερα, καὶ τὸ σχολεῖο πού ποθεῖ καὶ μπορεῖ νά διευθύνει.

Δὲν πρόκειται, λοιπόν, γιὰ τὰ τρομερὰ ἐμπόδια πού μᾶς παρουσιάζει ἡ παντοσοφία τοῦ Κράτους στό γεφύρωμα τοῦ βαράθρου, πού διακρίνουν — ὅσοι ζωντανοὶ καὶ ἀντάρτες κατὰ μιᾶς προλήψεως στενὰ συνδεδεμένης μὲ τὴ μεσαιωνικὴ κατάσταση τῆς παιδείας μας — μὰ πρόκειται γιὰ τὸ ὅτι ἡ Πολιτεία μὲ τὴν παντοσοφία της καὶ τὴν ἀκατανόητη μανία της νά κανονίζει μὲ συνταγματικὲς διατάξεις καὶ θεμελιώδεις νόμους τὶς παραμικρότερες λεπτομέρειες τῆς παιδείας, ἐμποδίζει καὶ τὸ γεφύρωμα ἀπὸ τοὺς σχεδὸν ὑπεύθυνους γιὰ τὴν κατάσταση τοῦ σχολείου τοῦ χάσματος, πού μὲ τὰ μετριοπαθῶς ἀνοιχτὰ μάτια τους διακρίνουν ἀνάμεσα τοῦ σχολείου πού ἔχομε καὶ τοῦ σχολείου πού μπορούσαμε σήμερα νά ἔχομε.

Ἄρα — ἂν ὑπάρχει ἀνάγκη ἑνὸς συμπεράσματος — διπλά σ' ἐκεῖνα πού εἶπε ὁ κ. Παπασωτηρίου «ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει ἀπεδείχθημεν τέλειοι «Μανδαρίνοι. Διὰ τῶν δεσμῶν καὶ πεδῶν περιωρίσαμεν πᾶσαν κίνησιν! Καιρὸς εἶναι νά λυθῶσιν οἱ δεσμοί. Δὲν ἔχει τὸ διδασκαλικὸν γένος τὸ προνόμιον καὶ τὸ μονοπώλιον τῆς σοφίας» λέμε:

Ἡ καταδίκη τῆς παιδείας σὲ μιὰ τέτοια στασιμότητα, καταστρεπτικὴ γιὰ τὰ άτομα, βέβαια δὲν μπορεῖ νά εἶναι ἀφέλιμη στό **Σύνολο**.

Μετὰ ταῦτα, μοῦ φαίνεται, νά δικαιολογεῖται τὸ ἐρώτημα:

— Ἐγὼ ὁ πατέρας, πού δέχομαι καὶ μπορῶ ν' ἀποδείξω στό Κράτος (μ' ἕνα ὁποιοδήποτε τρόπο πού μπορεῖ νά κανονισθεῖ εὐκολα) ὅτι ἔδωσα στό παιδί μου τὸ ἐλάχιστο τῆς μορφώσεως, πού τὸ προνοητικὸ Κράτος ἐθεώρησε ὡς ἀπαραίτητο γιὰ τὸ ἀτομικὸ συμφέρον τοῦ παιδιοῦ καὶ γιὰ τὸ Κοινὸ Συμφέρον, ὀφείλω τάχα νά δεχθῶ ὡς ὑποχρέωσή μου καὶ ὡς ὑποχρέωση τοῦ παιδιοῦ μου; πρέπει, δηλαδή, νά ὑποχρεῶμαι νά χορηγήσω στό παιδί μου τὴν ἐπὶ πλέον μόρφωση, ὅπως τὴ θέλει καὶ τὴν ἐννοεῖ τὸ Κράτος, ἐνῶ τὴ νοιώθω, τὴν καταλαβαίνω καὶ τὴν ἀποδείχνω καταστρεπτικὴ γιὰ τὴ σωματικὴ, γιὰ τὴν πνευματικὴ, γιὰ τὴν ἠθικὴ ὑγεία τοῦ παιδιοῦ μου;

Καὶ δὲν ὀφείλει τὸ Κράτος — πού ἐννοεῖ νά σέβεται τὴν ἐλευθερία — νά μὴ μοῦ ἀπαγορεύσει νά δώσω τοῦ παιδιοῦ μου μιὰν ἄλλη μόρφωση, πού τὴ νοιώθω, τὴν καταλαβαίνω, τὴν ἀποδείχνω ἀνώ-

τερη ἀπὸ τὴν πρώτη, σωστικὴ τῆς υγείας τοῦ παιδιοῦ μου, ἀπολυτρωτικὴ τοῦ μυαλοῦ του;

Καὶ ἀντίθετα.

Ὅταν τὸ Κράτος μοῦ ἐπιβάλλει (μὲ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπο) νά στέρξω συνειδητὰ καὶ νά ἐπιζητήσω μάλιστα τὴν πνευματικὴν καταστροφή τοῦ παιδιοῦ μου, ἐμπιστευόμενος τῇ διαπλάσῃ του στὰ σχολεῖα του — γιὰ τὴν ἐμποδίζει τὴ λειτουργία σχολείου, πού δὲν ἀκολουθεῖ τὸ πρόγραμμα πού αὐτὸ κανόνισε, τὴ μέθοδο πού αὐτὸ μεταχειρίζεται, τὰ διδαχτικὰ βιβλία πού αὐτὸ ἐνέκρινε, — γιὰ τὴν ἐννοεῖ καὶ στό σπίτι μου ἀκόμα νά μοῦ δώσει γιὰ δάσκαλο τὸν ὑπάλληλο πού αὐτὸ κατάρτισε καὶ μισθοδοτεῖ — ὅταν αὐτὰ ἀπαιτεῖ τὸ Κράτος, δὲν τυρρανεῖ τάχα τὸ ἄτομο; δὲν περιορίζει τὴν ἐλευθερία μου καὶ τὴν ἐλευθερία τοῦ παιδιοῦ μου; δὲν ποδοπατεῖ τὴν ἐλευθερὴν σκέψη;

Αὐτὸ τὸ χύσιμο τῶν μυαλῶν ὅλων τῶν Ἑλλήνων στό ἴδιο καλοῦπι μὲ τὴν μιὰ μόρφωση, στό καλοῦπι τὸ ἐγκεκριμένο ἀπὸ τὸ Κράτος, ἢ ἀκόμα καλύτερα στό καλοῦπι, πού φιλοτεχνήθηκε μὲ τὸ σκοπὸ ν' ἀρέσει στό πλῆθος τὸ ἀμόρφωτο τῆς σημερινῆς γενεᾶς, δὲν εἶναι ἐγκατάσταση δεσποτισμοῦ ἀπάνω στό πνεῦμα;

Δὲν ἰσχυρίζομαι, πὼς δὲν ἔπρεπε νά ὑπάρχει παιδεία, πού νά τὴν παρέχει τὸ Κράτος, ἰδρυμένη κ' ἐπιβλεπόμενη ἀπ' αὐτό. Φαντάζομαι, ὅμως, ὅτι αὐτὴ ἡ παιδεία ἔπρεπε νά ἰδρυθεῖ μόνο ὡς ὅρος συγκρίσεως περιτριγυρισμένη ἀπὸ ἀνταγωνίστριες ἐλεύθερες, ὥστε καὶ νά παρακινεῖ σὲ ἀμιλλα καὶ νά κρατεῖ τὴν ὅλη παιδεία σ' ἕνα βαθμὸ τελειότητος.

Μόνο ἔτσι θὰ ἐπροόδευε ἡ παιδεία καὶ θὰ ἐξακολουθοῦσε νά εἶναι ἐλεύθερη.

Ἡ ὁμοιόμορφη παιδεία, ἡ κανονιζόμενη ἀπὸ τὸ Κράτος καὶ ἡ ἐπιβλεπόμενη αὐστηρὰ ἀπ' αὐτό, εἶναι καὶ πρέπει νά θεωρεῖται «ἀνελεύθερη». Καὶ φέρνει μαζί της ὅλα τὰ παρεπόμενα δεινὰ τῆς Σκλαβιάς — ἐμποδίζει τὴν πρόοδο, ἐμποδίζοντας τὴν ἐφαρμογὴ νέων ἰδεῶν καὶ μεθόδων διδασκαλίας, ἐμποδίζοντας τὸ συναγωνισμό — τὸ κινήτριον αἷτιον κάθε προόδου.

Ὁ κ. Γ. Παπασωτηρίου τὸ εἶπε «ἀπεδείχθημεν τέλειοι Μανδαρίνοι ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει. Διὰ τῶν δεσμῶν καὶ πεδῶν περιωρίσαμεν πᾶσαν κίνησιν!

«Ἄν ἔχομε καλὸ ψωμί στό Παρίσι — γράφει κάπου ὁ Stendal — τὸ χρωστοῦμε στό ὅτι τὸ Κράτος δὲν ἐσκέφθηκε ἀκόμα νά παρέ-

» χει αυτό δωρεάν το φωμί, καθιστώντας δλους τους φωμαδες τρόφι-
« μους του Κεντρικού Ταμείου».

Ἦθελα νὰ προσθέσω ἀκόμα μιὰ μικροῦλα παρατήρησή μου, σχε-
τικὰ μὲ κάποιους παράγοντες προόδου τῆς παιδείας, ποὺ χάνονται
ἐπειδὴ τὸ Κράτος ρυθμίζει καὶ μεταρρυθμίζει αὐτὸ τὴν ἐκπαίδευση.

Εἶναι φανερό, πὼς ὅταν ἡ πολιτεία διευθύνει τὴν παιδεία στὸ ὅλο
της καὶ στὶς λεπτομέρειες, γιὰ τὴν κάθε μεταρρύθμιση τῆς ἐκπαι-
δεύσεως δὲν πρέπει νὰ ὑπερνηκηθοῦν ἀπὸ τὰ ἄτομα, ποὺ τὴν ὑπο-
στηρίζουν, μόνον οἱ δυσκολίες ποὺ παρουσιάζει ἡ πρώτη ἐφαρμογὴ
νέων ἰδεῶν, μὰ πρῶτιστα ὑποχρεώνονται τ' ἄτομα ν' ἀγωνισθοῦν,
ὅστε νὰ πείσουν τὸ Κράτος γιὰ τὴν ὀρθότητα τῶν ἰδεῶν του, ἢ καλύ-
τερα πρέπει νὰ πείσουν τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ πλήθους, ποὺ ἐπι-
θάλλει τὴ θέλησή του στὸ Κράτος. Ἐπομένως ὁ ἀγώνας τῶν ἀτό-
μων αὐτῶν χάνει τὴν ἐπιστημονικὴ μορφή καὶ λαβαίνει πολιτι-
κοκοινωνική.

Ἔνα, ὅμως, μεγάλο μέρος ἀπὸ τὰ φωτισμένα ἄτομα, ποὺ θὰ
μποροῦσαν νὰ συντρέξουν τὴν πρόοδο τῆς παιδείας, ἐπειδὴ δὲν εἶναι
καμωμένα γιὰ κατασυνεχὴ προσπάθεια καὶ δὲν εἶναι προικισμένα
μὲ τὴ δύναμη τῆς ἐνέργειας, μὲ τὸ ἠθικὸ σθένος καὶ μὲ τ' ἄλλα
χαρίσματα, ποὺ ἀπαιτεῖ μιὰ μακροχρόνια πολιτικοκοινωνικὴ πάλη,
προτιμοῦν ν' ἀποτραβηχθοῦν στὴ γωνιά τους.

Ἡ ἀποχή τους, καθὼς ἐννοεῖτε, δὲν γίνεται βέβαια γιὰ τὸ καλὸ
τῆς παιδείας, γιὰτὶ τὴν ἀποστερεῖ πολὺτιμων πολλὰς φορές παραγόν-
των τῆς προόδου.

Εὐτυχῶς γιὰ τὴν πρόοδο παντοῦ καὶ πάντοτε βρίσκονται ἄτομα,
ποὺ ἐννοοῦν τὸν ἀγῶνα σὰν σκοπὸ τῆς ζωῆς τους καὶ ποὺ ἀγωνί-
ζονται γιὰ τὸ Κοινὸ Καλὸ σὰν ἀπὸ ἀνάγκη, σὰ νὰ μὴ μποροῦν νὰ
κάνουν ἄλλοιως.

Πρόκειται γιὰ τὶς «ἐνεργητικὰς προσωπικότητες» ὅπως τοὺς ὀνό-
μαζε ὁ Μασέ.

Κ^{ος} καὶ Κ^{οί}.

Ἴσως νὰ μποροῦσε ἄλλος ὀξύτερος καὶ βαθύτερος παρατηρητῆς
καὶ ἄλλα ἄτοπα τῆς ἀνελεύθερης παιδείας νὰ παρουσιάσει.

Νομίζω, ὅμως, ὅτι ὅσοι διακρίνομε—Πὼς ἡ σημερινὴ παιδεία,
ὅπως εἶναι, χωρίζεται ἀπὸ τὴν παιδεία ποὺ μποροῦσαμε νὰ ἔχομε μὲ
βάραθρο τεράστιο.

Καὶ ὅσοι συνάμα μποροῦμε νὰ νοιώσομε—Πόσο ἡ νίκη κατὰ τῆς
ἀμάθειας ποὺ βασιλεύει παντοῦ θὰ εἶναι δύσκολη.

Θὰ μποροῦσαμε καὶ νὰ ἐκτιμήσομε—Τὸ «Ἄν» καὶ τὸ «Πότε» θὰ
δεχθεῖ τὸ Κράτος νὰ μεταρρυθμίσει ριζικὰ τὸ *Σχολεῖο Του*, ἐφόσον
ἐννοεῖται θὰ τὸ κρατεῖ σκλάβο στὴ δούλεψή του.

Ἐκτιμώντας αὐτὸ, ἐμεῖς μάλιστα ποὺ πολλὰ προσδοκοῦμε ν' ἀπο-
δείξομε μὲ τὴ λειτουργία ἐνὸς προτύπου σχολείου, θὰ κατορθώναμε
ν' ἀναμετρήσομε πόσο εὐκολότερος θὰ ἦταν ὁ ἀγώνας μας γιὰ τὴν
πρόοδο τῆς ἐκπαιδεύσεώς μας—«Ἄν εἶχαμε τὴν παιδεία ἐλεύθερη».

Ἐπομένως δὲν τὸ βρίσκω ἄστοχο νὰ ἐξετασθεῖ ἀπὸ ἐμᾶς—ἔστω
ἀπὸ ἀπλὴ περιέργεια τῶρα στὴν ἀρχή—τὸ ζήτημα: Ἄν μπορεῖ καὶ
ἂν συμφέρει στὸν τόπο μας ν' ἀποκτήσομε ἐλεύθερη παιδεία;

Ἄν προσπαθῶ μὲ χίλιες προφυλάξεις καὶ μὲ στριφογυρίσματα νὰ
θέσω τὸ ζήτημά μου, τὸ κάνω ἐπειδὴ παρατήρησα, στὸν ἑαυτὸ μου
πρῶτα πρῶτα κ' ἔπειτα σὲ δλους ὅσους ὁμίλησα καὶ ἀνακοίνωσα τὴν
πρότασή μου, πὼς ἡ σκέψη αὐτὴ τοὺς φαντάζει σὰν κάτι ποὺ ἀπὸ
τὴ φύση του δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γίνει.

Μὰ τάχα νὰ προκαλεῖ ἡ πρόταση αὐτὴ μιὰ πρώτη ἐντύπωση
τόσο ἀποθαρρυντικὴ, ἐπειδὴ ἀναγνωρίζομε ἀμέσως τίς πολλὰς καὶ
ἀνυπέροκλητες δυσκολίες, ποὺ θὰ συναντήσομε στὴν ἐπιδίωξη τοῦ σκο-
ποῦ «νὰ μετατρέψομε τὴν ἀνελεύθερη παιδεία μας σ' ἐλεύθερη»;

Ἄς τὸ ἐξετάσομε.

Πρὸς τοῦτο θὰ κάνω μιὰ ὑπόθεση—Πὼς ὑπάρχει ἀπὸ τοὺς ἀκροα-
τάς μου στὴν αἴθουσα αὐτὴ καὶ ἕνας ἄλλος, ποὺ συμφωνεῖ μαζί μου
στὸ ἐξῆς:

Ὅτι σχολεῖο στὴν Ἑλλάδα ἄξιο τοῦ ὀνόματος δὲν μπορεῖ νὰ
διάρξει, προτοῦ νὰ γίνει γλώσσα τοῦ σχολείου ἡ μητρικὴ μας γλώσσα.

Μετὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ ἄλλος κ' ἐγὼ θὰ συμφωνήσομε καὶ στὸ ὅτι
—Μιὰ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία ποὺ θὰ ζητήσῃ τὴ ριζικὴ μεταρρύθμιση
τῆς παιδείας θὰ βρεθεῖ ἀναγκασμένη, γιὰ νὰ ἰδεῖ τὸ ἔργο της ἀρχό-
μενο, νὰ περιμένει νὰ συντελεσθεῖ προτῆτερα μὲ τὸν καιρὸ «ἡ ἀφο-
μοίωση τοῦ γραπτοῦ λόγου μὲ τὸν προφορικὸ τοῦ ἔθνους». Ἐπειδὴ
ὅμως ὡς τὰ τότε δὲν μπορεῖ νὰ στέκεται μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα,
ὀφείλει ἀπὸ τῶρα νὰ ἐπιζητήσῃ μ' ὅλες τίς δυνάμεις της καὶ μὲ
συνειδητὴ ἐργασία νὰ ὑποδοθῆσῃ τὴ συντελούμενη ἀσυνείδητα μετα-
βολὴ τοῦ γλωσσικοῦ καθεστώτος.

Ἄλλὰ οἱ ἀγῶνες γιὰ ν' ἀνατραπεῖ ἕνα καθεστὸς—ὅπως τὸ γλωσ-

σικὸ—ποὺ βασίζεται σὲ μιὰ πρόληψη γενικότερη θὰ εἶναι καὶ μακρυνότατοι καὶ πολὺ δύσκολοι, ἀφότου μάλιστα στὸ νέο συνταγματικὸ χάρτη μας παραχωρήθηκε μιὰ διάταξη, ἡ ὁποία ὅπωςδήποτε θὰ σταθεῖ ἀντίμαχη τρομερή.

Οἱ ὀλίγοι αἰσιόδοξοι, ἐπομένως, ποὺ ἐπιμένουν καὶ ζητοῦν τὴν ἀνάπλαση τοῦ σχολείου σήμερα, ἐνῶ νοιώθουν ὅτι τὸ σχολεῖο θ' ἀναπλασθεῖ μόνον *ὅταν ἀποκλεισθεῖ ἀπ' αὐτὸ ἡ καθαρεύουσα*, μοῦ φαίνεται πὼς πολὺ δυσκολότερα θὰ κατορθώσουν νὰ ἰδοῦν ἰδρυμένο καὶ νὰ λειτουργεῖ τὸ Σχολεῖο τους, ποὺ δὲ θὰ λειτουργήσῃ προτοῦ ἀφομοιωθεῖ ὁ γραπτὸς λόγος μὲ τὸν προφορικόν, καὶ εὐκολότερα θὰ μπορούσαν νὰ ἰδοῦν τὸ ἀπολυτρωτικὸ πρότυπο σχολεῖο νὰ δουλεύει, ἂν βαλθοῦν καὶ ζητήσουν «ἐλεύθερη τὴν παιδεία σ' ἓνα βαθμὸ».

Γιατί γιὰ τὸ πρῶτο θὰ πρέπει νὰ φωτισθεῖ ἡ Κοινὴ Γνώμη τοῦ πλήθους σὲ βαθμὸ ποὺ νὰ ποδοπατήσῃ μιὰ πολὺ βαθεῖα ριζωμένη πρόληψη. Ἐνῶ γιὰ τὸ δεύτερο ἀρκεῖ νὰ ἰδεῖ τὸ πλήθος ἐπιδεικνύμενα τὰ κακὰ τῆς ὁμοιόμορφης παιδείας καὶ νὰ τοῦ ποῦν, ὅτι ἡ ὅλη παιδεία θὰ κερδίσει ἀπὸ τὸν ἐλεύθερο συναγωνισμό τῆς ἰδιωτικῆς παιδείας μὲ τὴν παιδεία ποὺ θὰ παρέχεται ἀπὸ τὸ Κράτος.

Καὶ εἶναι τόσο εὐκολότερο νὰ τὸ παραδεχθοῦν ὅλοι, ἐπειδὴ δὲν πρόκειται νὰ ζημιωθεῖ κανένας, ἀφοῦ τὰ σχολεῖα τοῦ Κράτους θὰ ἐξακολουθοῦν ὅπως σήμερα νὰ παρέχουν τὴν παιδεία.

Συμπεραίνω, λοιπόν, ὅτι ἐφόσον πρόκειται νὰ υποστηρίξουν τὴν ἀρχὴ τῆς ἐλεύθερης παιδείας ἄτομα, τὰ ὁποῖα δὲν ἀποθαρρύνονται ἀπὸ τίς δυσκολίες, ποὺ παρουσιάζει ἡ καταπολέμηση τῆς Γλωσσικῆς Πρόληψης, ἡ προξενούμενη σ' αὐτὰ τὰ ἄτομα — ποὺ καὶ μόνον μ' ἐνδιαφέρουν καὶ λαβαίνω ὑπ' ὄψη μου — ἀποθαρρυντικὴ ἐντύπωση ἀπὸ τὴν πρόταση «*νὰ ἐργασθῶμε γιὰ ν' ἀποκηθῶμε τὴν παιδεία ἐλεύθερη σ' ἓνα βαθμὸ*», δὲν μπορεῖ νὰ ὀφείλεται στὴν ἀναγνώριση τῶν δυσκολιών, ποὺ βέβαια θὰ παρουσιάσει ἡ ἐπιδίωξη τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ.

Ἄρα, κάποια ἄλλη εἶναι ἡ ἀφορμὴ τῆς προξενούμενης ἀπὸ μᾶς ἀρχῆς ἐντυπώσεως.

Ἡ ἐντύπωση αὐτή, ποὺ μοιάζει μὲ τὸ ξάφνιασμα ποὺ παθαίνομε στὸ ἄκουσμα μᾶς οὐτοπίας, νομίζω πὼς βρίσκει τὴν ἐξήγησή της — στὸ ὅτι ὑπάρχει ριζωμένη σὲ ὅλους μας μιὰ πίστη, πὼς ἡ πρόοδος (ἔτσι ἀπόλυτα) ἀπαιτεῖ τὴν ὁμοιομορφία τῆς παιδείας, πίστη βασιζόμενη στὸ γεγονός, ὅτι ἡ Εὐρώπη (ἐκτὸς τῆς Ἀγγλίας ὅπου τὰ

πάντα ρυθμίζονται μὲ τὴ δύναμη τῶν πραγμάτων καὶ ὅλα ἐξελλίσσονται φυσιολογικῶς) μετατρέπει ὁλοένα τὴν ἀνομοιομορφία (τὴν ἐλεύθερη δηλαδὴ) παιδεία σὲ ὁμοιομορφία παρεχόμενη ἢ ἐποπτευόμενη ἀπὸ τὸ Κράτος.

Σκεπτόμενοι, λοιπόν, σύμφωνα μὲ τὴν πίστη μας αὐτή, συμπεραίνουμε κ' ὅλας ὅτι μιὰ φορὰ ποὺ προχωρήσαμε πρὸς τὴν ὁμοιομορφία, τὸ νὰ ζητήσουμε τὴν ἀνομοιομορφία στὴν παιδεία σήμερα, θὰ ἰσοδυναμοῦσε μὲ κάτι σὰ σταμάτισμα τῆς προόδου καὶ ἀκόμα χειρότερα μὲ *ἀναποδίσμα*, δηλαδὴ μὲ βᾶδισμα πρὸς τὰ ὀπίσω.

Ἡ ἀποθαρρυντικὴ, ἄρα, ἐντύπωση προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀντίληψη ποὺ σχηματίσαμε τῆς προόδου, ποὺ τὴν παραδεχόμαστε σὰ μιὰ τάση πρὸς τὴν ὁμοιομορφία τῆς ἀνατροφῆς, γιὰ νὰ μὴν αὐξάνει ἡ φυσικὴ ἀνισότητά. — *Σὰ μιὰ τάση πρὸς τὴν ἰσότητά.*

Παραδέχομαι πὼς ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐποψὴ ὑπάρχει στὴν πρόταση «*νὰ κάνομε τὴν παιδεία ἐλεύθερη*» — νὰ κάνομε δηλαδὴ τὴν παιδεία ἀνομοιομορφία — κάποια ἔννοια ἀναποδίσματος.

Θὰ προσπαθῶσω [βλ. ν' ἀποδείξω 1^ο Ἄν καὶ κατὰ πόσο τὸ πισοδρόμημα αὐτὸ μᾶς ὑποδειχναί καὶ μᾶς ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὰ πράγματα.

Καὶ 2^ο Ἄν πραγματικὰ (κ' ὄχι στὸ φαινόμενο) ἡ ἐλεύθερη παιδεία θὰ συντείνει γιὰ τὴν πρόοδο τὴν Ἑλληνικὴν, κ' ἂν συμφωνεῖ μ' ὅτι συνειδητὰ ἔχομε καθήκον νὰ υποστηρίξομε.

Στὴν Εὐρώπῃ — ἐκτὸς τῆς Ἀγγλίας ὅπου ὅλα, ὅπως εἶπαμε, ἐξελλίσσονται φυσιολογικῶς, δηλαδὴ ρυθμίζονται ὅλα σύμφωνα μὲ τίς ὑποδείξεις τῶν πραγμάτων — στὴν Εὐρώπῃ ἐπικράτησε ἀπὸ τίς ἀρχές τοῦ 18^{ου} αἰῶνα ἡ σχολὴ τῶν ὀρθολογιστῶν (rationalistes).

Ἡ σχολή, δηλαδὴ, ποὺ δίδασκε μὴν ἀπόλυτη πεποίθηση στὴ *Λογικὴ* καὶ ποὺ πίστευε πὼς μὲ τὴ δύναμη τοῦ ὀρθοῦ λόγου μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ ρυθμίζονται καὶ νὰ κανονίζονται καὶ Πολίτευμα, καὶ Ἠθικὴ, καὶ Δίκαιο, καὶ Ἀνατροφή τῶν λαῶν.

Ἀντιπρόσωποι μεγάλοι τῆς σχολῆς αὐτῆς ὑπῆρξαν — καθὼς ὅλοι μας ξέρομε — στὴ Γερμανία ὁ Κάντ καὶ στὴ Γαλλία οἱ Νεο-ανθρωπισταὶ (neo-humanistes), οἱ πρόδρομοι τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ὁ Ρουσσὸ καὶ οἱ λοιποί. Ἀναθρεμένοι στὴ σχολὴ αὐτή, κατόρθωσαν οἱ Γιακωβίνοι μὲ τὸ γόητρο τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως νὰ χαράξουν στὴ συνείδηση ὅλων τῶν λαῶν τάσεις βαθεῖες πρὸς τὴν ἰδανικὴν δῆθεν πολιτεία καὶ κοινωνία ποὺ τὴν εἶχαν ἀποκαλύψει μὲ τὴ δύναμη τοῦ ὀρθοῦ λόγου.

Ἔτσι καὶ σήμερον οἱ πολλοὶ — οἱ πολὺ πολλοὶ — μὲ τὴν πίστη πάντοτε ἐδραιωμένη στὴ *Λογικὴ*, υποθέτουν πὺς ἡ τάση πρὸς τὴν *ισότητά* εἶναι γιὰ τὸν κάθε λαὸ φυσικὸ συμπλήρωμα τοῦ *ικανοποιημένου* σ' ἓνα βαθμὸ πόθου τῆς ἐλευθερίας.

Ἐναντίον τῆς παντοδυναμίας τοῦ ὀρθοῦ λόγου τὸν περασμένο 19^ο αἰῶνα, ἀντέδρασε σοβαρότατα ἡ ἱστορικὴ σχολὴ καὶ ἡ ἐξελεκτικὴ διδασκοντίας ἐπι καὶ Πολίτευμα, καὶ Ἠθικὴ, καὶ Δίκαιο καὶ Ἀνατροφή τῶν λαῶν δὲν ὀρίζονται μὲ λογικὴς, ἀλλ' ἀπὸ τὰ πράγματα.

Ἐίπαν, δηλαδὴ, ἐπι ὁ κάθε λαὸς θὰ ἔχει πάντοτε καὶ πολίτευμα, καὶ ἠθικὴ, καὶ δίκαιο, καὶ ἀνατροφή, πού θὰ ὀρίζονται ἀπὸ τὸ παρελθόν του, τὸν χαρακτήρα του, τὸν πολιτισμὸ του, τὸν προορισμὸ του καὶ μύριες ἄλλες συνθήκες.

Ἡ σχολὴ αὐτὴ βέβαια δὲ σταμάτησε τὴν πρόοδο τῶν ἰδεῶν τῶν Γαλιωβίνων, χρησιμεύει ὅμως ὡς ἀντίβαρο στὴν πίστη στὸν Ὅρθο Λόγο. Κ' ἔτσι τὰ μεγάλα Εὐρωπαϊκὰ Κράτη πορεύονται σήμερον *ισόρροπα* καὶ ὁμαλὰ πρὸς τὰ ἔμπρός.

Θὰ σὰς διαβάσω μιὰ φωτεινὴ σελίδα ἀπὸ τὸ ἔργο «Τὸ Δίκαιο εἶναι ἡ Δύναμις» τοῦ συγγραφέα Bunge — μιὰ σελίδα πού θὰ τὸ θυμᾶμαι πάντα, ἐπι μου πρωτάνοιξε τὰ μάτια γιὰ νὰ νοιώσω αὐτὰ πού θὰ πῶ.

«Σ' ἓνα πνεῦμα συντηρητικὸ καὶ ἀριστοκρατικὸ, ἀποκαλύπτω τὴν » χαρακτηριστικὴν τάση τῆς ἱστορικῆς σχολῆς.

» Ἐκτὸς τοῦ ἐπι γιὰ τοῦτο συναντᾶται μὲ τὴν ἀναλυτικὴν Ἀγγλικὴν » σχολὴν, ἡ τάση αὐτὴ ἀντιπροσωπεύει τὸ πολιτικὸ μέρος τῆς ἀντι- » δράσεως τῆς ἱστορικῆς σχολῆς ἐναντίον τοῦ Γερμανικοῦ ὀρθολογι- » σμοῦ καὶ τοῦ Γαλλικοῦ νεο-ανθρωπισμοῦ. Τοῦτο ἀκριβῶς ἐξηγεῖ » τὴν μικρὴ σημασία πού ἀπόκτησε ἡ σχολὴ αὐτὴ ἐπι Λατινικῆς » χώρες, οἱ ὁποῖες ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως » ἐξακολούθησαν νὰ ζοῦν πνευματικῶς μὲ τὸν ρωμαντικὸ νεο-ανθρω- » πισμόν ὅλο τὸν 19^ο αἰῶνα. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ζοῦν ἀκόμα σήμερον » μὲ τὴν πνευματικὴν ζωὴ τοῦ 18^ο αἰῶνα.

» Καὶ κατὰ δυσκολίαν σ' αὐτὲς τὶς χώρες ὁ γερασμένος καὶ ἀπαρ- » χαιωμένος γαλιωβινισμὸς συνέπεσε μὲ τὸ σοσιαλιστικὸ κίνημα τῆς » οἰκονομικῆς σχολῆς. Καὶ οἱ κάτοικοί τους ἀπὸ τὸν 18^ο αἰῶνα ἐπή- » ρησαν ἀπότομα στὸν 20^ο, χωρὶς νὰ ὑποστοῦν κατὰ τὴν μετάδραση » τὸ μετριασμὸ τῆς ἱστορικῆς σχολῆς τοῦ 19^ο αἰῶνα.

» Στὴν Ἰσπανία π. χ. τὸ δημοκρατικὸ κίνημα μορφῆς τοῦ 18^ο

» αἰῶνα, πού ἐκδηλώνεται πολὺ ἀργὰ ἐπι ἀρχῆς τοῦ 20^ο, διασταυ- » ρώνεται μὲ τὸ σοσιαλισμὸ μορφῆς τοῦ 20^ο αἰῶνα. Κ' ἐπειδὴ δὲν » ἐφανερώθηκε ἐπι χώρες αὐτὲς ἓνας Taine ἢ ἓνας Savigny, γιὰ » νὰ χρησιμεύσει ὡς κατευναστικὸ στὸ « λυσοασμένο » Γαλιωβι- » σμὸ, ὁ Γαλιωβινισμὸς ἀναπτύσσεται ἐπι στιγμή πολὺ ἀκατάλληλη, » τὴν ὥρα πού ἡ ἀναρχικὴ καὶ ἡ σοσιαλιστικὴ προπαγάντα φτάνει » στὸ ἀπόγειό τῆς.

» Γιὰ τοῦτο, ἐπειδὴ δηλαδὴ τοὺς λείπει τὸ ρυθμιστικὸ ἀντίβαρο » τῆς ἐξελιξέως των, διότι πήδησαν τὴ φάση τῆς ἀντιγαλιωβινικῆς » ἀντιδράσεως, οἱ χώρες αὐτὲς βρίσκουν στὸ σοσιαλισμὸ κίνδυνο πολὺ » ἐπιφοβότερο ἀπὸ τὸν κίνδυνο, πού βρίσκει ἡ Γερμανία, ὅπου παρ- » σιάζεται περισσότερο σὰ φυσικὴ καὶ λογικὴ ἐξέλιξη παρὰ ὡς » ἐπανάσταση βίαια καὶ πρόωρη».

Ὁ συγγραφεὺς ὁμιλεῖ γιὰ τὶς Λατινικῆς χώρες — τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα τοῦ Ἀργεντινῆ καὶ τὴν Ἰσπανία.

Καὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ὅμως, μου φαίνεται πὺς μπορούμε νὰ προφητεύσομε: — ἐπι, ἐὰν δὲν παρουσιασθεῖ σύντομα καὶ σ' ἐμᾶς μιὰ ἰδεολογία, πού νὰ μᾶς διδάξει, ἐπι δὲν μπορούμε καὶ δὲν πρέπει νὰ θέλομε εἰμὴ ὅσα ὁ πολιτισμὸς μας, τὸ παρελθόν μας, καὶ οἱ ἐθνικῆς καὶ τοῦ τόπου μας οἱ ἀνάγκες μᾶς ὑποδείχουν — ἂν ἐγκαιρα δὲν ἀποκτήσομε τὸ ἀντίβαρο στὴ μανία νὰ ρυθμίζομε τὴν πορεία μας μὲ τὸν ὀρθὸ δῆθεν λόγο καὶ τὸ μαϊμουδισμό, θὰ πέσομε γρήγορα ἐπι δεινὰ παρόμοια τῶν Νοτιοαμερικανικῶν Δημοκρατιῶν καὶ ἐπι πολὺ χειρότερα τῆς Ἰσπανίας.

Ἡ κοινοτοπία, πὺς τὸ πολίτευμά μας εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὴ μόρ- φωση τοῦ λαοῦ μας, πρέπει νὰ μελετηθεῖ πολὺ σοβαρά. Καὶ πρέπει νὰ μᾶς χρησιμεύσει ὡς ἐνδειξη τῆς πραγματικῆς καταστάσεώς μας: καὶ συνεπῶς σὰ βᾶση ἐπι μιὰ κοινὴ προσπάθεια ὅλων ἐκείνων, πού ἐννοίωσαν ἐπι μὲ τὴ μίμηση καὶ τὸ μεταφύτευμα νόμων, πολιτευμά- των καὶ τάσεων, δὲν μπορεί νὰ προῦφει κανένας λαός. Ἐν ἀπαλ- λαγμένοι ἀπὸ τὰ ἐπιβαλλόμενα ἐπι προκαταβολῆς, μὲ τὴ δύναμη τῆς λογικῆς, καθήκοντα γιὰ τὴ δημιουργία μᾶς ἐνιαίας μεταφυσικῆς προόδου, — Ἐν χειραφετημένοι ἀπὸ τὴ μανία νὰ ἐπιδιώξομε χάριν τῆς ἀπόλυτης προόδου τὴν *ισότητα*, πού πραγματικὰ τὴν ὑπαγο- ρεύει ἡ ἀδυναμία ν' ἀντιληφθοῦμε τὶς πραγματικῆς ἀνάγκες καὶ τὰ πράγματι χρήσιμα στὸν τόπο μας, — Ἐν πεπεισμένοι γιὰ τὸ ἐπι ἡ ἐξέλιξή μας θὰ εἶναι Sui generis, ὅπως ἰδιορρυθμα καὶ μὲ τὸν τρόπο τὸ δικό τῆς ἐξελίχθηκε ἡ κάθε φυλὴ ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν

συνθηκῶν, πού διατελοῦσε καὶ μὲ τὴ δική της δύναμη ἢ καθεμίᾳ, —
 "Ἄν μ' αὐτὰ τὰ ἐφόδια βαλθοῦμε νὰ ζητήσομε τί πρέπει νὰ γίνεῖ
 στὸν τόπο μας, μόνον τότε θὰ βροῦμε ποιὰ θὰ εἶναι ἡ πρόδοδος Του.

Στὴν ἀναζήτησιν αὐτὴ νομίζω, πὼς τὸ σημαντικὸ σύγχρονο γεγο-
 νὸς — ἡ πολιτικὴ μας ἐπανάσταση — μπορεῖ νὰ μᾶς χρησιμεύσει σὰν
 ὁδηγὸς φάρος τρισμέγιστος.

"Ὅπως τὸ πουλί, τὸ ἔτοιμο γιὰ τὴ ζωὴ, σπάζει μὲ τὸ ράμφος του
 τὸ τσόφλι, ἀναζητώντας τὸ φῶς, τὸν ἀέρα, τὴν ἐλεύθερη κίνησιν —
 ἔτσι καὶ ὁ λαὸς, πού στὴ συνειδησὴ του ὠρίμασε μιὰν ἀρχή, γιὰ νὰ
 τὴν ἐπιβάλλει θρυματίζει μὲ τὴ βία τὰ ἐμπόδια.

Ἡ πολιτικὴ ἐπανάσταση, λοιπὸν, προϋποθέτει τὴν ἐξέλιξιν μιᾶς
 ἀρχῆς, πού ὠρίμασε τέλος στὴ Λαϊκὴ Συνειδησιν.

Βλέποντας πὼς ἡ δική μας πολιτικὴ ἐπανάσταση δὲν εἶχε νὰ
 ἐπιβάλλει καμιὰ ὠριμὴ ἀρχὴ καὶ κανενὸς εἶδους ἰδέα, θὰ τὴ βρῖσκामε
 ἀδικαιολόγητη, ἂν μὲ τὴ νομοθεσίαν, πού τὴ θέλησε ἐπίμονα καὶ στὸ
 τέλος τὴν ἐπέβαλε, δὲν ἐφάνερονε μιὰν ἀσυνειδητὴ ροπὴ, πού δίνει
 στὴν ἐπανάστασιν τὴν πιδ τρανὴ καὶ τὴν πιδ εὐγλωττὴ δικαιολογία.

Διατρένωσε τὴν ἀνάγκη τῆς ἐπαναστάσεως ἡ Νομοθεσία της. —
 Δηλαδή, τὸ συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, ἡ αὐτοδιοίκηση τῶν ὑπη-
 ρεσιῶν, ἡ μονιμότητα τῶν ὑπαλλήλων.

Μὲ τοὺς νόμους αὐτοὺς ὁ λαὸς παραχώρησε μέρος ἀπὸ τὸ
 δικαίωμά του ν' αὐτοδιοικεῖται. Ἀποξενώθηκε, δηλαδή, ἐκούσια ἕνα
 μέρος τῆς πολιτικῆς του ἐλευθερίας, πού συνίσταται ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ
 δικαίωμα μιᾶς κοινωνίας ν' αὐτοδιοικεῖται.

Ἐίχε, λοιπὸν, ἡ πολιτικὴ ἐπανάστασίς μας μιὰ ροπὴ τόσο συντη-
 ρητικὴ, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῆι σὰν πισοδρόμημα, σὰ ροπὴ
 πρὸς τὴν ἀνελευθερίαν. — Μιὰν ἀνάλογη ροπὴ δείχνει τὸ ἄρθρον τὸ
 περίφημον 107, πού καταργεῖ σ' ἕνα βαθμὸ τὴν ἐλευθερίαν τῆς σκέψεως.

Ἀπὸ τὸ θαυμάσιον ἔνστικτον τῆς αὐτοσυντηρησίας ὁδηγούμενος
 ὁ λαὸς ἐπαναστάτησε, ἀπαράλλαχτα ὅπως ἐπαναστατεῖ ἕνας δυνατὸς
 ἀνθρώπινος ὀργανισμὸς κατὰ νοσοφόρου ἐπιδρομέα γιὰ νὰ τὸν ἀπορ-
 ρίψει. — Δὲν ἐπαναστάτησε γιὰ νὰ ζητήσῃ περισσότερας ἐλευθερίας
 καὶ «δὲν ξέρω τί ἄλλο,» μὰ γιὰ νὰ κλαδέψῃ τις κορυφὰς τοῦ δέν-
 τρου τῆς ἐλευθερίας του, ὥστε νὰ δυναμώσῃ ὁ κορμὸς του.

Τὸ ρούχο πού τοῦ δῶσανε, καμωμένο γι' ἄλλον, τὸ βρῆκε φαρδὺ
 καὶ μακρὺ καὶ ἔνοιωσε τὴν ἀνάγκη, στενεύοντάς το, νὰ τὸ προσαρ-
 μόσῃ στὸ ἠθικὸν μᾶτι του.

Ἐκεῖνο, δηλαδή, πού ὄφειλε ἀπὸ καιρὸ νὰ διαγνώσῃ καὶ νὰ
 προσπαθῆσῃ ἢ συνειδητὴ ἐργασία τῶν μορφωμένων, πού θέλουν νὰ
 ὁδηγοῦν τὸ λαὸ, τὸ ἔκανε ὁ ἐπαναστατημένος λαὸς ὁδηγούμενος ἀπὸ
 τὸ ἀσυνειδητό του, τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς πού μιὰ νεώτερη πλάνη (συνει-
 δητὴ κι' αὐτὴ) ἀποπειράται νὰ τοῦ μιλήσῃ γιὰ ἐπέκτασιν τῆς πολι-
 τικῆς του ἐλευθερίας καὶ πορεῖες πρὸς ἰσότητες.

"Ὅσοι ἔχουν μάτια γυμνασμένα, ὥστε νὰ κατορθώνουν νὰ διακρί-
 νουν στὸ σωτήριο αὐτὸ πισοδρόμημα τὴ φωνὴ τῆς ἀνάγκης καὶ τὴν
 κραυγὴ τῶν πραγμάτων, θ' ἀναγνωρίσουν ὅτι ἡ συνειδητὴ ἐργασία
 καλεῖται σήμερα νὰ ὑποβοηθῆσῃ τὴν τάσιν — νὰ ὁδηγηθῆι ὁ λαὸς
 ἤρεμα στὴν κατάκτησιν τῆς ἐλευθερίας του.

Ἡ διαπαιδαγώγησις, δηλαδή, τοῦ λαοῦ πρέπει νὰ κανονισθῆι μὲ
 τέτοιον τρόπον, ὥστε νὰ καταστῆι ὁ λαὸς ἀξίος τῆς πολιτικῆς του
 ἐλευθερίας καὶ νὰ νοιώσῃ σὰν ἀνάγκη τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου καὶ
 τῆς σκέψεως.

Πρὸς τοῦτο, ὀφείλομε συνειδητὰ νὰ ὑποβοηθῆσομε τὴν ἐλεύθερη
 ἀνάπτυξιν τῆς ἀτομικῆς καὶ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας σ' ὅλες τίς
 μορφὰς τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς, θυμούμενοι ὅτι τὰ δημο-
 κρατικὰ πολιτεύματα δὲν εὐδοκίμοῦν εἰμὴ σὲ λαοὺς, πού εἶναι προι-
 κισμένοι μὲ τὴ δύναμιν τῆς πρωτοβουλίας καὶ τῆς θελήσεως, ὥστε νὰ
 μποροῦν νὰ ζοῦν χωρὶς τὴν ἀδιάκοπην ἐπέμβασιν τοῦ Κράτους.

Τοῦτο θὰ πεί, πὼς πρέπει ν' ἀποφύγομε τὴν κάθε συγκέντρωσιν
 στὰ χέρια τοῦ Κράτους τῶν συμφερόντων τῆς κοινωνίας, τὴν κάθε
 ἐξάρτησιν τῆς κοινωνικῆς εὐτυχίας ἀπὸ τὴν πρόνοιαν τοῦ Κράτους.

Ν' ἀποφύγομε τὴν Κρατοκρατίαν.

«Οἱ παλιοὶ γιατροὶ — λέει κάπου ὁ Leroy Beaulieu — πού δὲν
 » ἤξεραν πόσο πολὺπλοκος εἶναι ὁ ἀνθρώπινος ὀργανισμὸς, ἐθερά-
 » πευαν τοὺς ἀρρώστους διατάσσοντας τὴν τύχην καθάρσια καὶ
 » ἀφαιμάξεις.

» Χρειασθήκαν αἰῶνες γιὰ ν' ἀνακαλύψουν, ὅτι τὸ καλύτερον εἶναι
 » νὰ μὴν κάνουν τίποτα καὶ ν' ἀφήνουν τοὺς φυσικοὺς νόμους νὰ λει-
 » τουργοῦν μόνον τους. Ἔτσι πιστεύουν σήμερα, ὅτι τὸ Κράτος πρέ-
 » πει ν' ἀναλάβῃ τὴν εὐτυχίαν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἐγκόσμιαν σωτηρίαν
 » του, παίζοντας ἀνάλογον ρόλον μ' ἐκεῖνον πού ἔπαιζε ἡ Ἐκκλησία
 » στὸ Μεσαίωνα.»

Ἡ πίστις αὐτὴ κάνει πολλοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς νεωτέρους νὰ φαντά-
 ζονται πὼς θὰ ὁδηγήσουν τὸ λαὸ στὴν ἐλευθερίαν καὶ στὴν εὐτυχίαν,

πὸ τὴν ὑποδείχουν *λογικὲς* διαφόρων εἰδῶν, ἐνῶ πραγματικῶς τοῦ χαρακτοῦ τὰς πρὸς ἰδανικόν, πὸ βρῖσκαται στὸ ἄλλο ἄκρο μιᾶς ἀντινομίας μὲ τὴν ἐλευθερίαν.

Αὐτὰ εἶναι ὄχι μόνον παράκαιρα γιὰ τὸν τόπον μας, μὰ καὶ κατὰ χειρότερον — εἶναι ἡ ἐξακολούθησις τῆς πλάνης πὸ εἶχαν πάθει οἱ πατέρες μας, ὅταν ἐφαντάσθησαν τὸ Λαὸν μας ὄριμον γιὰ τὸ πολιτικόν πὸ τοῦ δώσανε.

Ὅλα ὅσα εἶπαμε μᾶς ἐνδιαφέρουν μόνον γιὰ τὸ συμπέρασμα — ὅτι καὶ ἡ ἀνάλογη, ἡ εἰδικὴ τὰς, ἡ ἐπιβαλλόμενῃ στὴν παιδείαν μας πρέπει νὰ ὀδηγῆι στὴν ἐλεύθερον παιδείαν.

Τοῦτο ὅστερ' ἀπ' ὅσα εἶπαμε, μὴ φαίνεται ὅσον ἀταπὸδεικτόν. — 1^ο Γιατὶ ἡ ἀποκεντρωτικὴ αὐτὴ τὰς θὰ συντελεῖ, σύμφωνα μὲ τὴ γενικὴ, στὴ διαπαιδαγώγησιν τοῦ Λαοῦ. Καὶ 2^ο Διότι ἐπιτρέποντας νὰ καλυτερέψῃ καὶ νὰ προοδέψῃ μὲ τὸ συναγωνισμὸν ἡ παιδεία θὰ μορφώσῃ ταχύτερον τὸ λαὸν σὲ βαθμὸν, πὸ νὰ κατακτήσῃ τὴν ἀναγκαίαν δύναμιν νὰ κἀνει καλὴν χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας του.

Ὅφείλομε, ὅθεν, νὰ ἐργασθοῦμε γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς παιδείας, νικῶντας πρῶτον μὲσα του ὁ καθένας τὴν πίστην πρὸς τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Ὁρθοῦ ὄρθου Λόγου καὶ ἀψηφῶντας ἔπειτα τὴν γενικευμένην *πλάνην*, ἡ ὅποια μᾶς ἐπιβάλλει τὴν πίστην στὴν ἀπόλυτην ὄρθου πρόοδον, πὸ θὰ τὴν φτάσομε ἂν ἀκολουθήσομε τὴς συμφωνίας μὲ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνα ἰδέας καὶ ἀντιλήψεις, τὴν πλάνην δηλαδὴ, πὸ μᾶς ἀναγκάζει νὰ βαδίζομε κουτσὰ στραβὰ ὄρθου μπροστὰ, κυττάζοντας τὸ τί γίνεται ἄλλου καὶ λησμονῶντας νὰ δοῦμε «τὸ γιὰτί» αὐτὸ γίνεται ἄλλου, καὶ μὴν ἐξετάζοντας τὸ τί συμφέρει στὸν τόπον μας, οὔτε τὸ τί μπορεῖ νὰ εἶναι σύμφωνον μὲ τὸν χαρακτῆρα του, τὸν πολιτικόν καὶ τὸν προορισμὸν τοῦ Ἔθνους.

Προχωρῶ, ὑποθέτοντας ἀποδεδειγμένον, ὅτι σήμερον συμφέρει στὸν τόπον μας ν' ἀποκτήσῃ τὴν *παιδείαν ἐλεύθερον* σ' ἕνα βαθμὸν.

Τοῦτο, τὴν ἐκπαιδευτικὴν ἀποκέντρωσιν δηλαδὴ, τὴν συμβούλευε καὶ ὁ Κοραΐς τὸν καιρὸν πὸ ἀποκτοῦσε τὴν ἀνεξαρτησίαν του ὁ λαὸς μας καὶ ἔπρεπε νὰ προετοιμασθῆι γιὰ τὴν πνευματικὴν τοῦ ἐλευθερίαν.

Τώρα, ἂν ἦμουν ὑποχρεωμένος, νὰ δώσω ἕνα γενικότερον καὶ ἀτελέστατον σκῆτσον — τοῦ πῶς φαντάζομαι διαρρυθμισμένην τὴν παιδείαν — θὰ τολμοῦσα νὰ πῶ, ὅτι μᾶς χρειάζεται:

1) Στοιχειώδης Ἐκπαίδευσις ὑποχρεωτικὴ, κανονισμένη ἀπὸ τὸ Κράτος ὅπως σήμερον.

Ὁ καθένας γονεὺς, ὅμως, εἶναι ὑποχρεωμένος ἢ νὰ στείλῃι στὸ σχολεῖον τοῦ Κράτους τὸ παιδί του, ἢ ν' ἀποδείξῃι ὅτι τὸ παιδί του σὲ ὄρισμένην ἡλικίαν κατέχει τὴν ἀπαιτούμενην στοιχειώδη μόρφωσιν.

2) Μέση Ἐκπαίδευσις πὸ νὰ παρέχεται ὅπως σήμερον ἀπὸ τὸ Κράτος.

Δίπλα τῆς, ὅμως, ἰδιωτικὴν παιδείαν, ἐλεύθερον νὰ κανονίζῃι ὅπως θέλει προγράμματα, μεθόδους καὶ ὄρθου.

Ὁ κ. Γ. Παπασωτηρίου στοὺς ἀποφοίτους τοῦ Γυμνασίου ὄρθου εἰδικὴν «γενικότερον δοκιμασίαν καθ' ἣν ἐλέγχεται κυρίως ἡ εἰδω-» λογικὴν μόρφωσιν τῶν μαθητῶν. . . . τοῖς ἐπιτυχουσι δίδεται δίπλωμα » παρέχον ὄρθου δικαιώματα παρεῖχε μέχρι τοῦδε τὸ ἀπολυτήριον τοῦ » γυμνασίου. Δίπλωμα τοιοῦτον δύναται νὰ λάβωσιν καὶ οἱ μὴ φέρον- » τες ἐνδεικτικὸν προαγωγῆς ἀπὸ τῆς τελευταίας γυμνασιακῆς » τάξεως. . . .»

Ἐμεῖς θὰ λέγαμε.

Πῶς ἡ εἰσαγωγὴ στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Κράτους ἢ σὲ ἄλλες ἀνώτερες σχολὰς κτλ. θὰ γίνεται μὲ ἐξετάσεις.

3) Νὰ ἐπιτρέπεται ἡ ἰδρυσις πανεπιστημίων ἰδιωτικῶν. Οἱ ἀπόφοιτοὶ τους ὅμως νὰ μὴ μποροῦν νὰ ἐξασκήσουν ἐπάγγελμα, προτοῦ ὄρθου ὄρθου ὄρθου ἐξετάσεις.

Ἔτσι φαντάζομαι ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν:

Νὰ ἔχομε ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς πρωτοβουλίας καὶ ἀπὸ τὸν συναγωνισμὸν τῆς ἰδιωτικῆς ἐκπαιδεύσεως μὲ τὰ Σχολεῖα τοῦ Κράτους ὄρθου τὸ δυνατόν κέρδος τῆς Παιδείας καὶ συνάμα ἀσφαλισμένον ἕνα βαθμὸν τελειότητος, πὸ θὰ τὸν ὄρθου ἡ Ἐκπαίδευσις τοῦ Κράτους.

Δηλαδὴ ἀπὸ τὴν διαρρύθμισιν αὐτὴν μόνον πρόδοσιν τῆς παιδείας θὰ προσημνοῦμε.

Θὰ μποροῦσα νὰ θεωρήσω τὸ θέμα μου ἐξαντλημένον, ἂν δὲν ἦμουν ὑποχρεωμένος καὶ ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν μου νὰ προσθέσω μὴ σοβαρότατην ἀντίρρησην ἐναντίον τῆς ἐλευθερῆς παιδείας.

Ἐνας Ἕλληνας πὸν ἐξετάζει μόνον τοῦ τόπου του τὴς ἀνάγκας, ἕνας πὸν θέτει τὸ *Συμφέρον τοῦ Ἔθνους* του παραπάνω ἀπ' ὄρθου ἄλλα, αὐτὸς θὰ θέλει καὶ τὴν παιδείαν κανονισμένην σὲ τρόπον πὸν αὐτὸ τὸ *Συμφέρον* πρὸ πάντων νὰ ὄρθου. Αὐτὸς, λοιπόν, τρέφοντας τὴν ἀναμφισβήτητην πεποίθησιν, πῶς ἡ πρώτη Ἕλληνικὴ

ανάγκη είναι ή Ένωση τής Φυλής, μπορεί ν' απαιτήσει — μ' όλο τὸ δίκιο του — ή παιδεία νά είναι ὄργανο τοῦ Κράτους γιά νά προετοιμάζει τὰ Ἑλληνόπουλα νά θεωροῦν αὐτὸν τὸν ὀρισμένο καὶ μοναδικὸν πόθο — τὴν Ένωση τής Φυλής — ὡς τὸν κατ' ἐξοχὴν σκοπὸ τής ζωῆς των.

Ἄν ή ἐλεύθερη παιδεία πρόκειται νά παραβιάσει αὐτὸν τὸ σκοπὸ, ἂν δὲν πρόκειται ή ἑλληνική παιδεία νά δουλέψει γιά τὴν ἐκπλήρωση τής πρώτιστης αὐτῆς ἀνάγκης τής Φυλής, σὲ τί μπορεί νά μᾶς χρησιμεύσει ή πρόδοός της;

Ἔτσι μιλεῖ ὁ Ἑθνικιστής, ποῦ γιά ἓνα πρὸ πάντων ἐνδιαφέρεται — Ὅλα τὰ παιδιά νά αἰσθανθοῦν τὸ μεγαλεῖο τής πατρίδας καὶ νά θελήσουν τὴν Ένωση τῶν Ὁμόφυλων καὶ Ὁμόδοξων σάν τὸ μόνο ἀγαθὸ.

Τὸ δίκιο τοῦ Ἑλληνα Ἑθνικιστῆ τὸ βρίσκω ἀπόλυτο. Καὶ γιά τοῦτο ή παιδεία σ' ἐμᾶς οὔτε μπορεί, οὔτε πρέπει νά είναι ἐντελῶς ἐλεύθερη παρὰ σ' ἓνα βαθμὸ. Δηλαδή τὸ Κράτος ὀφείλει νά ἐποπτεύει καὶ ν' ἀπαιτεῖ, ὥστε ή μόρφωση νά είναι Ἑθνική.

Πῶς θὰ κανονισθεῖ αὐτό; Νά μιὰ μέριμνα, ποῦ πρέπει ν' ἀπασχολήσει σοβαρὰ τὸν καθένα ποῦ θὰ ὑποστηρίξει «τὴν ἐλεύθερη παιδεία».

Ἐν τούτοις γιά ὄσους είναι δεδομένον — ὅπως σ' ἐμᾶς — ὅτι ή παιδεία θὰ γίνει πραγματικὰ Ἑθνική τὸν καιρὸ ποῦ θὰ πλησιάσει τὸ σχολεῖο πρὸς τίς πραγματικὰς πηγὰς τής ἐθνικῆς συνειδήσεως καὶ τής ζωῆς, ποῦ δὲ θὰ τίς πλησιάσει ὅσο θὰ τὸ κατατυρρανεῖ ή Γλωσσική Πρόληψη.

Γιά ὄσους ἀκόμα είναι δεδομένο δυστυχῶς, ὅτι μόνο τὸν καιρὸ ποῦ θ' ἀποκτήσουμε τὴν παιδεία ἐλεύθερη θὰ μᾶς ἐπιτραπῆ νά δεῖξομε τ' ἀποτελέσματα ἐνὸς σχολείου, ποῦ θὰ τὸ βασίσουμε στὴν Ἑθνική Ζωή· κ' ἐπομένως ὅτι μόνον τότε θ' ἀνοίξει τὰ μάτια τῆς κοινωνία καὶ πολιτεία γιά νά δοῦν ποιά είναι — ή ἀληθινή ἐθνική παιδεία.

Γι' αὐτοὺς — δηλαδή γιά μᾶς — ἓνα πρᾶγμα ἀπομένει ἀληθινὸ, ὅτι χάριν τής ἀληθινῆς ἐθνικῆς μορφώσεως πρέπει ν' ἀποκτήσουμε τὴν παιδεία ἐλεύθερη.

Ἄλλ' οὔτε ἐπιτρέπεται γιά τοῦτο ἀμφιβολία σ' ἐμᾶς ἐδῶ, ποῦ ἀκούσαμε ἤδη τὰ συμπεράσματα μιᾶς ὀλιγοχρόνιας διδασκαλίας σύμφωνης μὲ τίς ἀρχές μας καὶ τίς πεποιθήσεις μας.

Μὲ τίς δυὸ διαλέξεις τοῦ ὁ φίλος μας καὶ συνεργάτης μᾶς ἐβεβαίωσε αὐτὸ ποῦ προσδοκούσαμε καὶ τὸ ξέραμε — ὅτι τὰ δημοτικὰ τραγούδια μας, τὰ μεσαιωνικά μας ἔπη, οἱ παραδόσεις μας οἱ ἐθνικὲς καὶ τὰ ἔργα τής σύγχρονης φιλολογίας μας — τής Ἑθνικῆς — μὲ τὴν εἰσοδὸ τους στὸ Σχολεῖο τοῦ ἔκαναν ὥστε τὰ κορίτσια:

Νά πονέσουν μὲ τὰ παθήματα τής μεγάλης μητέρας καὶ νά χαροῦν μὲ τίς χαρὲς της.

Ὅσοι ἀκούσαμε τίς δυὸ διαλέξεις τοῦ, ἓναν πόνον βαθὺ αἰσθανθήκαμε στὸ τέλος κ' ἓνα παράπονο μᾶς ξέφυγε. — Γιατί νά ἐμποδίζει τὸ Κράτος τὰ παιδιά μας ν' ἀνατρέφονται σάν πραγματικὰ Ἑλληνόπουλα, ἀφοῦ τὸ κατόρθωμα ἀποδείχεται εὐκόλο ἀπὸ τὴ στιγμή ποῦ ἓνας ἄνθρωπος τὸ κατόρθωσε μὲ ἐλάχιστα μέσα καὶ σ' ἐλάχιστο χρόνο, ἐνῶ ὀλογοῦρά του βοῦίξαν οἱ προλήψεις, καὶ ή ἐχθρική στάση τής κοινωνίας ἔτεινε νά τοῦ παραλύσει νοῦ, καρδιά καὶ θέληση;

Τολμῶ νά σᾶς θυμίσω ἓνα ἀνέκδοτο ποῦ μᾶς ἀνάφερε ὁ Δελμούζος.

Ὅταν ὁ μακαρίτης Περικλῆς ὁ Γιαννόπουλος, ρώτησε μιὰ μαθήτρια τοῦ ἀνωτέρου Δημοτικοῦ Παρθεναγωγείου τοῦ Βόλου

— Ποιοὶ ποιητὰί σοῦ ἀρέσουν;

Ἡ κόρη τοῦ ἀπάντησε. — Ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Σολωμός.

Ἀπὸ τὴν ἀπάντηση δὲν καταλαβαίνομε μόνο τὴ ζηλευτὴ αἰσθητικὴ μόρφωση τής μαθήτριας, νοιώθομε δυὸ ἄλλα σπουδαιότερα:

1^ο Πόσο εἶχε νοιώσει καὶ ἐνώσει τὸ κορίτσι αὐτὸ στὴν ψυχὴ τοῦ τὸ μεγαλεῖο μιᾶς Ἑλλάδας τριῶν χιλιάδων χρόνων ποῦ φανερώθηκε μεγάλη μὲ τὸν Ὅμηρο καὶ ζεῖ μεγάλη μὲ τὸ Σολωμό.

Καὶ 2^ο Ὅτι ή μαθήτρια τοῦ Δελμούζου συγκινήθηκε μὲ τὸν ποιητῆ, ποῦ συμβούλευε τὸν ἑαυτὸ του σάν ἔγραφε τὸ Χρέος μ' αὐτὰ τὰ λόγια:

«Κύτταξε νά σχηματίσης βαθμηδὸν ὡσάν μιαν ἀναβάθρα ἀπὸ
» δυσκολαίς, ταῖς ὁποῖαις θὰ ὑπερβοῦν ἐκεῖνοι οἱ Μεγάλοι, μὲ ὄσα
» οἱ αἰσθηταὶ ἀπορροφοῦν ἀπὸ τὰ ἐξωτερικά, τὰ ὁποῖα ἦ τοὺς τραποῦν
» μὲ τὰ κάλλη τους ἢ τοὺς βιάζουν μὲ τὴν ἀνάγκην καὶ μὲ τὸν πόνον,
» ἕως τὴν βεβαιότητα τοῦ θανάτου, ἀλλὰ ἐξαιρέτως, μὲ τὴν ἐνθύμηση
» τῆς περασμένης δόξας. Ὅλα αὐτὰ ὅσο μεγαλύτερα είναι καὶ πλέον
» διάφορα, εἰς τόσο ὑψηλότερο στυλοπόδι σταίνουν τὴν ἐλευθερίαν,
» μεστὴν ἀπὸ τὸ Χρέος, δηλαδή ἀπ' ὄσα περιέχει ή Ἑθνική, ή Ἑρη-
» σκεία, ή Πατρίδα, ή Πολιτικὴ κτλ.»

Κ^{ος} καὶ Κ^{οί}

Δυστυχῶς γιὰ πολλὰ ἀκόμα χρόνια οἱ Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι δὲ θὰ διδάσκονται στὰ σχολεῖα μας, ἐκτὸς ἂν ἀποκτήσωμε τὴν παιδεία ἐλεύθερη.

Ἄς εὐχόμεσθε νὰ γίνει, γιὰ ν' ἀναθρέψει τὴ νεότητα τοῦ ἔθνους, ποὺ θὰ ἔχει νοιώσει βαθεῖα τὸ

Χ Ρ Ε Ο Σ

Ἀθήνα 25/12/11.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΡΑΜΑΣ

ἘΝΑ ΠΡΟΤΥΠΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ ¹

Ὁ μεγάλος Ἀγγλος συγγραφέας R. L. Stevenson, ποὺ τόσο βαθεῖα κατάλαβε τὴν παιδικὴ ψυχὴ, λέει κάπου: «Ἐμεῖς οἱ μεγάλοι »μποροῦμε νὰ χαροῦμε μιὰ ἱστορία, διαβάζοντάς της ἤσυχα κοντὰ »στὴ φωτιὰ. Κι αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ παιδί δὲν μπορεῖ νὰ κάνῃ, ἢ δὲν »τὸ κάνῃ, τοῦλάχιστον ἂν μπορεῖ νὰ κάνῃ διαφορετικὰ. Ὅλη τὴν »ώρα θέλει παράσταση καὶ σκηνικά. Σὰν φτάσῃ στὸ μέρος τῆς ἱστο- »ρίας ποὺ λέει γιὰ πολέμους, θέλει νὰ σηκωθῇ, νὰ πάρῃ κάτι ποὺ »μοιάζῃ μὲ σπαθί, νὰ κάνῃ ἔφοδο σὲ κανένα ἐπιπλο ὡς ποὺ νὰ χάσῃ »τὴν ἀνάσα του».

Μ' αὐτὴ τὴν ἀλήθεια μπροστὰ της καὶ μὲ τὴν ἀρχή, καθὼς μοῦ λέει σ' ἓνα της γράμμα, «νὰ μὴ διδάσκῃ τίποτα στὸ παιδί ἀπὸ ὅσα »μόνο του μπορεῖ νὰ μάθῃ» μιὰ δασκάλισσα ἢ Κ^α H. Finlay Johnson, ἐσύστησε καὶ διεύθυνε, γιὰ πολλὰ χρόνια, ἓνα δημοτικὸ σχολεῖο ἀπὸ 145 παιδιὰ, ἀγῶρια καὶ κορίτσια, 5-14 χρόνων στὸ Sompting χωριὸ τῆς ἐπαρχίας τοῦ Sussex.

Ὁ Holmes, πρῶτῃν Γενικὸς Ἐπιθεωρητῆς τῶν Σχολείων καὶ συγγραφέας διαφόρων θρησκο-φιλοσοφικῶν βιβλίων, ἐδημοσίεψε, στὶς ἀρχὲς τοῦ 1911, ἓνα βιβλίον: «Τί εἶναι καὶ τί μποροῦσε νὰ εἶναι — «μελέτη γιὰ τὴν ἐκπαίδευση, κυρίως τῆ στοιχειώδη²» καὶ ἀνέφερε, γιὰ πρώτη φορά, νομίζομε, αὐτὸ τὸ σχολεῖο. — Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ βιβλίου εἶναι μιὰ κριτικὴ, πολὺ ἀδυστηρῆ, τῶν Δημοτικῶν Σχολείων. Καντηριάζει κυρίως τὸ πνεῦμα ποὺ κυβερνᾷ τὴ στοιχειώδη ἐκπαίδευση τὴν ἀρχὴν πῶς τὸ παιδί γεννιέται μὲ κακὰ ψυχόρμητα ποὺ πρέπει νὰ ξερριζωθοῦν πρῶτα πρῶτα μὲ τὴ διδασκαλίαν τῆς τυφλῆς ὁπακοῆς³ ἔπειτα τὸ παραγέμισμα ποὺ γίνεται στὸ κεφαλάκι τοῦ παιδιοῦ μὲ ἠθικὰς ἀρχὰς καὶ ὠφέλιμες γνώσεις. Δείχνει τὸ ἀποτέλεσμα τὸ ἀναπόφευκτον τῆς καλλιέργειας αὐτῆς τοῦ παιδιοῦ, ποὺ εἶναι

¹ Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δύο βιβλία ποὺ ἀναφέρω παρακάτω, μεταχειρίστηκα γι' αὐτὸ τὸ ἄρθρον καὶ τίς πολὺτιμες πληροφορίες ποὺ μοῦ ἔδωκε τὸ παρασμένο φθινόπωρον στὸ Cambridge, ὁ γηραιὸς καθηγητῆς Rose.

² What is and what might be. — A study on education in general and elementary education in particular—By Edmond Holmes—London Constable and Co Ltd 1911.

νά τὸ κἀνή ὑποκριτή, τεμπέλη, νά ἀηδιάζῃ τὰ βιβλία καὶ τὴ σπουδὴ καὶ μὲ τὴν πρώτη εὐκαιρία νά τὰ φορτώσῃ ὅλα στὸν πετεινὸ.

Στὸ δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου, ὁ συγγραφέας λέει πῶς μιὰ μονάχα ἐξαιρεση αὐτοῦ τοῦ γενικοῦ συστήματος βρήκε ἕνα μικρὸ ἀγροτικὸ σχολεῖο σ' ἕνα χωριὸ τῆς Ἀγγλίας· οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ δὲ διακρίνονται γιὰ τὴν ξυπνάδα τους οὔτε γιὰ τὴ ζωηρότητά τους· εἶναι μάλιστα γνωστὸ πῶς εἶναι λίγο κοιμισμένοι· κι ὅμως τὰ πρόσωπα τῶν παιδιῶν ποῦ ἀνατρέφονται σ' αὐτὸ τὸ σχολεῖο τόσο λαμποκοποῦν, ποῦ θαρρεῖ κανεὶς πῶς τὸ σχολεῖο εἶναι ἡλιόλουστο. Καὶ σὰν συναναστραφῇ κανεὶς τὰ παιδιά καὶ τὰ καλογνωρίση, βλέπει πῶς ὄχι μόνο εἶναι ξυπνά καὶ ἐνεργητικά, μὰ καὶ καλὰ καὶ πάντα χαροῦμένα. Τὸ σχολεῖο αὐτό, λέει ὁ Γεν. Ἐπιθεωρητῆς, ἄς ποῦμε πῶς βρῖσκεται στὴν «Ὀυτοπία» καὶ τὸ πρόσωπο ποῦ μὲ τὴν πρωτότυπη ἐργασία τῆς ἀναστάτωσε ὄχι μόνο τὴν ζωὴ τῶν παιδιῶν μὰ καὶ ἀλάκερου τοῦ χωριοῦ, ἄς τὸ ποῦμε Ἡγερία, γιὰτὶ εἶναι γυναίκα.

Μερικοὺς μῆνες μετὰ τὴν ἐκδοσὴ αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, δημοσιεύθηκε ἕνα ἄλλο. Ὀνομάζεται: «Ἡ Δραματικὴ μέθοδος τῆς διδασκαλίας¹» καὶ συγγραφέας του εἶναι ἡ διευθύντρια αὐτοῦ τοῦ σχολείου ἢ, πὺδ σωστά, ἡ πρώην διευθύντριά του, γιὰτὶ, καθὼς μὲ πληροφορεῖ ἡ ἴδια, τραβήχτηκε ἀπὸ τὸ σχολεῖο πρὸ μερικῶν μηνῶν, γιὰ λόγους οἰκογενειακοῦς. Κ' ἔτσι ξέρομε πῶς ἡ οὔτοπία τοῦ Holmes εἶναι τὸ Sompting καὶ ἡ Ἡγερία ἢ Κ^a H. Finlay Johnson.

Τὸ βιβλίον αὐτό, πλουτισμένο μὲ πολλὰς ζουγραφίαι, δίνει στὴν εἰσαγωγὴν του μιὰ περίληψη τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας καὶ τὸν ἀναπτύσσει στὰ διάφορα κεφάλαια τὰ ἀφιερωμένα στὸ κάθε μάθημα.

Σὲ τέτοιο σχολεῖο κάθε φραγμὸς μεταξὺ δασκάλου καὶ μαθητῆ ἔχει πέσει. Οἱ μαθητὲς θεωροῦν τὸ δάσκαλο ἕνα σύντροφο, πὺδ μεγάλο ἀπ' αὐτούς, ἕναν ὁδηγὸ ποῦ τοὺς δείχνει τὸ δρόμο γιὰ νὰ βροῦν ὅ,τι τοὺς χρειάζεται γιὰ τὰ παιχνίδια τους, γιὰτὶ μαθήματα δὲν ἔχουν, στὴ συνειθισμένη σημασία τῆς λέξης. Βαθμολογίαι καὶ βραβεῖα δὲν ὑπάρχουν. Οἱ πὺδ ξυπνοὶ κι οἱ πὺδ προχωρημένοι μαθητὲς βοηθοῦν τοὺς πισωπόδηδες. Τιμωρίαι δὲν ὑπάρχουν κι ὅμως αὐτόματη πειθαρχία καὶ τάξη βασιλεύει παντοῦ. Μιὰ μέρα, πῆγε ὁ Γεν. Ἐπιθεωρητῆς ἄξαφνα, νά ἐπισκεφθῇ τὸ σχολεῖο καὶ τὸ βρήκε

¹ The dramatic method of Teaching by Harriet Finlay-Johnson (late Head Mistress of Sompting School, Sussex). James Nisbet and Co Ltd. London 1911.

χωρὶς δασκάλισσες. Ἡ μιὰ ἦταν ἄρρωστη, ἡ ἄλλη ἔπαθε ἕνα ἀτύχημα στὸ δρόμο καὶ ἡ τρίτη τὴ συνώδεψε στὸ νοσοκομεῖο. Ἡ διευθύντρια εἶχε νά πάγῃ στὴν Κοινοτικὴ Ἀρχή. Κι ὅμως βρήκε ὅλα τὰ παιδιά νά δουλεύουν. Κοίταξαν τὸ πρόγραμμα μόνον τους, ἔβαλαν ἕνα δυὸ ἀπὸ τοὺς μεγάλους νά κοιτάζουσι τὶς μικρότερες τάξεις κι ὅλα πῆγαν μιὰ χαρά. — Εἶδα, ἐξακολουθεῖ ὁ Γεν. Ἐπιθεωρητῆς, τὰ παιδιά τῆς μεγάλης τάξης νά παίζουν μὲ πάθος σκηνὲς δραματικές, τοὺς συμμαθητὲς των νά τοὺς χειροκροτοῦν καὶ, στὴν ἄλλη ἄκρῃ τῆς σάλας, τὰ παιδιά τῆς μικρότερης τάξης νά ζουγραφίζουν λουλούδια χωρὶς νά σηκώσουσι τὰ μάτια ἀπὸ τὰ θρανία. Τοὺς ξένους ποῦ ἐπισκέπτονται τὸ σχολεῖο, τοὺς δέχονται σὰ φίλους· οὔτε μὲ φορτικὴ οἰκειότητα οὔτε ντροπαλὰ· δυὸ συναισθήματα ποῦ προέρχονται ἀπὸ τὸ ἴδιο ἐλάττωμα, τὸν ἐγωϊσμό. Τοὺς δείχνουν, χωρὶς ἐπίδειξη, τὰ ἔργα τους, τοὺς δίνουν πληροφορίες ἀβίαστα, φυσικά. Κι ὅλα αὐτά, γιὰτὶ ἀνατρέφονται ἐλεύθερα, δίχως ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἠθικὰ παραγγέλματα καὶ τὶς ἀμέτρητες συμβουλές καὶ τὶς τιμωρίαι, ποῦ ἀναπτύσσουν τὴν ὑποκρισία, τοὺς κάνουν νά συλλογίζονται αἰῶνια τὸν ἑαυτὸ τους καὶ σκοτιῶνουν μέσα τους κάθε φυσικότητα καὶ παιδικὴ δροσιά.

Τὴ φύση μαθαίνουν νά τὴν ἀγαποῦν καὶ νά τὴν ἐχτιμοῦν μονάχα των. Μέσα στὰ δάση, ἀπάνω στὰ βουνά, κοιτάζοντας τὴ θάλασσα, μόνον τους συναρπάζονται καὶ τὸ θαυμασμὸ τους τὸν ἐξωτερικεύουν σὲ σκίτσα καὶ ζουγραφίαι.

* *

Ἡ Ἱστορία μαθαίνεται μὲ παράσταση. Τὰ μεγαλύτερα παιδιά παίρνουν, μόνον τους, ἐπεισόδια τῆς Ἀγγλικῆς, Ρωμαϊκῆς καὶ Ἑλληνικῆς Ἱστορίας καὶ τὰ δραματοποιοῦν. Γράφουν διάφορες σκηνές, ἀφοῦ συμβουλευτοῦν, μόνον τους, τὴ βιβλιοθήκην τοῦ σχολείου γεμάτη ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ μυθιστορήματα τοῦ Οὐάλτερ Σκῳτ, τὰ δράματα τοῦ Σαίξπηρ, τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ τὶς μπαλάντες τῆς Ἀγγλικῆς Φιλολογίας. Τὰ μικρὰ ἀκολουθοῦν, στὰ μικρότερα μέρη δηλ. τοὺς χορούς, τὰ πλῆθη κτλ. Ὅλοι δουλεύουν μαζί. Μόνον τους κατασκευάζουν φορεσιές, ὄπλα, ἐθνόσημα, σημαίες καὶ σκηνοθεσίαι. Σιγὰ σιγὰ καὶ ἀνεπαίσθητα φτάνουν μόνον τους στὸ σημεῖο νά θένη νά μάθουν ἀπ' ὅξω ὀλόκληρες σκηνές ἀπὸ τὸν Σαίξπηρ, κ' ἐνῶ στὰλλα σχολεῖα, σ' ἕνα χρόνο μόλις καταφέρνουν τὰ παιδιά νά μάθουν 100 στίχους, στὸ σχολεῖο αὐτὸ ἔμαθαν 300 σ' ἐνάμισυ μῆνα γιὰ νά παίξουν μέρη ἀπὸ τὸν «Ἐμπορὸ τῆς Βενετίας».

Και δὲν περιορίζονται μονάχα στὸ Σαίξπειρ καὶ τὸν Οὐάλτερ Σκῶτ. Διαβάζουν καὶ δραματοποιοῦν τὴν «Ἐφοδο τῆς Μπαλακλάβας» τοῦ Τέννυσον, τὸ «Θάνατο τοῦ Νέλσον», σκηνῆς ἀπὸ τὰ μυθιστορήματα τοῦ Ντίκενς καὶ ἄλλα.

**

Τὴν ἴδια μέθοδο ἀκολουθοῦν καὶ στὴ Γεωγραφία. Ἀπὸ βιβλία ταξιδιωτῶν οἱ μεγαλύτεροι παίρνουν ἰδέες γιὰ τοὺς διαφόρους λαοὺς, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμά τους, τίς φορεσιές τους. Μὲ τὴ βοήθεια τῶν μικροτέρων, ἀπὸ ἄμμο, χαρτόνια, σανίδες καὶ τενεκέδες κατασκευάζουν πόλεις, φάρους, γέφυρες, ζῶα, καταρράχτες, πάγους. Καὶ γίνονται φανταστικά ταξίδια, διάλογοι τῶν ταξιδιωτῶν μὲ τοὺς ντόπιους. Ἡ Ἑλβετία μὲ τοὺς πάγους καὶ τὰ βουνά της, ἡ Ἀφρική μὲ τοὺς μαύρους της καὶ τίς περιέργες συνήθειές τους, ἡ Αὐστραλία, ἡ Νέα Ζηλανδία καὶ ἡ Τασμανία μὲ τοὺς ἀποίκους καὶ τοὺς μετανάστες εἶναι τὰ θέματα ποὺ τὰ παιδιὰ παίρνουν καὶ μελετοῦν γιὰ νὰ τὰ παραστήσουν καὶ ἔτσι ἀλληλοδιδάσκονται καὶ μαθαίνουν χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν.

**

Κ' ἡ Ἀριθμητικὴ ἔτσι μαθαίνεται σ' αὐτὸ τὸ σχολεῖο. Μαγαζιά, ἀποθήκες, ἐμπορικὰ γραφεῖα σχηματίζονται μέσα στίς τάξεις καὶ τὴν αὐτὴν τοῦ σχολεῖου. Γίνονται ἀγοροπωλησιές τὸ μέτρημα, ὅλες οἱ πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς, τὰ κλάσματα, τὰ δεκαδικά, οἱ συμμαγεῖς, τὰ μέτρα καὶ τὰ σταθμὰ μαθαίνονται ἀνεπαίσθητα ἀπὸ τὰ παιδιὰ γιὰ νὰ μποῦν στὸ παιχνίδι τους, συσταίνεται ἓνα μικρὸ ταχυδρομεῖο καὶ ἓνα τηλεγραφεῖο, ποὺ ἀσυνείδητα γεννᾷ τὴν ἀνάγκη τῆς ἀλληλογραφίας. Ὁ ἐμπορὸς ὑπαγορεύει γράμματα στοὺς ὑπαλλήλους του, δίνει γραπτὲς διαταγὰς στοὺς ἀνταποκριτὲς του, καὶ αὐτοὶ τοῦ στέλλουν ἐκθέσεις γιὰ τὴ θέση τῆς ἀγορᾶς, γιὰ τίς δουλειές ποὺ ἔκαναν ἢ θὰ κάνουν, γιὰ τὸν κανονισμὸ τῶν λογαριασμῶν των. Ἐπειτα χρειάζονται ὑπαλλήλους γιὰ τίς θέσεις τοῦ γραφείου, ὥστε ἀνάγκη νὰ γίνουν διαγωνισμοὶ καὶ οἱ ὑποψήφιοι νὰ δώκουν ἐξετάσεις πρὶν διοριστοῦν. Κι' ἔτσι τὰ παιδιὰ, βγαίνοντας ἀπὸ τὸ σχολεῖο, ξέρουν νὰ γράφουν ἓνα γράμμα, νὰ ἐκθέσουν μιὰ ἰδέα.

**

Ἡ Φυσικὴ, ἡ Βοτανικὴ καὶ ἡ Γεωλογία μαθαίνονται ἀπὸ τὴ γύρω Φύση. Ὡς καὶ τὸ φύτρωμα τῶν φυτῶν καὶ τῶν φρούτων δραματοποιεῖται.

**

Ἡ μαγειρικὴ, ἡ βαφτικὴ, ἡ κατασκευὴ ἐργαλείων, ἡ κηπουρικὴ, ὅλα γίνονται πρακτικά. Μαγαζιά, βαφτάδικα, καπελλάδικα μικροσκοπικὰ συσταίνονται μέσα στὸ σχολεῖο καὶ τὰ παιδιὰ μαθαίνουν πόσο ροῦχο χρειάζεται μιὰ φορεσιὰ καὶ πὺδ ὕφασμα εἶναι τὸ καταλληλότερο.

**

Αὐτὴ, σύντομα καὶ σὲ γενικὲς γραμμὲς, εἶναι ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας στὸ Πρότυπο Σχολεῖο. Ἡ Διευθύντριά του μοῦ γράφει πῶς σὲ μερικὰ σχολεῖα τῆς Λόντρας ἄρχισαν νὰ τὴν εἰσάγουν καὶ νὰ δραματοποιοῦν ἀκόμα τὰ μαθήματα τῆς Ἱστορίας μ' ἐξαιρέτα ἀποτελέσματα.

**

Καὶ τώρα μένει νὰ δοῦμε τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς μεθόδου στὴν κατόπιν ζωὴ τῶν ἀποφοίτων τοῦ σχολεῖου.

Τὸ σχολεῖο αὐτό, καθὼς εἶπαμε, εἶναι ἀγροτικό· οἱ μαθηταὶ του, παιδιὰ γεωργῶν, χωρικῶν, ἀνθρώπων ἀμόρφωτων καὶ, καθὼς τὸ τονίζει ὁ Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς, σὲ μέρος τῆς Ἀγγλίας ποὺ δὲ φημίζεται γιὰ τὴν ξυπνάδα καὶ τὴ ζωηρότητα τοῦ πληθυσμοῦ του. Κι ὅμως, βλέποντας τὰ παιδιὰ τους νὰ παρασταίνουν τὰ μαθήματά τους καὶ ἀκούοντας τίς κουβέντες τους, ποτίστηκαν καὶ οἱ γονεῖς μὲ τὴν ἀγάπη τῆς Φύσης, ἄρχισαν νὰ τὴν καταλαβαίνουν καὶ ἀντὶς νὰ περνοῦν τίς ὥρες τους τὴν Κυριακὴ, στὴν ταβέρνα, συνοδεύουν τὰ παιδιὰ τους στίς ἐκδρομὲς τους καὶ συμμετέχουν στὰ παιχνίδια τους· ἀντὶς νὰ βρίσκουν εὐχαρίστηση στὰ ξελαρυγγιστικὰ τραγούδια καὶ τίς ἀηδίες τοῦ Καφέ-Ἀμάν, προτιμοῦν τὸ τραγούδι μιανῆς μπαλάντας καὶ τὰ δράματα τοῦ Σαίξπειρ.

Παλιοὶ μαθηταὶ τοῦ σχολεῖου σύστησαν «Δραματικὸ Σὺλλογο» καὶ κατάφεραν νὰ παίξουν τὸν «Ἰούλιο Καίσαρα» τοῦ Σαίξπειρ. Κ' ἦταν μιὰ χαρὰ νὰ βλέπη κανεὶς ἀπλοῦς ἐργάτες μὲ μόνη τὴ στοιχειώδη ἐκπαίδευση τοῦ σχολεῖου ποὺ ἄφηκαν δεκαπέντε χρόνων ἀγώρια, νὰ ἀποστηθίσουν τοὺς στίχους τοῦ Σαίξπειρ, νὰ τοὺς μελετοῦν, νὰ τοὺς συζητοῦν, νὰ γυρεύουν νὰ μποῦν πέρα πέρα στὸ νόημά τους. Καὶ τὰ κορίτσια, μητέρες πιά, σύστησαν μουσικὲς ἐταιρεῖες, ἔπαιξαν κωμωδίες, ἔγραψαν μάλιστα καὶ μιὰ, ἔκαναν μὲντὰ ἀπὸ διάφορα ὄργανα, χόρεψαν τοὺς ἐθνικοὺς χοροὺς

τοῦ Morris¹ τοῦ φίλου καὶ συνεργάτη τοῦ Ruskin, καὶ κατὰ φεραν ν' ἀνυψώσουν τὸ χωριὸ τοῦ στὴν παλιὰ ἐκείνη ἀγροτική ἰδανική ζωὴ, στὴ Merry England τοῦ παλιοῦ καιροῦ.

* *

Μία ἀρχόντισσα ἀπὸ τὴ Λόντρα, κοιτάζοντας αὐτοὺς τοὺς χοροὺς καὶ τὰ τραγούδια, εἶπε στὸ Γεν. Ἐπιθεωρητή. «Ὅλα αὐτὰ καλά » καὶ ἄγία· μὰ, ἂν ἐξακολουθοῦμε ἔτσι, δὲ μοῦ λέτε ποῦ θὰ βρισκώμε » ὑπηρέτες κ' ὑπηρέτριες»;

Κι ὅμως ἀπὸ πολλὰς μαρτυρίες, φαίνεται πῶς τὰ κορίτσια ποὺ πέρασαν ἀπ' αὐτὸ τὸ σχολεῖο γίνονται οἱ πιὸ καλῦτερες, οἱ πιὸ ἀνεπτυγμένες, οἱ πιὸ ἀφοσιωμένες ὑπηρέτριες καὶ τ' ἀγώρια οἱ καλῦτεροι ἐργάτες. Μὲ τὴν ἀγάπη ποὺ τὸ σχολεῖο τοὺς ἔδωκε γιὰ τὴ Φύση καὶ τὸ Βιβλίον, μὲ τὴν ἐλευθερίαν ποὺ ἄφηκε ν' ἀναπτυχθοῦν τὰ ψυχόρμητά τους, μὲ τὸ συμπαθητικὸ χέρι ποὺ σκόλισε καὶ πότισε τὸ μικρὸ ἐκεῖνο λουλούδι κι ἄφηκε ἤσυχα καὶ φυσικὰ τὸ μπουμπούκι νὰ ξανοιχτῆ σὲ ἓνα ὀμορφο καὶ μυρωδάτο τριαντάφυλλον, στὸν ἥλιο τῆς ἀληθινῆς ἐλευθερίας, κατάφερε αὐτὰ τὰ χωριατόπουλα σχεδὸν νὰ γίνουν ἓνας:

«Ὅμορφος κόσμος ἠθικὸς ἀγγελικὰ πλασμένος.»

Δ. Π. ΠΕΤΡΟΚΟΚΚΙΝΟΣ

¹ Γιὰ τὴν ἐργασία τοῦ Ruskin, τοῦ Morris καὶ τῶν ἄλλων ποὺ ἔκαναν μιὰ ἀληθινὴ Ἀναγέννηση στὴν Ἀγγλία, καὶ πρακτικὰ τὴν ἐφάρμοσαν στὰ ἐπιπλα, στὴ διακόσμηση τῶν οἰκιῶν, στὶς ταπισσαρίες κτλ. βλέπε καὶ τὸ ὄμοιο βιβλίον τοῦ Robert de la Sizeranne «Ruskin et la Religion de la Beauté» σελ. 4 κ. ε. 35-57 κτλ.

ΑΠΟ ΕΝΑ ΕΛΒΕΤΙΚΟ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟ

Τὸ χειμῶνα τοῦ 1909-1910 τὸν πέρασα στὴν Ἑλβετία, καὶ μελετώντας τὸ παιδαγωγικὸ τῆς σύστημα πῆγα σὲ κάμποσα σχολεῖα τῆς γερμανικῆς κυρίως Ἑλβετίας κάθε εἶδους, δημοτικά, γυμνάσια, κλασικά, πρακτικά, ἰδιωτικά, δημόσια. Βαστοῦσα τότε στὶς ἐπισκέψεις μου συχνὰ σημειώσεις γιὰ ὅσα ἔβλεπα καὶ λογάραζα πὼς γλήγορα θὰ τις ἔβγαζα σὲ βιβλίον.

Μὰ ὁ καιρὸς περνᾷ, κι ἄρχισα νὰ φοβοῦμαι πὼς ἴσως τὸ ἡμερολόγιό μου ἐκεῖνο δὲν εἶναι προωρισμένο νὰ δῇ τὸ φῶς. Κι ἔτσι ἔστειλα ἀπ' αὐτὸ σήμερον μερικὰ φύλλα γιὰ τὸ Δελτίον τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου, μὲ τίς πρώτες μου ἐντυπώσεις ἀπὸ τὸ Ἀνώτερον Παρθεναγωγεῖο τῆς Ζυρίχης. Τὸ Δύκειον αὐτὸ τὸ ἔχει ἡ πόλις τῆς Ζυρίχης· δίνει χάρισμα τὴν ἀνώτερη μὀρφωση σὲ κάθε Ἑλβετίδα — ἢ καὶ ξένη νέα — ποὺ τέλειωσε τὴ Sekundarschule — τὸ ἀνώτερον δημοτικὸν σχολεῖον, νὰ ποῦμε — κι ἔχει πίσω τῆς τ' ἀναγκαστικὰ ἑννέα (ἢ ὀχτώ) σχολικὰ χρόνια. Τὸ Ἀνώτερον Παρθεναγωγεῖον ἔχει τέσσαρα τμήματα: Διδασκαλεῖον, ποὺ βγάζει τίς δασκάλισσας τοῦ καντονιοῦ, Γυμνάσιον, μὲ λατινικὰ μόνον, Ἐμπορικὴ Σχολή, καὶ Συμπληρωματικὸν σχολεῖον, γιὰ ὅσες θέλουν νὰ συμπληρώσουν τίς σπουδὰς των, διαλέγοντας ἀπὸ τὸ πλοῦσιον πρόγραμμα τὰ μαθήματα ποὺ τοὺς ἀρέσουν. Κι ἀκόμα, κάθε ποὺ παρουσιάζεται ἀνάγκη γίνονται ἰδιαιτέρα μαθήματα νηπιαγωγῶν.

Πὼς μαθαίνουν τὸν Ὅμηρον.

Τι ὀμορφὴ σύμπτωση! Τὸ πρῶτον μάθημα ποὺ ἔκουσα στὸ Παρθεναγωγεῖον τόχαινε νὰ εἶναι Ὅμηρος· τὰ ὀμηρικὰ τραγούδια σὲ γερμανικὴν μετάφραση! Ἦμουν στὴν Αἴ του Διδασκαλεῖου, κι εἶχαν τὸ τελευταῖον μάθημα τῶν γερμανικῶν — γιὰ τὴν γερμανικὰ διαδίδονται ἐδῶ οἱ Ἑλληνες κλασικοὶ — πρὶν ἀπὸ τίς φθινοπωρινὰς διακοπὰς. Καὶ μὲ κάποια εὐχάριστη ἐκπληξὴ ἔμαθε ὁ καθηγητής, ποὺ μὲ συνώδευε στὴν τάξην του, ὅτι ἦμουν Ἀθηναῖος, κι ἔτσι σύστησε στὶς μαθήτριες τὸν ξένον ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ποὺ ἀπὸ τόσο μακρὰ ἦρθε νὰ δῇ πὼς διαδίδεται ἐδῶ ἡ Ὀδύσσεια.

Κάθονται οἱ μαθήτριες ὄχι σὲ θρανία, μὰ σὲ καρέκλες, ἢ καθεμιὰ μπροστὰ στὸ τραπεζάκι τῆς. Σ' ἓνα παράθυρον βρισκονται μερικὰ κλωνάρια μὲ τίς φυλλωσιὰς τους, γιὰ τὸ μάθημα τῆς ζωγραφικῆς. Τοὺς τοίχους στολίζουν, στερεωμένους μὲ κινητὰ κρεμαστάρια εἰκόνες· ἓνα μεγάλο κιονόκρανον κορινθιακοῦ ρυθμοῦ, σχεδιαγράμματα τοῦ

ἀρχαίου θεάτρου κι άλλα σχετικά με τὸ ἀρχαίο δράμα, ἢ ἀρπαγὴ τῶν βοδιῶν τοῦ Ἡλίου — ἢ γνωστὴ εἰκονογραφία τοῦ Preller. — κι άλλα. Ἔτσι ἐξ ἀρχῆς, οἱ γνώριμες εἰκόνες με μεταφέρουν στὰ χρόνια τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδας, καὶ με κάνουν νὰ αἰσθανθῶ λιγώτερο ξένος μέσα στοὺς ξένους τριγύρω μου.

Μιά μαθήτριά μου φέρνει τὸ βιβλίο της. Εἶναι ἡ Ὀδύσεια, στὴ γνωστὴ μετάφραση τοῦ Voss, ἔκδοση τοῦ Teubner γιὰ τ' ἀνώτερα παρθεναγωγεῖα. Τῆς λείπουν οἱ μεταγενέστερες προσθήκες τοῦ παραδομένου κειμένου κι ἀκόμα κάμποσα ἄλλα — με λιγώτερο ἐνδιαφέρον — ὥστε τὸ συνηθισμένο γνωστὸ κείμενο ἐλαττώνεται σημαντικά. Δὲν κόβεται ὁμως καὶ ἡ συνέχεια στὴ διήγηση, κι ἔτσι δὲν παρουσιάζεται ἡ ἀνάγκη ἀπὸ παραγεμίματα, ποὺ νὰ συνοψίζουν τὸ κείμενο ποὺ λείπει. Ὡς τώρα ἔχουν γίνει δώδεκα μαθήματα μόνο, μὰ εἶναι ἀρκετὰ προχωρημένοι ἔπειτα ἀπὸ τὶς διακοπὲς θὰ διαβάσουν τὸ κείμενο ὡς τὸ τέλος. Δηλαδή, γιὰ κάθε μάθημα διαβάζουν τὰ κορίτσια μερικὲς σελίδες σπίτι, καὶ στὸ σχολεῖο ἔπειτα μένει περισσότερος καιρὸς γιὰ τὴν ἐρμηνεία.

Σήμερα γίνεται — ἴσως καὶ γιὰ χατήρι μου — μιὰ ἀνακεφαλαίωση τῆς γενομένης διδασκαλίας. Ὁ καθηγητὴς ῥωτᾷ ποὺ πρέπει νὰ φανταστοῦμε ὅτι ἐγιναν οἱ περιπέτειες τοῦ Ὀδυσσεᾶ, ..., σὲ ποιά μέρη τῆς Μεσογείου ... ποὺ ἦταν ὁ Ὀκεανὸς ... ποὺ κατοικοῦσαν οἱ Κιμμέριοι ... Δίνει νὰ κυκλοφορήσῃ ἕνας χάρτης ποὺ πῆρε ἀπὸ κάποιο βιβλίο, καὶ ποὺ μέσα του εἰκονίζονται οἱ πλάνες τοῦ Ὀδυσσεᾶ «ὅσο εἶναι δυνατὸ νὰ παραστήσωμε σ' ἕνα χάρτη». Μιλεῖ ἔπειτα γιὰ τὴν ἐπίδραση, ποὺ εἶχε τὸ ἀρχαῖο αὐτὸ ἔπος στὴ γερμανικὴ λογοτεχνία καὶ γιὰ τὸν Herzog Ernst von Schwaben. Ῥωτᾷ τὶς μαθήτρίες γιὰ τὴν «ἰδέα» ποὺ ξεχωρίζομε μέσα σὲ ὅλο τὸ ποίημα, ἐκεῖνο ποὺ ἐνσωματώνει ὁ Ὀδυσσεῆας: καὶ, σιγὰ σιγὰ, ἀπ' ὅλες τὶς μεριές, ὅλη ἢ τὰξὴ βοηθεῖ γιὰ νὰ ζωντανέψῃ «τὸ ἰδανικὸ τοῦ ἥρωα καὶ τοῦ ἀνθρώπου» τῶν ὁμηρικῶν βραφωδῶν: Ἡ δύναμη, ἢ ζυγνᾶδα, τὸ θάρρος, ἢ πονηριά «ποὺ φαίνεται πὺς εἶχε μεγάλη πέραση στοὺς Ἕλληνες», ἢ μεγάλη φαντασία «ποὺ ξελασπώνει ὅλα καὶ ποὺ ποτὲ δὲν τὰ σαστίζει», ἢ συζυγικὴ πίστη τοῦ ἀντρα, ποὺ κι ἀπὸ τοὺς πρώτους πρώτους στίχους ζωγραφίζεται, μὰ ποὺ ἂν καὶ μεγάλη, δὲ φτάνει τὴν πίστη κι ἀφοσίωση τῆς γυναίκας. Τὸν ὕμνο αὐτὸ στὴ συζυγικὴ πίστη, συμπληρώνει ὁ καθηγητὴς, τὸν βρῖσκομε καὶ στὸ πρῶτο μεγάλο γερμανικὸ ἔπος, στὸ τραγοῦδι τῶν Nibelungen, καὶ κατάντησε παροιμία στὴ γλῶσσα μας ἢ φράση *γερμανικὴ πίστη* ... Κι οὔτε εἶναι

αὐτὸ μόνο σύμπτωση γιὰτὶ στὴν πίστη ἀπάνω βασίζονται ὅλες οἱ κοινωνικὲς σχέσεις, οἰκογένεια, φιλία, κράτος».

Καὶ τώρα σὲ μιὰ ἄλλῃ σειρά ἐρωταποκρίσεις ἐξετάζεται ἡ γλωσσικὴ μορφή καὶ ὁ ρυθμὸς τῶν ὁμηρικῶν τραγοῦδιῶν.

— «... Θυμάστε, ἐξακολουθεῖ ὁ καθηγητὴς, ὅτι στὴν ἀρχὴ δὲ σὰς πολυάρεζαν οἱ γερμανικοὶ ἐξάμετροι;... καὶ εἶναι φυσικὸ γιὰτὶ ὁ ρυθμὸς τους εἶναι δανεικός, εἶναι κάτι ξένο γιὰ τὴ γλῶσσα μας καὶ τὴν ποίησή της. Μὰ στὸ πρωτότυπο θαυμάζουν πάντα καὶ πάντα τὴν ὁμορφιὰ τὴν ἀσύγκριτη τοῦ μέτρου αὐτοῦ, καὶ μᾶς πιάνει θαυμασμὸς γιὰ τὴν ποικιλία ποὺ κρύβεται μέσα στὴ φαινομενικὴ μονοτονία τοῦ στίχου... ἀρκεῖ νὰ διαβάξεται καλά... Κι ὁμως φαίνεται πὺς καὶ στὰ γερμανικὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ αἰσθανθῇ τὴν ὁμορφιὰ του. Πὺς ἄλλωὺς νὰ ἐξηγήσωμε τὸ ὅτι μεγάλοι μας ποιητὲς τὸν καλλιέργησαν σὰν τὸ Voss στὰ εἰδύλλιά του, τὸν Goethe στὸ Hermann und Dorothea, στὸ Reinecke Fuchs, καὶ πρῶτα πρῶτα τὸν Klopstock ποὺ ἀναζητοῦσε μιὰ καινούρια μεγαλόπρεπη μορφή γιὰ τὴ Μεσοιᾶδα του, τὸ μεγάλο του ἔπος.

— «Ἄπ' ὅσα διαβάσαμε ὡς τώρα, ῥωτᾷ παρακάτω ὁ καθηγητὴς, τί σὰς ἔκανε ξεχωριστὴ ἐντύπωση;»

— «Οἱ συχνὲς ἐπαναλήψεις, πετιέται μιὰ μαθήτριά.

— «Καὶ γιὰτὶ ἄραγε νὰ τὶς ἔχη;... Δὲ μᾶς ξεκουράζουν ἄραγε; ἐκεῖ στὴν ἀτέλειωτη σειρά τῶν στίχων, δὲ μᾶς φέρουν ἕνα εὐχάριστο ξεκούρασμα οἱ στίχοι αὐτοί, με τὴ γνώριμη κιόλας μορφή τους;... Καὶ τώρα ποιά θυμάται νὰ μοῦ πῆ μερικὸς τέτοιους στίχους;» Κι ἀρχίζει μιὰ ἀτέλειωτη παρέλαση τῶν: τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς, ἀλλ' ἄγε μοι τόδε εἰπὲ καὶ ἀτρεκέως κατάλεξον, ἦτοι ταῦτα θεῶν ἐν γούνασι κείται, ποὺ γλήγορα ἀναγνωρίζω κάτω ἀπὸ τὸ ξένο τους ρόυχο.

Καὶ τώρα ἔρχεται ἡ σειρά τῶν κοσμητικῶν ἐπιθέτων: γιὰτὶ κι αὐτὰ ἔκαμαν ξεχωριστὴ ἐντύπωση καὶ μερικὲς μαθήτρίες εἶχαν κιόλας μιὰ φορὰ μαζέψει μερικά. Καὶ ἀκούς πάλι τὸ ἕνα πίσω ἀπ' τὸ ἄλλο, μέσα σὲ μιὰ ὄραία ἀμιλλα, ἀπ' ὅλες τὶς ἀκριεῖς τῆς αἰθουσας, τὸ ἰχθυόεις πόντιος καὶ τὸ ῥοδοδάκτυλος ἠώς, *der herrliche Dulder*, καὶ *die Krönende Anmut*, ὅλα ἐκεῖνα τὰ ὁμορφα, τὰ μισοξεχασμένα, τ' ἀλησμόνητα λουλούδια, ποὺ βοήθουν τὸν ποιητὴ, καθὼς ἐξηγεῖ μιὰ μαθήτριά, νὰ δώσῃ τόνο καὶ ζωὴ στὰ αἰσθητά.

Τὶ ὁμορφα, ἀλήθεια!... καὶ τί αἰώνια ὁμορφα!... *Das fischdurchwimmelte Meer!*... Τὸ ἀκούω, κι ἐδῶ, στὴ γερμανικὴ γῆ, μακριὰ

ἀπὸ τῆ θάλασσα, τὴν ἑλληνικὴ θάλασσα, ὁ ἰχθυοὺς πόντος, ποὺ στὰ περασμένα τόσο συχνὰ τὸν εἶχα ἀκούσει, ξαναζωντανεῖ· σὰ μάλιστα νὰ παίρνῃ καινούρια, μεγαλύτερη ζωὴ κάτω ἀπὸ τὴν καινούρια γλῶσσα· ἐκεῖνο τὸ πόντον-ἰχθυο-ἔντα· καὶ μέσα ἀπὸ τὴν Ἄλπειν βλέπω μὲ τὰ μάτια τῆς φαντασίας τὴν ἀπέραντη καὶ πολυκύμαντη θάλασσα μὲ τοὺς πολυκίνητους τῆς ἐνοίκους, ποὺ στὴν ἀγκαλιά τῆς βασανίζονταν δεκαεφτά μέρες καὶ δεκαεφτά νύχτες ὁ Ὀμηρικὸς ἥρωας...

Τὸ μάθημα δὲν ἄργησε νὰ τελειώσῃ, κι ἀποχαιρετῶντας τὸν καθηγητὴ, τὸν εὐχαρίστησα, ποὺ μοῦ ἔδωσε τὴν εὐκαιρία ν' ἀκούσω, ἂν καὶ μεταφρασμένο, ἓνα ζωντανὸ κομμάτι Ὀμηρο.

Κι ὁμοίως, στὴν ἀνυπόκριτη χαρὰ ποὺ ἀσυναίσθητα μοῦ γέννησε τ' ἄμορφο μάθημα κρυφοχύθηκε σιγὰ σιγὰ κάποια λύπη· μιὰ λύπη πὼς ἦταν δυνατό, καθὼς πείθουμουν, νὰ καταλάβῃ κανεὶς τί εἶναι Ὀμηρος, καὶ νὰ ξαναζήσῃ μέσα στὸ μαγευτικὸ μῦθο ποὺ μᾶς ἀνιστορεῖ τὸ ἀρχαῖο ἔπος, χωρὶς νὰ διαβάσῃ τὸ πρωτότυπο, καὶ χωρὶς νὰ βασανιστῇ μὲ τὴν γλωσσικὴν δυσκολίαν τοῦ ἀρχαίου κειμένου.

Νὰ λοιπὸν, συλλογίζουμουν ποὺ ἡ μετάφραση, ὄχι μόνον δὲν ἐμποδίζει τὴ ζωντανὴ ἀντίληψη, μὰ κι ἴσως ἴσως νὰ τὴν ἐυκολύνῃ. Γιατί νὰ γεννᾷ σὲ μᾶς τὸ μεταφρασμένο τόση ἀντιπάθεια; Νὰ φταῖουν οἱ μεταφραστὲς, νὰ φταίῃ ἡ γλῶσσα, ἢ μήπως φταίμε μεις, ποὺ φοβοῦμαστε τὴν πνοὴ τῆς ζωῆς; Ποιὸς λαὸς, ποιὰ λογοτεχνία, ποιὸ σχολεῖο ἔχει νὰ δείξῃ κάτι σὰν τὴν Ὀδύσειαν; καὶ πόσοι ἄραγε ἀπ' ἑσους στὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα διαβάζουν τὸν ἀρχαῖο βιβλίο, νὰ τὸν αἰσθάνονται ὅσο αὐτὴ ἡ τάξι ζωντανά; Καὶ κοντὰ σ' αὐτούς, ὅλα τ' ἄλλα ἑλληνόπουλα ποὺ δὲ μαθαίνουν ἀρχαῖα, χιλιάδες καὶ χιλιάδες, δὲ θὰ μπορούσαν νὰ γνωρίσουν κι αὐτὰ τὸν Ὀμηρο στὴ γλῶσσά τους;

Γιατί νὰ μὴ γίνονται ὅλα αὐτὰ; Νὰ φταίῃ τὸ σύστημα; Μὰ τί θὰ πῇ σύστημα; Μὰ ὁ δάσκαλος ποὺ τὸν αἰσθάνθηκε τὸν ποιητὴ, δὲ θὰ τὸν ζωντανέψῃ καὶ στὸ μάθημά του μὲ ὅποιον σύστημα καὶ μὲ κάθε γλῶσσα; Ἡ μήπως ἡ γλῶσσα τοῦ σχολεῖου μᾶς χάλνῃ τὸ κάθε σύστημα, καὶ δὲν ἀφήνει οὔτε τὸ δάσκαλο τὸν ἴδιο νὰ αἰσθανθῇ;

Ὁ Ἴψεν. Διάλεξη ἀπὸ μιὰ μαθήτρια.

Ὁ ἴδιος δάσκαλος ἔχει πάλι γερμανικά· μὰ αὐτὴν τὴ φορὰ στὴν Δ' τοῦ Διδασκαλείου. Οἱ μαθήτριες αὐτῆς τῆς τάξης σὲ μισὸ χρόνον βγαίνουν δασκάλισσες.

Σήμερα πρόκειται νὰ γίνῃ μιὰ διάλεξη.

Κάθε μαθήτρια εἶναι ὑποχρεωμένη, μέσα στὸ χρόνο, νὰ ἐτοιμάσῃ μιὰ ὀμιλίαν μὲ θέμα ποὺ διαλέγει ἢ ἴδια· καὶ σὲ μιὰ ὥρα ποὺ ὀρίζεται γι' αὐτὴν τὴ δουλειά, ἢ καθεμιὰ διαβάξῃ τὴ μελέτη ποὺ ἐτοίμασε ἢ καὶ μιλεῖ πρόχειρα, βοηθώντας μόνον ἀπὸ πρόχειρες σύντομες σημειώσεις. Τὸ θέμα τῆς κάθε ὀμιλίας πρέπει νὰ ἐγκριθῇ πρὶν ἀπὸ τὸν καθηγητὴ· κάποτε μάλιστα ὁ ἴδιος προτείνει μερικὰ στίς μαθήτριες γιὰ νὰ διαλέξουν, ἢ τίς ὀδηγεῖ, τί βοηθήματα νὰ μεταχειριστοῦν.

Ἡ μαθήτρια ποὺ θὰ μιλήσῃ σηκώνεται καὶ βγαίνει μὲ τὸ χειρόγραφο τῆς καὶ δυὸ βιβλία ποὺ ἀποθέτει στὴν ἔδρα. Ὁ καθηγητὴς κάθεται σὲ μιὰ γωνιά, πίσω, μ' ἓνα σημειωματάρειο· σημειώνουν κάπου κάπου κι οἱ ἄλλες μαθήτριες. Σιωπὴ βαθεῖα βασιτᾷ ὡς τὸ τέλος.

Ἔτσι, γιὰ παράδειγμα, εἶχαν μερικὲς ἀπὸ τὴν φετινὴν ὀμιλίαν, καθὼς μαθαίνω ἀπὸ τὸν καθηγητὴ — τοὺς ἀκόλουθους τίτλους: *Udde* (ἓνας Βαυαρὸς ζωγράφος), Ἡ ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ σου, τὸ βιβλίο γιὰ τὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν ποὺ ἔβγαλε τελευταῖα ὁ Lhotzky, κι ἔκανε τόσο κρότο, *Wagner*, ἀπὸ μιὰ βαγνερίστρια μαθήτρια, *Κριτικισμὸς καὶ δικαιολογημένη κριτικὴ*, κι ἄλλα. Ἡ σημερινὴ ὀμιλία εἶναι γιὰ τὸν Ἴψεν.

Ἡ ὀμιλήτρια ἀρχίζει μὲ κάπως ἀχρωμάτιστη φωνή. Μιλεῖ γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Ἴψεν, γιὰ τὴν τριγυριστὴν ἐπὶ ὁποῖα πρωτόζησε, τὰ ταξίδια του, τὴν ἐπιδράσει ποὺ φανερώθηκαν στὰ ἔργα του, γιὰ ρεαλισμὸ καὶ ῥομαντικὴν ἐπιδράσει καὶ δράματα μὲ ὀρισμένην τάσιν· κάπου κάπου ἀνοίγει τὰ βιβλία ποὺ ἔφερε μαζί τῆς καὶ διαβάζει ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ βιογράφο του, ἢ καμιά φράση παρμένη ἀπὸ τὰ ἔργα του· στὸ τέλος κάνει τὴν ἀνάλυση τοῦ Κουκλόσπιτου, τῆς Νόρας, καὶ τελειώνει μὲ τὴν τελευταίαν λέξιν τοῦ δράματος, «ἔχω καθήκοντα στὸν ἄντρα μου καὶ τὰ παιδιὰ μου, ... μὰ πρῶτα πρῶτα ἔχω καθήκοντα πρὸς τὸν ἑαυτὸ μου». Καὶ κάθεται, ἀφοῦ μίλησε ἀκριδῶς μισὴ ὥρα.

Κανεὶς δὲ μιλεῖ. Ἐνα δυὸ λεπτὰ ἀτέλειωτη σιωπὴ, ποὺ στὴν ἀρχὴ μάλιστα δὲν καλοκατάλαβα τί τρέχει. Ὁ καθηγητὴς κάτι σὰ νὰ σημειώνῃ στὸ ἀνοιχτὸ τοῦ σημειωματάρειο· ἔπειτα σηκώνεται ἀπὸ τὴ γωνιά του, ἔρχεται στὴν ἔδρα, καὶ ῥωτᾷ μερικὲς μὲ τὸνομά τους νὰ ποῦν τὴν ἐντύπωσίν τους καὶ τὴν κρίσιν τους.

— «Ὁμολογῶ, λέει κάποιος, ὅτι δὲν ἤξερα τὴ Νόρα, μὰ τώρα ἔχω μιὰ καθαρὴν ἰδέαν γιὰ τὸ δράμα καὶ τὴ ζωὴ τοῦ συγγραφέα... καὶ μοῦ γεννήθηκε ἡ ὄρεξις νὰ τὸν διαβάσω». Μιὰ ἄλλη λέγει «μοῦ ἔκαμε ἐντύπωση, πὼς σταμάτησε ἔτσι ἀπότομα μόλις τελείωσε τὴν

ανάλυση του Κουκλόσπιτου. Θα περίμενα τουλάχιστο κρίση, ... τι κιάν ήταν δική της ή ξένη... Βρίσκω πώς δεν άρκοῦσε να μᾶς πῆ μόνο ποιὸ εἶναι τὸ περιεχόμενο τοῦ δράματος». Καὶ μιὰ τρίτη: «Δὲν εἶχα διαβάσει ὡς τώρα οὔτε τὴ Νόρα, οὔτε τίποτ' ἄλλο τοῦ Ίψεν. Καὶ τώρα πρέπει νὰ πῶ ὅτι θὰ ἤθελα πολὺ νὰ δῶ τὰ δράματά του». Ὁ καθηγητὴς: «Ἄλλος κανεῖς;... ἔχει νὰ παρατηρήσῃ τίποτε;...» «Μοῦ φαίνεται, λέγει μιὰ, πὼς κοντὰ στὴ Νόρα εἶχε ἄλλα κομμάτια, καταλληλότερα νὰ μᾶς δώσουν μιὰν ἰδέα γιὰ τὸν ποιητὴ καὶ τὸ ἔργο του».

Καὶ τώρα μιλεῖ ὁ καθηγητὴς... Δὲν εἶναι σύμφωνος μὲ τὴν τελευταία γνώμη. Ἡ Νόρα εἶναι ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ ἔργα... Κι ἡ βιογραφία ποὺ ἄκουσε δὲν ἦταν καθόλου ἀσκημῆ περιεχτικῆ, μὲ σαφήνεια, πολὺ καλὴ... «Μὰ συμφωνῶ κι ἐγώ, πὼς περίμενα κάποιον τέλος... οὔτε κἂν μάθαμε πότε καὶ πὼς πέθανε ὁ ποιητὴς... Ἡ μήπως δὲν τὸ εἶχε ἡ βιογραφία του;... Βέβαια, αὐτὴ τυπώθηκε νωρίτερα, στὰ 1902... Πέθανε, μοῦ φαίνεται, στὰ 904 ἢ 5... Δὲν ξέρω... Μὰ ἔπρεπε νὰ μᾶς τὸ πῆ αὐτό... Ἐπειτα ἔπρεπε πρὶν τελειώσῃ νὰ μιλήσῃ καὶ γιὰ μερικὰ ἄλλα... Τὴν ἐπίδραση εἶχε ὁ Ίψεν στὰς συγκαιρινούς του; Σὰν τί ἐντύπωση μᾶς ἀφήνει ἀρὰ γε ἓνα τέτοιο δράμα; Μᾶς γεννᾷ τὰ ἴδια συναισθήματα καθὼς τὰ ἔργα τῶν μεγάλων κλασικῶν;... σὰν τίποτε τοῦ Schiller; σὰν τὸν Τάσσο ἢ τὴν Ίφιγένεια τοῦ Goethe; — «Ὁχι» —... Βλέποντας ἢ ἀκούοντας ἓνα τέτοιο δράμα φεύγομε ἱκανοποιημένοι; εὐχαριστημένοι;... ἢ κουνώντας τὸ κεφάλι λέγομε, «Καλὰ, μὰ τί θὰ γίνονταν ἡ ζωὴ, ἡ κοινωνία, ἂν νικοῦσαν οἱ τέτοιες ἰδέες, ἂν ἦσαν σωστές;... Δὲν μᾶς κάνει νὰ σκεφτοῦμε;... δὲν αἰσθανόμαστε πὼς ἀλλάζομε;... δὲ βάζομε ρωτῆματα στὸν ἑαυτὸ μας;... Καὶ ὅλη αὐτὴ ἡ ἐπίδραση δὲ βγαίνει ἀπὸ καθαρὰ αἰσθητικὴ ἀπόλαυση... Ἀφήνει κάτι πλατὺ, κάτι βαθύ, κάτι ποὺ μένει... Ἔτσι περίπου θὰ τέλειωνα ἐγώ».

Μὰ ἔχω καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμη νὰ παρατηρήσω... θὰ ἐπιθυμοῦσα τὴν ὁμιλία λιγώτερο κολημένη στὸ χαρτί, λιγώτερο διάβασμα... Σᾶς ἔχω συστήσει κάτι ποὺ φέτος δὲν εἶδα δυστυχῶς νὰ ἔκαναν πολλὲς... θέλω ἐπιβοηθητικὲς σημειώσεις, κι ἔπειτα μιὰ πρόχειρη ὁμιλία... Δὲ μὲ πειράζουν τότε τίποτε ἀδεξιότητες καὶ παραβλέπω τὰ σκοντάματα... Ξέρετε πολὺ καλὰ πὼς αὐτὴ ἡ ἐλευθερία ποὺ σᾶς δίνω νὰ διαλέξετε τὸ θέμα τῆς ὁμιλίας σας, ἢ ἀνεξαρτησία στὴν ἐπεξεργασία του, ἢ εὐκολία στὴν προφορικὴν διατύπωση ποὺ θέλω νὰ καλλιεργήσετε, θὰ σᾶς γίνουν ἀπαραίτητα ἐφόδια ὅταν αὔριο

βγῆτε δασκάλισσες, ἀφοῦ καὶ στοὺς μαθητὲς σας θὰ πρέπη νὰ μιλάτε γιὰ τόσα καὶ τόσα ζητήματα, καὶ ἄλλου, σὲ συνέδρια καὶ συνόδους δασκάλων θὰ σᾶς παρουσιάζεται ἡ εὐκαιρία καὶ θὰ εἴστε ἀναγκασμένοι νὰ λέγετε τίς γνώμες σας.

Καὶ μ' εὐχαρίστηση αἰσθάνουσιν καὶ σὺ τὴ χαρὰ ποὺ γεννοῦσε σὲ ὄλων τὰ πρόσωπα ἡ γόνιμη αὐτὴ ἐπικοινωνία τοῦ δασκάλου μὲ τίς μαθήτριες. Μὰ κι οἱ νέες αὐτὲς ποὺ θὰ σκορπιστοῦν αὔριο, σὲ λίγους μῆνες, ἀπὸ τὴ σχολὴ τους γιὰ ν' ἀφιερωθοῦν στὸ μεγάλο τους ἔργο, εἶναι σχεδὸν ἑτοιμὲς καὶ στὸ ὕψος τοῦ προορισμοῦ των. Εἶναι ὄριμα κορίτσια, γυναῖκες πιά, στίς ὁποῖες τὰ παιδαγωγικὰ καὶ τ' ἄλλα μαθήματα φέρνουν κιόλας τοὺς καρπούς των, ὄχι κοριτσούδια, ποὺ στραβωμένα ἀπὸ τὸ παπαγάλισμα μιᾶς φορμαλιστικῆς παιδείας καὶ φορτωμένα μὲ θεωρίες ἀχώνευτες ἀπὸ τὴν Ψυχολογία καὶ τὴν Διδαχτικὴ ρίχνονται μέσα στὴν κοινωνία μὲ τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἀπαίτηση νὰ φωτίσουν καὶ νὰ διαπλάσουν, γιὰ νὰ ἔμπη ἐδῶ μιὰ νέα στὴν Αῖ τοῦ Διδασκαλείου πρέπει νὰ ἔχη συμπληρωμένα τὰ δέκα πέντε, νὰ ἔχη κιόλας πίσω τῆς ἑννιά χρόνια σχολεῖο· κι ἔτσι οἱ ἀπόφοιτες τοῦ Διδασκαλείου — μὲ τέσσερις τάξεις — πρέπει νὰ εἶναι τουλάχιστον εἴκοσι χρονῶν τὴ στιγμὴ ποὺ τοὺς ἐμπιστεύεται ἡ πολιτεία τοὺς αὔριανούς τῆς πολίτες.

Ἐνα μάθημα Γεωγραφίας.

Γιὰ τὴ Γεωγραφία στὴν Αῖ καὶ τὴ Βῖ τοῦ Διδασκαλείου ὀρίζει τὸ ἐπίσημο πρόγραμμα: «Τὰ σημαντικώτερα τῆς τοπογραφίας στίς διάφορες χώρες· ἐπίδραση τῶν φυσικῶν συνθηκῶν σὲ ὅλο τὸ βίον τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπίδραση τῶν κατοίκων στὴ γῆ τους».

Ἀκούω ἓνα μάθημα Γεωγραφίας στὴ Βῖ.

Στὸν πίνακα εἶναι ἀπλωμένοι ἓνας πελώριος τοπογραφικὸς χάρτης μὲ τὴν Ὀλλανδία καὶ τὸ Βέλγιο· στοὺς τοίχους κρέμονται φωτογραφίες· οἱ μαθήτριες ἔχουν μπροστὰ τους, ἢ καθεμιὰ, ἓναν ἄτλαντα: μιὰ συλλογὴ γεωγραφικῶν πινάκων, Schultatlas für höhere Lehranstalten.

Ὁ καθηγητὴς μιλεῖ γιὰ τὴν Ὀλλανδία. Μὰ εἶναι μιὰ γεωγραφία, ποὺ πρώτη φορὰ ἀκούω. Δὲν ἀρχίζει μὲ τὸ πὼς κι ἀπὸ ποῦ ὀρίζεται, μὲ ὄρη καὶ ποταμούς, πηγὲς κι ἐκβολές. Ὅλο τὸ μάθημα εἶναι μετάδοση ἀπὸ ἐντελῶς ἀλλοιώτικες γνώσεις, καὶ μόνο κάποτε σταματοῦν οἱ μαθήτριες τὸν καθηγητὴ γιὰ νὰ ρωτήσουν κάτι ποὺ δὲν κατάλα-

θαν. Τὸν παρακολουθοῦν, ἐνῶ μιλεῖ, ἡ καθεμιά στὸν ἄτλαντά της καὶ συχνὰ σημειώνουν κάτι στὸ τετράδιο. Τώρα ἐξηγεῖ ὁ καθηγητῆς πῶς εἶναι τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Ὀλλαντίας χαμηλότερο ἀπὸ τὴ θάλασσα, πῶς ἐγίνε αὐτό, καὶ πῶς μὲ τὰ προχώματα κατώρθωσαν οἱ φιλόπονοι κάτοικοι νὰ τὸ κάνουν κατοικήσιμο. Μιλά ἀκόμη γιὰ τοὺς ποταμοὺς ποὺ εἶναι σηκωμένοι μὲ τεχνητὰ ρεῖθρα στὸ ὕψος τῆς θάλασσας καὶ γιὰ τὰ κανάλια, ποὺ ἀπὸ τὴν ὄχτη τους τραβοῦν ἄλογα τίς φορτωμένες βάρκες.

Μιλά ἀκόμη γιὰ τὴν ἐπίδραση τῆς γῆς στοὺς κατοίκους της· γιὰ τὴ μεγάλη τους τόλμη, καὶ τὴν ὀλιγολογία τους, τὸ ντύσιμό τους καὶ τὴν ἐθνική τους φορεσιά. Πῶς ἐξηγεῖται ἡ ἀγάπη τους γιὰ τὴν πάστρα, καὶ πῶς ἡ μονοτονία τῶν χρωμάτων τῆς ὀλλανδικῆς φύσεως, καὶ ἡ μελαγχολία τοῦ οὐρανοῦ γέννησε στοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀνάγκη τῶν ζωηρῶν χρωμάτων, τὴν ἀγάπη τῶν λουλουδιῶν καὶ τοὺς κήπους τοῦ Harlem. Τὰ ἴδια ζωηρὰ χρώματα βρισκομε καὶ στὰ σπίτια τους, καθὼς καὶ στὶς κατοικίες τῆς Σκανδιναβίας, κι ἐκεῖ γιὰ τὴν ἴδια αἰτία.

Κι ἔπειτα μιλά ὁ καθηγητῆς γιὰ τὸ μεγάλο τέλμα, ποὺ βρίσκεται κοντὰ στὰ γερμανικὰ σύνορα. Γιὰ τοὺς ἀνεμόμυλους, ποὺ κι αὐτοὶ δίνουν ἓνα ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ στὰ ὀλλανδικὰ τοπία. Αὐτοὶ κυρίως εἶναι ἡ κινητήρια δύναμη, ἀφοῦ οὔτε νερόμυλους μποροῦν νὰ ἔχουν καθὼς τοὺς Ἑλβετοὺς, στὸ πεδινὸ ἔδαφος, οὔτε ἀτμὸ ἔχει νὰ χρησιμοποιήσῃ ἡ «νέα» γῆ ποὺ δὲ βγάζει κάρβουνα... Ἐνας περιηγητῆς παράστησε μὲ τ' ἀκόλουθα λόγια τὴν ἰδιόρρυθμη μονοτονία τῆς ὀλλανδικῆς τοπογραφίας: ἓνα κανάλι· στὸ κανάλι ἀπάνω γεφύρια· στὰ γεφύρια ἀνθρώποι μὲ τσόκαρα· ὀλόγυρα λιβάδια, στὰ λιβάδια, ἀγελάδες, κάπου κάπου καὶ μῦλοι.

Κι ἔρχεται ὁ λόγος γιὰ τὴν Ἀμβέρσα, μὲ τὰ γραφικὰ της κανάλια, ποὺ ὀνομάστηκε Βενετία τοῦ Βορρά... Κι αὐτὴ χτίστηκε ἀπάνω σὲ προσχώσεις κι ἔπρεπε πρῶτα νὰ ἐκχερσωθοῦν· γι'αὐτὸ κι εἶναι ἀκριβὰ τὰ οἰκόπεδά της καὶ τὰ σπίτια της στενόχωρα· καὶ συχνὰ, καὶ τὰ καλύτερα, ἔχουν ψηλὰ τὰ σκαλοπάτια καὶ στενὰ τὰ κοριντόρια τους· καὶ κάποτε στὶς στενὲς σκάλες δὲ χωροῦν δυὸ μαζί. Τὸ πρῶτο πάτωμα βγαίνει ἔξω ἀπὸ τὸν τοῖχο τοῦ ἰσόγειου κι ἔτσι στενεύουν οἱ δρόμοι στὸ ὕψος... Κι ἀπὸ τὰ πιδ ὁμορφα στὴν Ἀμβέρσα εἶναι ἡ ἐβραϊκὴ συνοικία... Ἀπὸ τὸ μεσαιῶνα κατοικοῦσαν οἱ Ἑβραῖοι χωριστά, ἀναγκασμένοι ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς, ποὺ δὲν τοὺς ἀναγνώριζαν τὰ ἴδια δικαιώματα καὶ φαντάζονταν, πῶς ἀπὸ αὐτοὺς

ἔρχονταν ἀρρώστειες καὶ κάθε κακό. Οἱ Ἑβραῖοι δὲν εἶναι καὶ τόσο καθαροί... ντύνονταν κι ἄλλιώτικα· φοροῦσαν κίτρινα, μυτερὰ καπέλα, τὰ ἐβραϊοκάπελα!... Ὁ καλλιτέχνης, ὁ ποιητῆς, θὰ πλανηθοῦν σήμερα μὲ ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον στὰ στενοσόκακα τῆς ἐβραϊκῆς στῆν Ἀμβέρσα συνοικίας, ὅπου ἡ θύμηση τῶν περασμένων μένει ζωντανώτερη παρὰ ἄλλου, κιὰς εἶναι κάποτε ἡ βρώμα ἀνυπόφορη... Ἐδῶ δὲν εἶναι σπάνιοι κι ὁμορφοὶ γραφικοὶ τύποι... Νὰ καὶ κάμποσα παράθυρα ἀνοιχτά, μὲ μιὰ ἔκθεση ἀπὸ παλιοκούρελα... Κάτι παρόμοιο μὲ τοὺς μεσαιωνικοὺς αὐτοὺς συνοικισμοὺς τῶν Ἑβραίων ἔχουμε σήμερα στῆν Ἀμερικὴ μὲ τοὺς Κινέζους...

...! Κι ἡ Ροττερδάμη, μὲ καλύτερη θέση ἀπὸ τὴν Ἀμβέρσα, στὶς ἐκβολὲς τοῦ Ρήνου ποὺ ἀπ' αὐτὴν περνᾷ ὄλο τὸ ἐμπόριο τοῦ ποταμοῦ... Κι ἡ Χάγη, μὲ τὸ περίφημὸ της μουσεῖο, ποὺ κρύβει στὶς πλούσιες σάλες του τίς εἰκόνες τῶν ὀλλανδῶν ζωγράφων Rubens, Vandyck, Rembrandt... Τὰ τελευταῖα χρόνια μάλιστα ἀκούστηκε τ' ὄνομά της πάλι ἀπὸ τὸ συνέδριο τῆς Χάγης... Καὶ νὰ κι ἡ Οὐτρέχτα καὶ τὸ Leyden, ποὺ δοξάστηκαν στοὺς πολέμους τῆς Ἀνεξαρτησίας... Νὰ καὶ τὰ περίφημα λουτρά, κοντὰ στὴ θάλασσα μὲ τὴν παλιέρροια... Τῆ στιγμῆ ποὺ ἀνεβαίνει ἡ πλημμυρίδα, ἡ ἀμμουδιά νερολιάζει καὶ βουλιάζει κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἡσυχοὶ στέκονταν ἐκεῖ, νομίζοντας πῶς μόνο ἀπὸ τὸν ἄμμο πλησιάζει τῆς θάλασσας τὸ νερό...

Κι ἔτσι σὰ φαντασμαγορία περνοῦσαν μπρὸς ἀπὸ τὰ μάτια μας— ὄχι μόνο τῆς ψυχῆς, μὰ καὶ τὰ πραγματικά, ἀφοῦ τὴν κάθε ὀμιλία τοῦ καθηγητῆ συνώδευαν φωτογραφίες, κάρτες ταχυδρομικὲς κι ἄλλες εἰκόνες— ζωντανὰ κομμάτια τῆς γῆς ποὺ τόσα ἰδιόρρυθμα θέληγτρα κρύβει, καὶ ποὺ τόσο λίγο μᾶς ἀφίνει νὰ γνωρίσωμε ἢ συνειθισμένη Γεωγραφία, «ἡ γεωγραφία τῶν τεσσάρων τοίχων» καθὼς μοῦ εἶπε ἔπειτα ὁ καθηγητῆς. Ἀλλὰ τὸ μάθημα τόσο προσαρμοσμένο μοῦ φαίνονταν στὴν ἀτομικότητα τοῦ δασκάλου, τόσο χρωματισμένο μὲ τὸ φῶς τῶν δικῶν του ματιῶν, ὥστε δυσκολεύουμουν νὰ τὸ φανταστῶ γινωμένο ἀπὸ ἄλλο, καὶ ποὺ νὰ μὴν εἶχε ταξιδέψῃ στὰ μέρη αὐτά. Τοῦ ἐξήγησα τὴν ἀπορία μου, προσθέτοντας ὅτι θὰ εἶχε βέβαια πάγη στῆν ὀλλανδία.

«Ἄ, ὄχι! μοῦ ἀπάντησε, μὰ διάβασα πολὺ, καὶ κατάγινα... χρὸ-

¹ Λεπτομέρειες σὰν αὐτὲς ἔφερν κίολας οἱ μαθήτριες, καὶ μόνες τους τίς ἀναφέρουν ἀπαντώντας στὰ ρωτήματα τοῦ δασκάλου.

νια τώρα. Βέβαια, το μάθημα αυτό έχει πολύ την ατομική μου σφραγίδα· μα κι ούτε μπορώ να πω πώς με το ίδιο ενδιαφέρον μελέτησα όλες τις χώρες και δίνω πάντα όμοια μαθήματα». — Βέβαια, είναι καλύτερα να επιμένει ο δάσκαλος στο μάθημα εκεί που κι ο ίδιος αισθάνεται ενδιαφέρον κι αγάπη· έτσι θα τὰ γεννήσει και στο μαθητή του... Μα όλες αυτές τις εικόνες και φωτογραφίες που τις μαζέψατε; δικές σας είναι;» — «Οι περισσότερες ναί· τις αγοράζω, ή μου τις φέρνουν οι μαθήτρίες· ξέρουν ότι τις θέλω. Έπειτα, ξέρετε, εδώ στη Ζυρίχη έχουμε και μερικά καταστήματα όπου πουλιούνται οι λιθογραφίες αυτές... Και γνωρίζω και μια κυρία Όλλαντέζα, εδώ, και με βοήθησε κι αυτή...

Φεύγοντας από το σχολείο εξακολουθώ τη συνομιλία με τον καθηγητή της γεωγραφίας. Τώρα όμως θέλει κι αυτός να μάθει, και μ' ενδιαφέρον ρωτά για την Ελλάδα. Έχει ακούσει κι έχει διαβάσει για το ζήλο μας για τὰ γράμματα, για την πρόοδο, που έκανε ή παιδεία τὰ τελευταία χρόνια, για τὸ Πανεπιστήμιο τὸ Ἐθνικὸ, που άκουσε, βαστά τὴ σημαία σὲ κάθε προοδευτικὴ κίνηση και κάθε μεταρρύθμιση.

«Μὰ δὲ μου λέτε, μου παρατηρεῖ ἄξαφνα, τί σχέση έχει ή γλώσσα σας με τὰρχαία ἑλληνικά;... Βέβαια, ένας μορφωμένος θα τὰ ξέρη, μὰ φαίνεται πὼς τὰ έχετε μέσα σας κι ότι ακόμα κι οί ἀγράμματοι τὰ καταλαβαίνουν». — «!» — Μια κυρία που ήτον στην Πόλη μου έλεγε πὼς είδε μια ἑλληνοπούλα, ὑπηρέτρια, κι αυτή διάβαζε σὰ δὲν είχε τί να κάνει κατὰ προτίμηση Ὅμηρο στο πρωτότυπο, κι εὐχαριστούνταν». Βεβαίωσα τὸν Ἑλβετὸ καθηγητή, πὼς μ' όλες τις ὁμοιοτητές μας με τὸς ἀρχαίους ή διαφορά τῆς γλώσσας είναι πολύ μεγαλύτερη, και πὼς αὐτὴ ή ὑπηρέτρια θα ήταν μοναδική ἑξάίρεση. Κι έλεγα στὸν εαυτὸ μου. Νὰ βρέθηκε ἄρα γε, μ' όλες τις πληροφορίες τοῦ καθηγητή, κανένας μεταφρασμένος Ὅμηρος στην Πόλη, ή να είχε ξεπέσει ὡς ἐκεῖ καμιά ἀπόφοιτη ἀνώτερου ἑλληνικοῦ παρθεναγωγείου;

Πὼς εἰσιμάζομε ἓνα λόγο.

«Θὰ ἐπιθυμοῦσα, λέγω στὸν καθηγητή που τὸ μάθημά του πρωτάκουσα στο Διδασκαλεῖο, να ἤρχομαι πάλι μαζί σας. Τί έχετε τώρα;» — «Έχω γερμανικά στην Γ^η τοῦ Διδασκαλείου. Θὰ τις ὀδηγήσω πὼς κάνομε ἓνα λόγο» — «Έρχομαι μαζί σας!»

Στὴν ἀρχή ήταν να τραγουδήσουν ἓνα δημοτικὸ τραγούδι. Μὰ δὲν πρόφτασαν να παρασκευαστοῦν όλες οί μαθήτρίες, κι έτσι ἔμεινε για ἓνα ἀπὸ τὰ ἐρχόμενα μαθήματα.

— «Ποιά ξέρει να μου πῆ, ἀρχίζει τώρα ο καθηγητής, τί είναι που χαρακτηρίζει μια ρητορική παράσταση, ἓνα λόγο;»

— «Δόγος, λέγει μία, είναι ὁμιλία μπρὸς σ' ἓνα κοινό». «Εἶναι, πετιέται μια ἄλλη, ή ἀνάπτυξη ἑνὸς θέματος σὲ μια συνάθροιση».

— «Καλά, μὰ δὲν μπορούμε να μιλήσωμε, να βγάλωμε λόγο, και μέσα σὲ μια κουβέντα, μια συνομιλία;»

— «Όχι».

— «Και για ποιά ἀντικείμενα βγάζει κανείς λόγο;... Πότε θα μιλήσωμε;»

— «Για να διαφωτίσωμε ἓνα ζήτημα...» «Για να πείσωμε ή να μεταπεισωμε τὸ κοινό...» «Για να υπερασπίσωμε κάτι... μιὰ ἰδέα».

— «Καλά· σκοπὸς μας είναι λοιπὸν... Μὰ δὲν μπορεί να μιλήσωμε και για να παρακινήσωμε τὸς ἄλλους σὲ κάτι, για να τὸς σπρώξωμε σὲ μιὰ πράξη;... Ἡ ὄχι;... Κι ἔπειτα, τί ἄλλους λόγους έχουμε;

— «Έχουμε λόγους για διάφορα περιστατικά. Βαφτίσια, γάμους, γιορτές».

— «Ά, αὐτοὶ λοιπὸν σκοπεύουν τί;... να προκαλέσουν, ή καλύτερα να φανερώσουν μιὰ ψυχική κατάσταση που ὑπάρχει κιόλας... Και τώρα, ποιά εἶδος λόγου είναι λιγώτερο ἀπ' ὄλους τὸς ἄλλους λόγους;»

— «Ἡ διάλεξη... Δὲ στρέφεται κανείς και τόσο πολὺ στο ἀκροατήριο».

— «Σωστά. Έχει πολὺ λίγο προσωπικὸ χαρακτήρα. Και τὸ προσωπικὸ είναι ἐκεῖνο που χαρακτηρίζει τὸ λόγο. Τὴν κύρια θέση παίρνει στη διάλεξη τὸ ἀντικείμενο, τὸ θέμα τῆς· μπορούμε και να τὴ γράψωμε. Έχουμε τότε μιὰ ἔκθεση, μιὰ μελέτη. Κι ὅτι βρίσκεται γραμμένο έχει διαφορετικὴ σχέση με τὸ κοινό, τὸν ἀναγνώστη. Ὁ λόγος δὲν είναι ἔκθεση. Τὸ γραμμένο διαλέγει τὸ κοινό του, μόνο ὅσοι τὸς ἀρέσει τὸ διαβάζουν, ἐνῶ τὴν διάλεξη τὴν ἀκοῦν ὀποχρεωτικά ὅλοι ὅσοι βρίσκονται ἐκεῖ... Γιατὸ πρέπει να είναι ή ὁμιλία μας ζωντανή... προσαρμοσμένη στο ἀκροατήριο... να μπορούμε στη στιγμή να τὴν ἀλλάξωμε... Πρέπει να είναι κι ὅσο γίνεται ἐδολογόνητη, ἀφοῦ ὅποιος δὲν κατάλαβε καλά δὲν μπορεί να γυρίση πίσω τὸ φύλλο και να ξαναδιαβάση... Πρέπει να ἔχη και τὴ διαί-

ρική της και την κατάταξη καθαρές, ώστε να μπαίνουμε εύκολα στο νόημα... Πώς γίνεται αυτό;»

— «Προλέγει εκείνος που μιλά κάθε φορά για τί θα μιλήση»... «Μερικοί δίνουν κάθε τόσο και από μια επικεφαλίδα, ώστε να δώσουν μια γενική ιδέα τί θα πούν».

— «Πού τὸ ἀκούσατε αὐτό;»

— «Στις ὁμιλίες τοῦ Συλλόγου...» «Ἄλλοτε πάλι ἐκεῖνος πού μιλεῖ δίνει μιὰ τυπωμένη ἐπισκόπηση τῆς διάλεξής του. Τὸ εἶδα στὶς ὁμιλίες τοῦ Δημαρχείου, πέρσι, ... μολονότι τὸ ἀκροατήριό ἦταν πολὺ μορφωμένο».

— «Ποιά ἀκόμη ξέρει νὰ πῆ τίποτε σχετικὸ πού νὰ εἶδε;»

— «Ἐγώ. Ἰσχυρὰ συχνὰ ἱεροκήρυκες κι ἀρχίζαν τὸ κήρυγμά τους μὲ μιὰ μικρὴ περιληψὴ ἐκείνου πού θὰ ἔλεγαν».

— «Πολὺ σωστά. Προπάντων στὰ χωριά γίνεται αὐτό. Ὁ ἐργάτης κι ὁ χωρικὸς πού τὴν καθημερινὴ εἶναι βουτηγμένοι στὴν δουλειά, μὲ δυσκολία θὰ συγκεντρωθοῦν τὴν Κυριακὴ, καὶ θ' ἀνυψωθοῦν σὲ σὲ ἀφηρημένα νοήματα... Καθὼς λοιπὸν βλέπομε ὁ ὁμιλητὴς πάντοτε ἔχει νὰ προσέξῃ νὰ κατατάξῃ καὶ συναρμολογήσῃ καθαρὰ τὸ ὕλικό του. Θὰ τὸ κάμῃ ὅμως πάντοτε μὲ κάποια τέχνη. Πρέπει νὰ φαίνεται ἀπὸ κάτω ὁ σκελετός...»

— «Καὶ μερικοὶ τὸ πετυχαίνουν πολὺ ὁμορφα. Μὲ ὅλες τὶς παρεκβάσεις τους καὶ τὰ καθέκαστα πού μνημονεύουν, σὰν ἓνα κόκκινο νῆμα νὰ ἐνώνει τῆς ὁμιλίας τους τὰ κύρια σημεῖα κι ἀπλώνεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος!»

— «Βέβαια, μπορεῖ νὰ τὸ πετύχῃ ὁ ρήτορας περισσότερο ἢ λιγώτερο καλά... Μὰ ὅπως κιὰν εἶναι, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἔχῃ ὁ ἴδιος καθαρὰ καὶ ξάστερα μπρὸς τοῦ ἐκείνου πού θέλει νὰ μεταδώσῃ στοὺς ἄλλους. Ἐχει ὑποχρέωση σ' ἐκείνους πού τὸν ἀκοῦν νὰ τὸ κάμῃ κι αὐτοὶ τὸ αἰσθάνονται».

Καὶ τώρα μὲ τί τρόπο θὰ δώσῃ στὸ λόγο του ζωὴ;... Πρὶν ἀπ' ὅλα βέβαια, παρασταίνοντας συγκεκριμένα τ' ἀφηρημένα... Μὰ αὐτὸ τὸ ἔχει κι ἡ γραμμικὴ ὁμιλία... Τί ἄλλο;»

— «Μὲ τὴν ζωὴ πού ἔχει καὶ δείχνει ὁ ἴδιος!»

— «Ναί. Πρῶτα χρειάζεται φωνή. Ἐχει πολὺ νὰ κάμῃ μιὰ φωνὴ ἠχηρὴ κι εὐχάριστη... Μὰ αὐτὸ εἶναι χάρισμα φυσικὸ ἢ ἔχει κανεὶς φωνὴ ἢ δὲν ἔχει... Ἐπειτα ἢ προφορὰ. Νὰ μὴν καταπνίγῃ ὀλόκληρες συλλαβές. Καὶ οἱ μπροστινοὶ ν' ἀκοῦν χωρὶς προσπάθεια, μὰ κι οἱ πίσω ἐπίσης καλά... Πρέπει νὰ μιλήῃ καθαρὰ, καὶ μὲ σαφή-

νεια... Εἶδεμὴ νὰ σιωπᾷ... Καὶ φωνὴ ὀξεῖα: περιττὸ νὰ εἶναι δυνατὴ.

— «Τί ἄλλο πρέπει νὰ ἔχῃ ἓνας καλὸς λόγος;»

— «Ἐνδιαφέρον ἀπὸ ἐκείνον πού μιλεῖ...» «Πρέπει ὁ ἴδιος νὰ ἐνθουσιάζεται καὶ νὰ παίρνῃ φωτιά.»

— «Ναί. Νὰ μὴ διαβάξῃ βαρειά, μὲ τὸ νοῦ τοῦ ἄλλου... Τί ἄλλο;»

— «Χειρονομίες...» «Ἐγὼ δὲν τὸ βρίσκω καθόλου ἀναγκαῖο.»

— «Νομίζετε καλύτερο νὰ μιλήῃ ἓνας ἥσυχος, μὲ τὰ χέρια στὶς τσέπες;»

— «Προτιμῶ ἓναν πού μιλεῖ ἥσυχος, χωρὶς πολλὲς χειρονομίες καὶ κουνήματα.»

— Δὲν ἔχετε ὅμως διόλου ἀδικο, μὰ ἔχει πολὺ νὰ κάμῃ κι ἡ προσωπικότητα ἐκείνου πού μιλεῖ, ὁ ἄνθρωπος, τὸ σύνολό του, τὰ κουνήματα... Μὰ καὶ πῶς ἀλλιῶς θὰ δώσῃ κανεὶς ζωὴ στὸ λόγο του; «... Μὲ ρωτήματα... Πού καὶ πού στρέφεται μόνος του στὸ κοινὸ γιὰ νὰ δέσῃ μαζί του μιὰ προσωπικὴ σχέση... Πῶς τὶς λέγομε αὐτὲς τὶς ἐρωτήσεις;»

— «...»

— «Ναί, καὶ μὲ τὴν ἐλληνικὴ λέξη;»

— «Ρητορικὲς ἐρωτήσεις.»

— «Ἦ, μπορεῖ ἀξαφνα νὰ πῆ ὁ ὁμιλητὴς ἓνα: ,Καλά, μὰ τί θὰ λέγατε, ἀν... ' καὶ κάνει μιὰ μικρὴ διακοπὴ, γιὰ νὰ δώσῃ στὸν καθένα λίγο καιρὸ νὰ συλλογιστῇ κι ἔπειτα ἀπαντᾷ σι' ὄνομα τῶν ἀκροατῶν του... Ὑπάρχουν ὅμως κι ἄλλοι τρόποι πού ρωτοῦν. Α. χ. μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ: ,Ναί, ἀκούω κάποιον νὰ λέγῃ... 'Ἦ, Διαβάξω στὰ μάτια σας' καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἀραδιάζει τὶς ἐνδεχόμενες ἀντιρρήσεις... Ἐπειτα ἓνα μέσο ἀκόμη εἶναι καὶ οἱ συχνὲς ἀποστροφές... Μὰ ὅλα αὐτὰ μποροῦμε νὰ τὰ μεταχειριστοῦμε γράφοντας, κι ἔχομε τότε τὸν πεζὸ ρητορικὸ λόγο.»

Ἐνα ἄλλο ζήτημα τώρα. Πότε μπορεῖ ἢ πρέπει νὰ διαβάξῃ κανεὶς τὸ λόγο του;... ἢ πρέπει πάντα νὰ μιλοῦμε ἀπέξω;»

— «Ἐγώ, ὅταν βλέπω ἓναν νὰ διαβάξῃ, βρίσκομε σὲ ἀδιάκοπη ἀγωνία μήπως τὰ χάσῃ καὶ σταματήσῃ...»

— «Ἄ, ὄχι, ὄχι» φωνάζουν μερικὲς ἄλλες.

— Θὰ φοβάστε βέβαια μήπως κανένα φύλλο ἀπὸ τὸ χειρόγραφο τοῦ παράπεσε, ἢ τὸ ξέχασε σπίτι κι ἀξαφνα δὲν μπορεῖ νὰ προχωρήσῃ... Δὲν συμφωνῶ... Τί λέτε καὶ σεῖς;... Ἰσια ἴσια, ἐγὼ στενοχωριέμαι ὅταν ἀκούω μιὰ πρόχειρη ὁμιλία ἀπέξω, μὲ σκουντου-

φλήματα και μπερδέματα· κάθε πού σταματά ὁ ὁμιλητῆς συλλογίζομαι μήπως δὲ θὰ ξέρῃ τί νὰ πῆ παρακάτω. Ἐμένα τὸ χειρόγραφο μὲ καθησυχάζει. Πρέπει φυσικὰ νὰ εἶναι καὶ τὰ φύλλα του μετρημένα, ἀριθμημένα, κι ἐπιθεωρημένα.

— «Ναί, μὰ ἕνας πού διαβάζει δὲν μπορεῖ νὰ ἔχῃ τόση πειστικότητα!... «Αἰσθάνεται τὸ κοινὸ, πὼς ἐκείνα πού λέγει τὰ ἔχει μαγειρεμένα».

— «Ἐδῶ εἶναι ἀκριβῶς ἡ τέχνη. Μὰ πρῶτα πρέπει νὰ βάλωμε χωριστὰ τίς ὁμιλίες μὲ καθαρὸ ἐπιστημονικὸ χαρακτήρα· ἐδῶ εἶναι τὸ διάβασμα περισσότερο ἀπὸ παντοῦ ἄλλοῦ στὴ θέση του».

Μὰ ἐδῶ χτύπησε τὸ κουδούνι, καὶ τὸ μάθημα σταμάτησε.

ΜΑΝΟΛΗΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ

Σημ. τῆς Διευθύνσεως τοῦ Δελτίου. Γιά πολλοὺς λόγους δὲ μπορέσαμε νὰ στείλουμε στὸ συγγραφέα τὰ δοκίμια γιὰ νὰ τὰ ἐπιθεωρήσῃ, ὥστε ἡ εὐθύνη γιὰ τὰ τυπογραφικὰ λάθη εἶναι δική μας.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στὸ τεῦχος τοῦ Γενάρη τοῦ σημαντικοῦ περιοδικοῦ «Sueddeutsche Monatshefte» ἔγραψεν ὁ κ. Μανόλης Τριανταφυλλίδης μιὰ μελέτη ἐκθέτοντας πιστὰ τὰ καθέκαστα τῆς τελευταίας μορφῆς τοῦ γλωσσικοῦ ἀγῶνα, πού οἱ ἀντιδραστικοὶ μὲ ὀχλαγωγίαις πέτυχαν νὰ ἐπιβάλουν ἕνα μέρος τοῦ προγράμματός των, δηλαδὴ τὴ συντήρηση τῆς καθαρεύουσας μὲ ἐκδιαστικὰ κατὰ τῆς δημοτικῆς μέτρα. Οἱ σοφώτεροι καὶ ἐπισημότεροι καὶ μὲ πῶτερη ἀξίωση ἐπιστημοσύνης ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν ζητήσει, ὅπως εἶναι γνωστὸ, πολὺ περισσότερα δεσμὰ σὲ κάθε φανέρωμα τοῦ λόγου, στὸ σκολεῖο, στὴν ἐκκλησιαὴ, στὸ βῆμα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλὸς δημοσιεύοντας ἐδῶ μετάφραση τῆς ἐντονης διαμαρτυρίας, πού ὑπογραμμένη ἀπὸ ὀνόματα ἐπιστημόνων πρώτης γραμμῆς στὸν κλάδο τῆς γλωσσολογίας ἢ τῆς ἐπιστήμης των ἀκολούθησε τὴ μελέτη τοῦ Τριανταφυλλίδη στὸ φυλλάδιο τοῦ Μάρτη τοῦ ἴδιου περιοδικοῦ, δὲν τὴν ἀφιερώνει στὸν κ. Μιστριώτη, πού γιὰ τοὺς πῶδ συντοῦς καὶ ἀπὸ τοὺς ὀπισθοδρομικοὺς θεωρεῖται ἀκαταλόγιστος, ἀλλὰ σὲ κείνον πού πράγματι ἀνήκει δηλ. στὸν κ. Γεώργιο Ν. Χατζιδάκι καθηγητῆ τῆς Γλωσσολογίας καὶ διευθυντῆ τῶν «Πατρῶν».

«Ἐμεῖς οἱ Εὐρωπαῖοι (μαζὶ καὶ μὲ τοὺς Σλάβους) πού ἔχουμε τὴν καλὴ τύχη νᾶχουμε δική μας γλῶσσα καλοπλασμένη καὶ νεωτερικῆ, ταιριασμένη στίς ἀνάγκες τοῦ πολιτισμοῦ μας καὶ στὸ ζωντανὸ γλωσσικὸ μας συναίσθημα, βλέπουμε στὸν καιρὸ μας ἕνα λαὸ, πού λογαριάζοντας κι' αὐτὸς τὸν ἑαυτὸ του μέσα στὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτισμένο κόσμον, εἶναι ἀναγκασμένος νὰ ἀγωνίζεται ἀκόμα γιὰ νάποχτήσῃ νέον γλωσσικὸν τύπον, πού ἐλεύτερος ἀπ' τὰ δεσμὰ τῆς παράδοσης δυὸ χιλιάδων χρόνων παίρνει τὴ δύναμή του ἀπὸ τὴν ζωντανὴν γλῶσσα τοῦ λαοῦ. Οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες βρίσκονται ἀκόμη τῶρα στὸ τέλος τοῦ μεσαιῶνα τους, γιὰ τὸ πρόβλημα, πού οἱ Ρωμανικοὶ λαοὶ αἰῶνες τῶρα τὸχουν λύσει, — ἀν δηλονότι ἡ παραδομένη γλῶσσα τῆς ἀρχαιότητος (τὰ λατινικὰ γι' αὐτοὺς) ἢ ἡ ζωντανὴ ἐθνικὴ γλῶσσα πρέπει νάβῃ τὸ ἐκφραστικὸν μέσον τῆς γραπτῆς συνενόησης καὶ τῆς λογοτεχνίας, τὸ πρόβλημα αὐτὸ δὲν ἐλύθηκε ἀκόμη γιὰ τὴ σημερινὴ Ἑλλάδα, ἀν καὶ τῶρα τελευταῖα ἐγῆκε μιὰ ἐπίσημη ἀπόφαση σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τοῦ μεσαιῶνα. Τί σημασία ἔχει τὸ γλωσσικὸ ζήτημα γιὰ τὸν ἑλληνικὸν λαὸν καὶ πῶδ ὁρῶμον πῆρε καὶ πῶδ ἔφτασε ὁ γλωσσικὸς ἀγῶνας τὸν τελευταῖον καιρὸν μπορεῖ νὰ τὸ μάθῃ ὁ ἀνα-

γνώστης από την καθαρή και εξαιρετή αφήγηση, την οποία στο φυλλάδιο του Γενάρη μας έκαμεν ένας Έλληνας, πού ή φιλολογική και γλωσσολογική του παιδεία και οι θετικές του επιτυχίες στον κύκλο της νεοελληνικής γλωσσικής έρευνας τουδωκαν το δικαίωμα νακούεται ή γνώμη του. Οι Εύρωπαίοι έπιστήμονες, πού καταγίνονται με τή νεοελληνική γλώσσα όχι σαν έρασιτέχνες μά σαν έρευνητές, ελοι σχεδόν χωρίς εξαίρεση είναι με το μέρος της γλωσσικής μεταρρύθμισης, και το κήρυξαν πολλές φορές και καθαρά.

Σε τί είδους μεταχείρισμα τους εκθέτει αυτό, το βλέπουμε στα τελευταία συμβάντα, πού μας διηγείται ο κ. Τριανταφυλλίδης: «οποιος δπωςδήποτε έχει ιδέα της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας, χαμογελάει με τις έρασιτεχνικές και άνεπιστημονικές θεωρίες, με τις όποιες υπερασπίζουν το ζήτημά τους, οι όπαδοί της έπίσημης γλώσσας — με τον καθηγητή της Αθήνας Μιστριώτη επί κεφαλής — και άπορει για την άστοχασιά και τον τόσο λίγο αυτοσεβασμό πού δείχνουν βρίζοντας τή μητρική τους δηλαδή τή δημοτική γλώσσα.

Δέν αξίζει καν να μιλήσει κανείς πλατύτερα γι' αυτά τα πράματα. Όποιος θέλει να φωτισή για το ζήτημα τουτο ως διαβάση το βιβλίο του μακαρίτη Κ. Krumbacher, «Το πρόβλημα της νεοελληνικής γλώσσας» (Μόναχο 1903) όπου βρίσκεται διεξοδικά ιστορημένο το ζήτημα και ή ανάγκη της μεταρρύθμισης πειστικά δικαιολογείται. Γι' αυτή την έπιστημονική και συνάμα από το θερμότατο ενδιαφέρο για την Ελλάδα έμπνεόμενη έργασία, αλήθεια, ο Krumbacher χλευάστηκε και συκοφαντήθηκε και ή μνήμη ακόμα του πολυ πρόωρα πεθαμένου εξαίρετικού έπιστήμονα βρίζεται: «οποιος θέλει συντομώτερα να γνωρίση το γλωσσικό άγώνα και τα αίτιά του, ως κοιτάξη δυο προηγούμενες διατριβές μου: «Οι τελευταίες άνησυχίες στην Αθήνα και ή νεοελληνική μετάφραση της Γραφής» στο περιοδικό «*Grenzboten*», 1902 (1) σ. 137 έξ. και «Για το νεοελληνικό γλωσσικό ζήτημα» στα «*Neue Jahrbücher für das Klassische Altertum*», 17, (1906) σ. 246 έξ. Όσα είπα κιόλας τότες πριν χρόνια, αληθεύουν και για τή νεώτατη φάση του γλωσσικού άγώνα.

Αν οι έπιστήμονες, πού καταγίνονται από καθαρό έπιστημονικό ενδιαφέρον με τή νεοελληνική γλώσσα, δέν ήταν φίλοι, παρά όχτροι του λαού, πού θέλει να ξαναγεννηθί, θά αιστάνονταν αληθινή χαιρεκακία για τα τελευταία «πολιτισμού έργα» των σημερινών Έλλήνων: Ένα λαό, πού με τέτοιο τρόπο μεταχειρίζεται το αγαθό της λευτεριάς του πνεύματος, και πού ακόμα ντρέπεται για τή δική του, τή

μητρική του γλώσσα, μπορεί κανείς να τον παρατήση στον εαυτό του και στο «μέλλον» του. Και όμως εκείνοι, πού γνωρίζουν το νεοελληνικό λαό, δε θάπέλιπστούν για το μέλλον του. Οι νέες δυνάμεις της προόδου υπάρχουν, αν και τους έμποδίζει το ξεδίπλωμα τους ή αντιδραστική πλειονότητα. Είναι ολοφάνερο πως ή έπίσημη γλώσσα την έχει άσκημα, άφ' ου είναι ανάγκη να τηνε στηρίζουν με νομοθετικά βίαια μέτρα, άφ' ου βουλώνουν το στόμα των όπαδών της προόδου με την άστυνομία ή — με τον όχλο. Καθημερινά μας δίνονται καινούργιες άποδείξεις για την καταδόβωση του πνεύματος, πού ένοχοί της γίνονται οι θιασώτες της καθαρεύουσας γλώσσας. Μπορεί ο καθένας ναχει, ετι γνώμη θέλει για το γλωσσικό ζήτημα — μά χωρίς άλλο ελοι οι μορφωμένοι τουλάχιστο δε μπορούν παρά να είναι σύμφωνοι, πως στον «άγώνα πολιτισμού» για μιá νέα γλωσσική μορφή (πού, σημείωσε καλά, είναι γνήσια εθνική) τα πολεμικά μέσα πού μεταχειρίζονται οι Έλληνες πισωδρομικοί είναι για πέταμα. Ζητήματα πολιτισμού δέν κρίνονται με τή βία της άστυνομίας ή του όχλου.

Δρ. Albert Thumb

Καθηγητής της Ίνδογερμανικής γλωσσολογίας
στο Πανεπιστήμιο του Στράσμπουργ.

Έχοντας την πεποίθηση, πως ή πρόοδος του πολιτισμού της νέας Ελλάδας, είναι σφιχτοδεμένη με τή δημοτική γλώσσα, συμφωνούν με τα γραφόμενα των κ. Τριανταφυλλίδη και Τούμπ για την άπρεπη καταπίεση της νεοελληνικής δημοτικής γλώσσας οι όπογραμμένοι.

Δρ. Karl Brugmann

Καθηγητής της Ίνδογερμανικής γλωσσολογίας
στο Πανεπιστήμιο της Αιφίας.

Δρ. Albert Ehrhardt

Καθηγητής της Εκκλησιαστικής Ιστορίας
στο Πανεπιστήμιο του Strassburg.

Δρ. Wilhelm Meyer-Lübke

Καθηγητής της Φιλολογίας των ρωμανικών λαών
στο Πανεπιστήμιο της Βιέννης.

Δρ. Paul Mark

Συντάκτης της «Byzantinische Zeitschrift» Μόναχο.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Δ. Μ. Γεωργιάκη και Δ. Γ. Παυλίδου, *Παραμύθια*, ἦτοι ἀναγνωστικὸν βιβλίον διὰ τὸ Β' ἐξαμήνιον τοῦ Α' σχολικοῦ ἔτους καὶ τὸ Α' ἐξ. τοῦ Β' σχολ. ἔτους. Ἐν Σμύρνῃ 1909 σ. ιε' - 136.

Τὸ ζήτημα τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου εἶναι καὶ παντοῦ, ἰδιαίτερα ὁμοῦς σέμας ἕνα ἀπὸ τὰ πιδ ἀξία προσοχῆς, προκειμένου μάλιστα νὰ γίνῃ κάποια σοβαρὴ σκέψη καὶ δουλειὰ γιὰ τὸν ξαναγεννημὸ τῆς παιδείας.

Μέσα στὸ ἀναγνωστικὸ μῖνον νὰ ποῦμε πὼς καθρεφτίζεται ὅλο τὸ σύστημα τῆς παιδείας, ἡ τάξις τῆς, τὸ πνεῦμα τῆς, οἱ σκοποὶ τῆς. Καὶ ἀληθινὰ ἀπὸ τὸ ἀναγνωστικὸ βιβλίον θὰ μπορούσε καὶ σέμας νὰ παρακολουθῆσθαι τὴν ἱστορίαν τοῦ σχολικοῦ μας, ἀπὸ τὴν Ὀκτώμηχον καὶ τὸ Συναξάρι εἰς τὸ Γερωστάθην καὶ ἀπὸ τὸ Γερωστάθην ὡς τὰ ἀναγνωστικὰ τοῦ Παπαμάρκου καὶ ὡς τὰ σημερινὰ ἀναγνωστικὰ τοῦ κράτους.

Ἡ ἐκλογή καὶ διάταξις τῆς ὕλης, ἡ γλώσσα καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἀκόμη μορφή εἶναι τὰ σημεῖα, πὸν πρέπει ἀπαραίτητα νὰ προσέχῃ κανεὶς θέλοντας νὰ χαρακτηρίσῃ ἕνα οἰοδήποτε ἀναγνωστικὸ βιβλίον.

Θεωρητικὰ ἔχει πραγματευθῆσθαι πλατεῖα σὲ δυὸ ἐλόκληρους τόμους τὸ θέμα ὁ Παπαμάρκος. Στους δυὸ αὐτοὺς τόμους ὑποστηρίζει πρὸ πάντων τὸ σύστημα, πὸν ὁ ἴδιος ἀκολούθησε στὴ σειρά τῶν ἀναγνωστικῶν του. Καὶ τὸ σύστημα αὐτὸ εἶναι ἀντίθετον τοῦ Ἑρβαρτιανοῦ. Προτιμᾷ μικρὰς διηγήσεις καὶ περιγραφὰς ἀντὶ συνεχῆς διήγησις πὸν θέλουν οἱ Ἑρβαρτιανοί. Τὶς ἰδέας τῶν Ἑρβαρτιανῶν ὡς πρὸς τὰ ἀναγνωστικὰ εἶχαμε ὡς τώρα ἐφαρμοσμένους στοὺς λογῆς λογῆς Ροβινσῶνες καὶ σὲ μερικὰς Ὀδύσειους ἢ Ἱστορίας καθ' Ἡρόδοτον, πὸν ὅσοι δασκάλοι ἐβασάνισαν καὶ τὸν ἑαυτὸ τους καὶ τὰ παιδιὰ διδάσκοντάς τις, ξέρου τὴν ἀξίαν τους.

Γιὰ πρώτη δὲ φορά, ἂ δὲ γελιέμαι, μᾶς παρουσιάζουν οἱ κ. Γεωργιάκης καὶ Παυλίδης, παιδαγωγοὶ πὸν μορφώθηκαν καὶ οἱ δυὸ κοντὰ στὸ Rein στὴ Jena, ἀναγνωστικὸ γιὰ τὴ β' ἐξαμηνία τῆς πρώτης καὶ τὴν α' ἐξαμηνία τῆς δεύτερης τάξεως γραμμένο καθὼς λέγουν καὶ οἱ ἴδιοι κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἑρβαρτιανῆς Σχολῆς.

Καὶ πραγματικὰ τὸ βιβλίον εἶναι τέλειον καὶ συνακόλουθον ἐφαρμογῆ τῶν ἀρχῶν τῆς σχολῆς αὐτῆς. Γι' αὐτὸ ἐμεῖς δὲ θὰ συζητή-

σομε ἐδῶ κατ' ἀρχὴν τὸ θέμα ἂν τὰ παραμύθια εἶναι ἢ πιδ κατάλληλα, ἢ μόνον ὕλη πὸν πρέπει νὰ πρωτοδιαβάξουν τὰ παιδιὰ. Παιρνομε τὸ ζήτημα γιὰ λυμένο κατ' ἀρχὴν, γιὰ νὰ ξετάσωμε ἐδῶ μόνον τὴν ἐφαρμογὴ τῆς θεωρίας ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς τοῦ βιβλίου. Οἱ συγγραφεῖς διαλέγουσιν δώδεκα παραμύθια. Τὰ τάληρα τοῦ οὐρανοῦ, τὰ στάχυα, ὁ λύκος καὶ τὰ ἐπτὰ ἐρίφια, ἡ κοκκινোসκουφίτσα, ἡ Ἀετίτσα, ἡ κυρὰ καλομοῖρα, οἱ Μουσικοί, τὸ πετειναράκι καὶ ἡ ὄρνιθίτσα καὶ ὁ θάνατος τῆς ὄρνιθίτσας, λύκος καὶ ἀλώπηξ, ὁ πτωχὸς καὶ ὁ πλούσιος, οἱ 12 Μῆνες, ἡ φθονερά ὑπηρέτρια. Τὰ παραμύθια αὐτὰ τὰ ἀκολουθοῦν 35 ποιήματα κατανεμημένα κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς συγκέντρωσις στὰ διάφορα παραμύθια. Οἱ σ. παραθέτουν στὴν ἀρχὴν τοῦ βιβλίου τῶν καὶ ἕναν πολὺ καλὸ συγκεντρωτικὸν πίνακα καὶ γιὰ τὰ περισσότερα ἄλλα μαθήματα (φυσιογνωστικὰ, γλωσσικὰ, πλαστικὴ, ἱχθυογραφία, ἀριθμητικὴ), γύρω στὴ φρονηματιστικὴ ὕλη, πὸν στὴν τάξιν αὐτὴν εἶναι κατὰ τοὺς Ἑρβαρτιανούς τὰ παραμύθια καὶ μερικὰς διηγήσεις ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκην ἀπ' ἀφορμὴ τῶν κυριωτέρων ἑορτῶν.

Ἀπὸ τὰ δώδεκα παραμύθια τὰ δέκα εἶναι ἢ κατὰ λέξιν μεταφρασμένα ἢ λίγο διασκευασμένα ἀπὸ τὸ «Märchen und Robinson Lesebuch» Λιψία, H. Bredt γραμμένο ἀπὸ τοὺς Rein, Pickel, Scheller, τοὺς συγγραφεῖς καὶ τῶν περίφημων μεθοδικῶν βιβλίων γιὰ τὰ ὀκτὼ χρόνια τοῦ δημοτικοῦ σχολικοῦ.

Ἀπ' αὐτὰ τὸ ἕνα τὰ «στάχυα» (die Kornähre) δὲν εἶναι τόσο κατάλληλον γιὰ τὰ παιδιὰ καὶ γι' αὐτό, ἐν ᾧ ἀναγράφεται στὴ Jenaer Reihe τῶν παραμυθίων (κοίτα H. Landmann, Beiträge zum Märchenunterricht im ersten Schuljahre, στὸ 4 τεύχος «Aus dem Pädagogischen Universitätsseminar zu Jena» Langensalza 1892 καὶ Rein, Pickel, Scheller, Das erste Schuljahr, 8 ἐκδ. Λιψία, H. Bredt, 1908 σ. 183) δὲν ὑπάρχει πειὰ στὴν 6^η ἐκδ. τοῦ Märchen und Robinson Lesebuch, 1907.

Μόνον τὰ δυὸ τελευταῖα παραμύθια «οἱ δώδεκα μῆνες» καὶ «ἡ φθονερά ὑπηρέτρια» εἶναι «τὰ καὶ τινὰ καθαρῶς λαϊκὰ ἑλληνικὰ» πὸν καθὼς λέν οἱ σ. ἐβάλαν στὸ βιβλίον τους.

Καὶ ἐδῶ γεννιέται φυσικὰ τὸ ἐρώτημα. Προκειμένου νὰ δοθοῦν στὰ ἑλληνόπουλα γιὰ πρώτη ἀναγνωστικὴ ὕλη παραμύθια δὲ θὰ ἦταν προτιμότερον νὰ εἶναι ὅλα τὰ παραμύθια αὐτὰ «καθαρῶς λαϊκὰ ἑλληνικὰ»;

Καὶ φυσικὰ θάπρεπε νὰ εἶναι τέτοια, ἂν ὑποθέσωμε πὼς τὰ

παραμύθια σάν πρωτόγονα δημιουργήματα τῆς λαϊκῆς φαντασίας θά περιέχουν καί τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά τῆς ψυχολογίας τοῦ λαοῦ ποῦ τὰ δημιουργεῖ, ἐπομένως θά εἶναι πλησιέστερα στήν ψυχὴ τοῦ ἑλληνόπουλου τὰ ἑλληνικά παραμύθια. Μὰ ἀπ' τὴν ἄλλην εἶναι ἐπίσης σωστό, πῶς τὸ λαϊκὸ παραμῦθι εἶναι ἀπὸ τὰ πειρὸ κινήτὰ δημιουργήματα τῶν λαῶν, πῶς πολλὲς φορὲς ἓνα παραμῦθι ποῦ ξεκίνησε ἀπὸ μιὰ πρώτη πηγὴ, βρίσκεται ἀργότερα μὲ μικρὲς ἢ μεγάλες παραλλαγὲς σκορπισμένο σὲ τόσα πολλὰ καὶ ἀπομακρυσμένα ἔθνη, ποῦ παίρνει χαραχτήρα διεθνικό. Καί τέτοια μπορεῖ νὰ πει κανεὶς, πῶς εἶναι καί τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ τὰ παραμύθια, ποῦ πῆραν οἱ κ. Γεωργ. καὶ Παυλίδης ἀπὸ τὰ Γερμανικά, καθὼς τὸ παρατηροῦν κι' οἱ ἴδιοι. (Πρόλογος σελ. ε'). Καί ὅμως τὸ σωστότερο θά ἦταν καί τὰ τέτοια ἀκόμη παραμύθια νὰ τὰ παίρναμε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὄχι μόνο γιατί καί στίς μικρὲς πιθανὲς παραλλαγές, ποῦ θά τοὺς ἔχει δώσει ὁ λαός μας, θά φανερώναται κάπως ξεχωριστὰ ἢ λαϊκὴ φαντασία, μὰ γιατί καί στὴ μορφὴ τὴν ἐξωτερικὴ, στὴ γλωσσικὴ διατύπωση θά βρίσκεται ἴσως κάποια δημιουργικὴ δύναμη καί κάποια καλλιτεχνικὴ πνοή, ποῦ μπορεῖ νὰ λείπη ἀπ' τὴ μετάφραση.

Ἄλλὰ καί ἐδῶ καί προκειμένου, ὅπως καί πρέπει, νὰ διαλέξῃ κανεὶς ἀκόμη πλουσιώτερα ἀπ' τὰ ἑλληνικά λαϊκά παραμύθια, ἔχουμε τὴ μεγάλη δυσκολία, πῶς ἀκόμη δὲν ἔχει γίνει σὲ μᾶς ἢ πολὺτιμη ἐκείνη ἐθνικὴ δουλειά, ποῦ εὐτύχησαν νᾶχουν ἄλλοι λαοὶ καί πρὸ πάντων οἱ Γερμανοὶ μὲ τοὺς Grimm. Ἀκόμη ὁ ἀνεχτίμητος θησαυρὸς λαογραφικῆς βλῆς παραμυθίων καί τραγουδιῶν βρίσκεται στὰ χέρια τοῦ κ. Ν. Γ. Πολίτη, ποῦ οἱ μελέτες του, οἱ κόποι του καί ἡ μοναδική του μόρφωση τὸν προορίζουν νὰ γίνῃ ὁ Grimm τῆς Ἑλλάδας, ἀνεκμετάλλευτος. Καί νὰ ποῦ καί ἀπὸ τὴ δική μας ἀποψη τὴν παιδαγωγικὴ γίνεται φανερό πόσο εἶναι ἀπαραίτητο νὰ βρεθοῦν τὰ μέσα γιὰ ἓνα τέτοιο ἐθνικὸ ἔργο.

Καί μὲ ὅτι ὡς τώρα ὅμως ἔχει δημοσιευτῆ ἀπὸ διαφόρους καὶ θά μπορούσε νὰ γίνῃ. Ὁ κ. Δελμούζος εἶχε ἀρχίσει νὰ καταρτίζῃ μιὰ τέτοια συλλογὴ κατάλληλη γιὰ τὰ σχολεῖα καί βρίσκει πῶς παραμύθια ἑλληνικά σάν τὰ «Ἡ Ἄλεπού στὸ χατζηλίκι, «Ἡ Ἄλεπού καί ὁ Κάβουρας», «Ὁ γέρος, τὸ σκυλὶ καί ὁ γάτος», «Ἡ τρισεύγενη», «Ὁ Ἀθάνατος καί τὰ δυὸ ἀδέρφια», «Τὸ μαχαίρι τῆς σφαγῆς, ἢ πέτρα τῆς ὑπομονῆς καί τὸ σκιοῦ τῆς κρεμάλας» δίνουν ὕλικὸ καταλληλότατο γιὰ νὰ διδαχτῆ στὴν πρώτη καί δευτέρη τάξη τοῦ σχολεῖου.

Ἐν' ἄλλο πάλι σημεῖο, ποῦ κάνει τὸ βιβλίον τοῦτο ξεχωριστὸ ἀπ' τὰ ὅμοιά του, εἶναι ἡ γλῶσσα του. Σὲ κάθε παιδαγωγὸ καί κάθε δάσκαλο, ποῦ δὲν ἔχει τὰ μάτια σκεπασμένα μὲ τὴ μαύρη σκέπη τῆς καθερέουσας, εἶναι γνωστὴ ἡ ἀξιοθρήνητη καταφρόνηση, ποῦ ἔδειξε ὡς τώρα τὸ διδαχτικὸ βιβλίον γιὰ τὴ γλῶσσα ποῦ φέρνει τὸ παιδί χτήμα τοῦ ψυχικὸ ἀπὸ τὸ σπῆτι ἀμα ἔρχεται στὸ σχολεῖο. Οἱ κ. Γεωργ. καί Παυλίδης νὰ τί γράφουν. «Εἶναι καί ὑπὸ τῆς ψυχολογίας καί τῆς πείρας ἀποδεδειγμένον, ὅτι γλῶσσα ξένη πρὸς τὴν μητρικὴν ἐκείνην, ἣν τὸ παιδίον ἤδη μέχρι τῆς εἰσόδου του εἰς τὸ σχολεῖον μεταχειρίζετο, μεθ' ὅλας τὰς πρὸς ἐρμηνείαν καί ἐξηγήσεις προσπάθειάς ζῆμοι τὰ μέγιστα τὴν προσοχὴν καί καταστρέφει τὸ διαφέρον τῶν μικρῶν παιδιῶν. Ὁ νέηλος παῖς βλέπων, ὅτι ἐν τῷ νέῳ τούτῳ περιβάλλοντι ἄλλως πως ὁμιλοῦσι καί ἐκφράζονται καί μάλιστα ζητοῦσι παρ' αὐτοῦ αὐστηρῶς τοῦτο, καί ὅτι ἐδῶ δὲν λαλεῖται τὸ σύνθηρες καί προσφιλὲς αὐτῷ μητρικὸν ἰδιῶμα, μετὰ τῶν λέξεων καί φράσεων, τοῦ ὁποῖου ὀλόκληρον κόσμον ἐποπτεῖων καί συναισθημάτων ἔχει μέχρι τοῦδε συνδέσει, θεωρεῖ ἑαυτὸν ξένον πρὸς τὸ περιβάλλον ἐκεῖνο. Συναισθανόμενος δὲ καί τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀδυναμίαν εἰς τὸ νὰ ἐκφράζεται κατὰ τὰς νέας ἀπαιτήσεις καί ἴσως ἀποδοκιμαζόμενος εἰς πᾶσάν του φράσιν, διορθούμενος ἀπογοητεύεται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς» καί οὕτως ἐκεῖνος ὁ χελιδόνος λαλιότερος ἐκτὸς τῆς σχολῆς προτιμᾷ νὰ μένῃ ἰχθύος ἀφωρότερος κατὰ τὰς ὥρας τοῦ μαθήματος ἢ βιαζόμενος νὰ ἀπαντᾷ διὰ βραχυλογίας, εἰ μὴ μονολεκτικῶς· οὐδέποτε δὲ μετὰ χαρᾶς καί θάρρους ἀναλαμβάνει νὰ ἐκθέσῃ τι διὰ μακρῶν καί ἐν συνεχεί λόγῳ. Καί ὅμως τὸ τοιοῦτον εἶναι τόσον ἀναγκαῖον οὐ μόνον διὰ τὴν γλωσσικὴν ἀλλὰ καί διὰ τὴν λοιπὴν τοῦ παιδὸς μόρφωσιν».

Ἐχουν λοιπὸν παρατηρήσει πολὺ καθαρά οἱ δυὸ παιδαγωγοὶ τὰ ἀμειψότερα κακά, ποῦ ἔχει γιὰ τὴ μόρφωση τοῦ παιδιοῦ ἢ ἀπότομη μετάβαση τοῦ ἀπὸ μιὰ γλωσσικὴ μορφὴ σὲ ἄλλη. Καί προσπαθοῦν νὰ τ'ἀποφύγουν γράφοντας τὸ βιβλίον τους σὲ ἀπλὴ γλῶσσα. Ἐκεῖ ὅμως ποῦ διατυπώνουν θεωρητικά, τί πρέπει νὰ γίνῃ, τοὺς ξεφεύγει καί χώνεται ἀθελά τους ἡ ψευτιά, ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν μπόρεσαν ἢ δὲ θέλησαν ὀλοτελα νὰ γλυτώσουν καί τὸν ἑαυτὸ τους καί τὰ ἑλληνόπουλα.

«Πρὸς ἀποφυγὴν λοιπὸν τῶν ἀνωτέρω κακῶν ἀνάγκη ἢ μετάβασις εἰς τὴν καθαρῆουσαν διαλεκτικῶν ἰδιωτισμῶν Ἑλληνικὴν νὰ γίνηται οὐχὶ δι' ἄλματος, ἀλλὰ βαθμηδὸν καί χωρὶς τὴν ἐλαχίστην ἐκ τούτου στενοχωρίαν νὰ αἰσθανθῆ ὁ μαθητής». Παραδέχονται

δηλονότι, πώς πρέπει να γίνει κάποια αλλαγή της γλώσσας των παιδιών, αλλά με βαθμιαία μετάβαση. Και ποία είναι η μορφή της γλώσσας, πού πρέπει να αντικαταστήσει τη γλώσσα των παιδιών;

«*Η καθαρεύουσα διαλεκτικών ιδιωτισμών 'Ελληνική*». Ποία είναι τούτη; Παίρνοντας κανείς κατά λέξη τὸν ὀρισμὸν τους θὰ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ὑποθέσῃ πὼς ἐννοοῦν τὴν κοινὴ ὀμιλουμένη, τὴ δημοτικὴ γλῶσσα, πού φυσικὰ πρέπει νὰ μὴν ἔχη διαλεκτικούς ιδιωτισμούς. Μὰ ἡ γλῶσσα τοῦ βιβλίου των, πού δείγματά της θὰ ἴδουμε παρακάτω μαρτυράει, πὼς δὲν ἐννοοῦν τὴ δημοτικὴ, παρὰ τὴν πολυώνυμη καὶ μεγαλώνυμη, τὴν ἀσύλληπτη καὶ πολύμορφη καὶ ἀκαθόριστη, τὴν περίφημη καθαρεύουσα. Νὰ λοιπὸν καὶ νέα ὀνομασία τῆς καθαρεύουσας! Μὰ ἡ καθαρεύουσα δὲν εἶναι μόνο καθαρεύουσα διαλεκτικῶν ιδιωτισμῶν, ἀλλὰ παντὸς ῥύπου, πού προέρχεται ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, τυπικοῦ, συνταχτικοῦ, φτογγολογικοῦ, λεξιλογικοῦ. Γι' αὐτὸ μόλις τους τὴν καλὴ θέληση νὰ μὴν πειράξουν τὴ μητρικὴ γλῶσσα τοῦ παιδιοῦ ἀρχίζουν νὰ βγάζουν τὸ ῥυπό καὶ οἱ κ. Γεωργ. καὶ Παυλίδης εὐτὸς ἀπὸ τὴν πρώτη σελίδα. «*Μίαν φοράν ἦτο ἓνα μικρὸ κοριτσάκι. Πὼς τὸ ἔλεγαν δὲν γνωρίζω καὶ ἐγὼ γνωρίζω μόνον ὅτι αὐτὸ τὸ κοριτσάκι ἦτο παραπολὺ καλόν. Εἶχε δὲ καὶ ἓνα καλὸν πατέρα καὶ μίαν καλὴν μητέρα...*» Τὸ κοριτσάκι ἦτο πολὺ *πτωχὸν* κ.τ.λ. (Τὰ τάληρα τοῦ οὐρανοῦ σελ. 1). «*Πτωχὸς γέρον*» (σελ. 2). «*Ὁ λύκος καὶ τὰ ἐπτὰ ἐρίφια*» (σελ. 8). Ἀδόμη καὶ τὸ νὰ μὲ ὑποτακτικὴ καὶ μάλιστα στὸ τρίτο πρόσωπο. «*Ὅταν τὰ τρία παιδιά εἶδαν τὴν βασίλισσαν νὰ ἐρχεται*» (σελ. 103) καὶ ἄλλα πολλά.

Μολονότι ὁμοίως καὶ τὸ βιβλίον τῶν κ. Γεωργακάκη καὶ Παυλίδη οὔτε τὴν τελειωτικὴ ἀπολύτρωση τῶν παιδιῶν μας ἐρχεται νὰ ζητήσῃ, οὔτε καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀρχὴ παραλείπει νὰ κἀννη βαθεῖς ὑποκλίσεις στὴν πολυσέβαστη κυρία, πάλι εἶναι στὸ σύνολό του καὶ ἀπὸ παιδαγωγικὴ καὶ ἀπὸ γλωσσικὴ ἐποψὴ βιβλίον γραμμένο μὲ φιλελεύτερες ἀρχές, μὲ εἰλικρίνεια καὶ στόχασμα καὶ ἀγάπη γιὰ τὴν παιδεία. Ἄμα φανταστῆ κανεὶς πὼς οἱ περισσότεροὶ παιδαγωγοὶ μας ὡς τώρα οἱ διαπράττοντες καὶ ἐγκρίνοντες τὰ διάφορα διδαχτικὰ ἀληθινὰ «*ἐγχειρίδια*» γιὰ τὰ μυαλὰ τῶν παιδιῶν, ἐβάφτιζαν μὲ μιὰ μονοκοντυλιὰ τὴν καθαρεύουσα, μητρικὴ μας γλῶσσα, πρέπει νὰ συγχαρῆ εἰλικρινὰ τοὺς συγγραφεῖς τῶν «*Παραμυθιῶν*». Γιὰ τὴν ἐξωτερικὴ μορφή τοῦ βιβλίου δὲν ἔχουμε νὰ παρατηρήσουμε τίποτε ἰδιαίτερο· εἶναι ἀρκετὰ καθαρὰ καὶ χωρὶς τυπογραφικὰ λάθια τυπωμένον.

Αντωνίου Ν. Καραγιάννη, δημοδιδασκάλου. Περὶ ἐρεύνης τῶν παιδῶν καὶ σχολικῆς πειθαρχίας. Ἐν Χαλκίδι 1911 σ. 1-38.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ ξεκινάει ἀπὸ ἓνα πολὺ σωστὸ στοχασμὸ. Ὅλοι μιλᾶν γιὰ κάποια ὀριστικὴ διαμόρφωση τῆς δημοτικῆς παιδείας στὴν Ἑλλάδα, κ' αὐτὸ ἴσα ἴσα φανερώνει, πὼς ὡς τὰ τώρα πελαγοδρομεῖ χωρὶς κανένα σύστημα. «*Ἄλλ' ἐὰν ἀπὸ διδακτικῆς ἀπόψεως καὶ τῆς ἀπόψεως τῆς διδακτέας ὕλης, ἢ στοιχειώδους ἐκπαίδευσης πελαγοδρομῆ ἔρμαιος τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης ἀντιλήψεως, ὅχι ὀλιγότερον ἀπὸ παιδονομικῆς ἀπόψεως, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ ἐτέρου ἡμίσεως τῆς ἐλοκληρωτικῆς ἐκπαίδευσως εἶναι ἐπίσης ἀσυστηματοποίητος καὶ πλήρης σαμφασονισμοῦ*» (σ. 2). Τὸ πρόβλημα λοιπὸν πού θέλει νὰ πραγματευθῆ ὁ σ. εἶναι τὸ παιδονομικόν, πού ἀληθινὰ πολὺ λίγο πραγματευθῆ ὁ σ. εἶναι τὸ παιδονομικόν, πού ἀληθινὰ πολὺ λίγο τόχουν προσέξει ὡς τώρα. Θὰ μπορούσε νὰ πῆ κανεὶς χωρὶς δισταγμὸ, πὼς ἂν οἱ διδαχτικὲς μας μέθοδοι ἔχουν δεῖξει κάποια βελτίωση ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς ἀλληλοδιδασχτικῆς, ἢ Ὀδηγητικῆς ἔχει δεῖξει πολὺ λιγώτερη ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ φάλαγγα. Γιατὶ κ' ἂν μετριάστηκεν ἡ ποικιλία τῶν ἐξωτερικῶν βασανιστηρίων, ἢ προσοχὴ πολὺ λίγο στράφηκε πρὸς τὸ ἐσώτερον τοῦ παιδιοῦ, τὴν ψυχὴν του καὶ τὸ χαραχτήρα του, πού κύριος δὲ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς αὐτὸν εἶναι νὰ μορφώσῃ καὶ ὅχι νὰ μεταδώσῃ λίγα κολλυογραμματα. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ χαιρετισθῆ καὶ νὰ ἐπαινεθῆ ἡ ἰδέα τοῦ κ. Καραγιάννη καὶ ἡ προσπάθειά του νὰ πραγματευθῆ τὸ δύσκολο θέμα του ὅχι μόνο σοβαρὰ, μὰ καὶ μὲ πρωτοτυπία. Ἐδῶ ὁμοίως πρέπει νὰ ὀμολογηθῆ πὼς τὸ ζήτημα τοῦ παρουσίασε δυσκολίες, πού μὲ τὴν πρώτη του τούτη προσπάθεια δὲν τις ἐνίκησεν ὀριστικά. Αὐτὸ πρὸ πάντων φαίνεται ἀπὸ τὸ ὕφος τοῦ βιβλίου του, τὸ κάπως μπερδεμένο καὶ σκοτεινὸ καὶ παρεκδοτικὸ καὶ ἀκαθόριστο. Αὐτὸ φαίνεται ἀκόμη ἐκεῖ, πού θέλει νὰ ὀρίσῃ τί ἐννοεῖ μὰ τὴν «*ἔρευνα τῶν παιδῶν*». «*Ἡ ἀνατομικὴ μας βᾶσις ἔλων τῶν διανοητικῶν μας καταστάσεων περιλαμβάνει στοιχεῖα κινητήρια καὶ αἰσθητήρια. Δὲν πρόκειται λοιπὸν, εἰ μὴ νὰ παρατηρήσωμεν τὰς κινήσεις τῶν μικρῶν (παιδιῶν), μέχρις ἀδόμη καὶ τῶν μορφασμῶν καὶ τῶν συσπάσεων τῶν μυῶν τοῦ προσώπου, νὰ προσέξωμεν καλὰ εἰς αὐτάς, νὰ ἐπιμείνωμεν καὶ ἀπὸ αὐτὰς νὰ ἐξαγάγωμεν συμπεράσματα. Τὰ συμπεράσματα αὐτὰ θ' ἀποτελοῦν ἐν συνόλῳ τὸν πνευματικὸν βίον τῶν μαθητῶν μας καὶ τὴν ἠθικὴν των ὑπόστασιν. Τὴν σκέψιν των δηλαδὴ τὴν κρίσιν των, τὴν ἀντίληψιν των, τὴν μνήμην των, τὰς κλίσεις των καὶ τὰς ἑσπᾶς των, τὸ φρόνημά των, τὴν ἀντίληψιν των περὶ τοῦ κόσμου, τῆς κοινωνίας, τοῦ θεοῦ, τῶν*

καθηκόντων των και τῶν ὑποχρεώσεων των». (σ. 8) Τὸ πῶς, ἐννοεῖται, ἀπὸ τὰς κινήσεις και τοὺς μορφασμοὺς και τὰς συσπάσεις τῶν μῶν θὰ συμπεράνωμεν διὰ αὐτὰ και μάλιστα με ἀσφάλεια, ποὺ νὰ ἐπιτρέπη τὴν παιδαγωγικὴ ἐπέμβασὴ μας δὲν μᾶς τὸ λέει ὁ σ. και φυσικὰ θὰ τοῦ ἐχρειάζονταν νὰ δημιουργήσῃ δλόκληρη ἐπιστήμη και ἀπὸ τίς δυσκολώτερες γιὰ νὰ μᾶς τὸ πῆ. Γι' αὐτὸ ἡ ἐρευνά του και τὸ ὀδηγητικὸ του σύστημα στηρίζονται στὴν κοινὴ και συνηθισμένη παρατήρηση τῆς διαγωγῆς τῶν παιδιῶν σὲ διάφορες περιστάσεις, στὴν παράδοση, στὰ διαλείμματα, στίς ἐκδρομές, σὲ μέρη ἐκτὸς τοῦ σχολείου. Ἔτσι προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσῃ πῶς γεννιέται τὸ φέμα, ἡ κουφονοία, ἡ νωθρότης, ἡ πλεονεξία, ἡ ματαιοδοξία, και ἀπ' τὴ γένεση τῶν ἐλαττωμάτων τούτων νὰ βρῆ και τὸν τρόπο τῆς θεραπείας των. Χάριν τῆς σχολικῆς πειθαρχίας προσπαθεῖ νὰ διατυπώσῃ ἕναν κανονισμό και νὰ καθορίσῃ τίς ποινὲς και τίς ἀμοιβές. Μολονότι δὲ στὰ καθέκαστα κάνει ὁ σ. παρατηρήσεις ἀξιόλογες, ποὺ δείχνουν τὸν ἐρευνητικὸ του νοῦ και τὴν πρωτοτυπία τῆς σκέψης του, ποὺ βοηθημένη ἀπὸ κάποια συστηματικὴ μελέτη ἐπιστημονικῶν ἔργων σχετικῶν με τὸ ζήτημά του θὰ μπορούσε νὰ μᾶς δώσῃ ἀξιόλογες συμβολές στὸν ὅλως διόλου ἀμελέτητο αὐτὸν κλάδο τῆς ἐλληνικῆς παιδαγωγικῆς, ἡ πρώτη του αὐτὴ δοκιμὴ ἔχει ἀκόμα πολλὰ θυμοσοφικὰ στοιχεῖα, ποὺ χωρὶς ἄλλο πρέπει ἀργότερα νὰ τάντικαταστήσῃ ὀρμώτερη σκέψη και πειὸ πλατεῖα στερεωμένη παρατήρηση.

Jules Payot. Πρὸς τοὺς διδασκάλους και τὰς διδασκαλίσας. Συμβουλαι και ὀδηγίαι πρακτικαί. Μετάφρασις Ἰακώβου Βαχαβιόλου. Ἐν Ἀθήναις, Ἰωάννης Κολλάρος, 1911 σ. 1-286.

Ἐχει δίκιο ὁ Jules Payot, ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου τούτου καθὼς και ἄλλων ἀξιόλογων ἐκλαϊκευτικῶν φιλοσοφικῶν και παιδαγωγικῶν μελετημάτων, λέγοντας στὸν πρόλογο πῶς τὸ βιβλίο του εἶναι βιβλίο πείρας και πῶς διὰ τὰ κεφάλαια και οἱ παράγραφοι «ἔζησαν».

Οἱ συμβουλές και πρακτικὲς ὀδηγίς, ποὺ θέλει νὰ δώσῃ στοὺς δασκάλους και στίς δασκαλίσας δὲν εἶναι τίποτε διδαχτικῆς ἢ παιδονομικῆς συνταγῆς προωρισμένες νὰ κάνουν εὐκολώτερη και μηχανικώτερη τὴν ἐργασία των. Εἶναι συμβουλές ἐνὸς φίλου, ἕνα εἶδος Μέντορα, ποὺ παίρνοντας τὸ νέο δάσκαλο ἀπὸ τὸν καιρὸ ἀκόμη, ποὺ εἶναι στὸ διδασκαλεῖο και πρόκειται νὰ ἐξεταστῆ, τότε συνοδεύει ἀργότερα στὸ στρατὸ και ὕστερα στὴν πρώτη του θέση, τὸν φέρνει μπρὸς στὰ παιδιά, τὸν παραστέκει στίς πρώτες του θλίψες και δυσκολίς και ἀπογοητεύσεις, τοῦ ψιθυρίζει στ' αὐτὴ πῶς πρέπει νὰ

φέρνεται με τὸ διευθυντὴ του, με τίς τοπικὲς ἀρχές, με τὴν κοινωνία, πῶς πρέπει νὰ καταστήσῃ γονιμώτερο τὸ ἔργο του, πῶς πρέπει νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἱερὴ του ἐκπολιτιστικὴ ἀποστολὴ ἔξω ἀπὸ τὸ σχολεῖο.

Στέκεται δίπλα του τίς ὥρες τῆς μοναξιάς και τῆς στενοχωρίας μέσα στὸ μικρὸ χωριουδάκι, ποὺ βρίσκεται μόνος και ξένος, τοῦ ὀργανώνει τὴ δουλειά του και τὴν εὐτυχία του, τὴ χαρά του, τὴν φυχαγωγία του. Και ἀκόμα παραπέρα τὸν φέρνει μπρὸς στὰ μεγάλα τωρινὰ κοινωνικὰ προβλήματα. Γιατί ὁ δάσκαλος, ποὺ πρέπει νὰ εἶναι μιὰ ἀνώτερη προσωπικότητα μέσα στὴ γύρω του κοινωνία, ποὺ πρέπει νὰ εἶναι λειτουργὸς και σκαπανέας τῆς προόδου δὲν μπορεῖ νὰ ἀγνοῆ τὰ γύρω του θρησκευτικὰ, κοινωνικὰ, πολιτικὰ ζητήματα και νὰ καταφεύγῃ στὴν οὐδετερότητα. «Τοῦτο εἶναι δυνατόν μόνον εἰς τὰ μηδαμινὰ πνεύματα και τὰς μηδαμινὰς δραστηριότητας» (σ. 232). Τοῦ δείχνει ποιὰ εἶναι τὰ ζητήματα αὐτὰ και ποιὰ εἶναι ἡ στάση ποὺ ταιριάζει σ' αὐτὸν σὰ δάσκαλο τῆς σημερινῆς ἐλεύθερης πολιτείας, σὰ δάσκαλο ἐθνικὸ, σὰν ἄνθρωπο.

Τέτοιο ποὺ εἶναι τὸ βιβλίο γραμμένο με θερμὴ ἀγάπη γιὰ τοὺς δασκάλους και με πείρα τῆς ζωῆς και με φιλοσοφικὸ φιλελεύτερο πνεῦμα εἶναι ἀληθινὰ πολύτιμο γιὰ νάνοιξῃ τοὺς ὀρίζοντες και τοῦ Ἑλληνα δασκάλου.

Ὁ μεταφραστὴς Κ^{ος} Βαχαβιόλος ἐπροσπάθησε φυσικὰ νὰ μᾶς δώσῃ πιστὴ και καλοσυνειδητὴ μετάφραση. Τὸ βιβλίο προσαρμοσμένο ὀλότελα στὸ γαλλικὸ περιβάλλον και μιλῶντας σὲ πολλὰ μέρη γιὰ πράματα εἰδικῶς γαλλικὰ διατηρεῖ και στὴ μετάφραση τὸν ἴδιο χαρακτήρα και φυσικὰ θὰ ἦταν πειὰ ὄχι μεταφραστικὴ ἀλλὰ δημιουργικὴ δουλειά ἂν ὁ μεταφραστὴς ἤθελε νὰ τὸ προσαρμόσῃ στίς δικές μας συνθήκες. Γι' αὐτὸ θὰ ἦταν ἴσως περιττὸ και ἐκείνο ποὺ προσπάθησε νὰ κάνῃ ἀλλάζοντας κάπου κάπου κανένα ὄνομα τοπικὸ ἢ ἄλλο γιὰ νὰ μᾶς φέρῃ τάχα στὴν Ἑλλάδα. Τὸ πρᾶμα χτυπάει ὅλως διόλου ξενότροπα και ξεκάρφωτα. Ἐν ὃ π. χ. μᾶς μιλάει ὁ συγγραφέας γιὰ τὴν στάση τοῦ δασκάλου ἀπέναντι στὸν παπᾶ, ποὺ πολεμáει λυσσασμένα τὸ λαϊκὸ σχολεῖο, — πρᾶμα ὀλότελα ἀκατάληπτο γιὰ ἕναν Ἑλληνα δάσκαλο ποὺ δὲ θὰ ξέρῃ τὴ σχέση ἐκκλησίας και κράτους στὴ Γαλλία — ἔξαφνα μᾶς λέει, στὴ συνέχεια τοῦ κειμένου ἐννοεῖται, ὅτι τὸ κράτος ὑποβάλλεται σὲ σημαντικὲς θυσίς γιὰ τοὺς δασκάλους, γιατί τὸ Μαρόσλειον διδασκαλεῖον και τὸ Ἀροάκειον ἐκόστισαν ἑκατομμύρια και κοστίζουν κάθε χρόνο ἑκατοντάδες χιλιάδων δραχμῶν (σ. 115).

Μά ακόμα περισσότερο την αρμονία και τη θέρμη και τη ζωή του βιβλίου την επηρεάζει ή γλώσσα της μετάφρασης σιδερωμένη και κολλαρισμένη, για να μην ξεφύγη νότα από την αρμονία της καθαρεύουσας και χαρακτηριστή ίσως ο συγγραφέας για μαλλιάρος. Γι' αυτό μας μιλάει «περί θρησκευτικής πίστεως επανενηνεγμένης εις την καθαρὰν μεταφυσικὴν αὐτῆς ὑπόστασιν» (σελ. 21), γι' αυτό ο άγρὸς είναι «*τεθερισμένος*» (σ. 112) και τὰ «*ἐπιπλα πεπλυμένα*» (σ. 145), γι' αυτό «*ἐὰν ὁ διδάσκαλος καθείργηται παρ' αὐτῶ ἐν τινι ἀγριώδει ζῆμια και ἐὰν ὀχυρῶται ἐν τῇ ἀλαζονίᾳ του ὡς ἐν φρουρίῳ, πρέπει νὰ μὴ παραπονήται κ.τ.λ.*» (σ. 92). Γι' αυτό ακόμα και ὁ Sully Prudhomme ὑφίσταται τὴν ἡδονικὴ γνωριμία τῆς γεροντοκόρης και ἂν ἐξοῦσε ακόμα θὰ εἶχε τὸ εὐτύχημα νὰ δῆ στίχους του μεταφρασμένους ἀπὸ τὸ Le Bonheur — Le sacrifice ὡς ἐξῆς:

Ἡ κάτωχρος συγκρίνεται πρὸς τὰ λευκὰ τὰ ἴα
 Ἡ πίσσα μαύρη λέγεται μελαγχροινὴ, γλυκεία,
 Ἡ κάτισχος παρίσταται εἰδυτενὲς κηρίον
 Παχέια, βαρυκίνητος, γεμάτη μεγαλειῶν κ.τ.λ.

Κ' ὅμως τί ἀχάριστη αὐτὴ ἢ καθαρεύουσα! Ὑστερα ἀπὸ τόσες θυσίες ζωῆς καὶ λεβεντίας γιὰ χάρη τῆς νάφηγν τὸν κ. Βαχαδιόλο νὰ γράφῃ «*Δὲν δυνάμεθα δυστυχῶς νὰ κατέλθωμεν εἰς λεπτομερείας ἐπὶ πάντων (!!) τῶν διδασκαλιῶν*», (σ. 61), πὸ τὸ ψεύτικο γλωσσικὸ αἰσθημα τῆς καθαρεύουσας δὲν τὸν ἄφηκε νὰ τὸ παρατηρήσῃ και νὰ τὸ διορθῶσῃ κἂν στὰ παροράματα, ὅπου διορθώνονται και τὰ κόμματα ἀκόμη! Δὲ θέλομε φυσικὰ μὲ τὰ γραφόμενά μας νὰ πικράνωμε καθόλου τὸ φιλότιμο μεταφραστή, πὸ ἐργάστηκε γιὰ νὰ μεταδώσῃ ἓνα βιβλίο πολῦτιμο στοὺς Ἕλληνας δασκάλους, θέλομε μόνο νὰ δείξωμε πόσο ἀνώφελο πειὰ εἶναι νὰ σκοτώνῃ κανεὶς καιρὸ και πνεῦμα γιὰ νὰ φυλακῶνῃ τὴ ζωὴ μέσα στὴ μολόχεια πανοπλία τέτοιας καθαιρεύουσας. Ὁ μεταφραστὴς ἐπρόσθεσε ἀκόμη συντομώτατη πληροφορία γιὰ μερικοὺς ἐπιστήμονες και φιλόσοφους, πὸ ἀναφέρει ὁ συγγραφέας. Ἐς σημειωθῆ γιὰ τὴν ἀκρίβεια, πὸς ἢ πληροφορία πὸ δίνει γιὰ τὸ Βάκωνα (σ. 189) «*Μέγας πειραματικὸς ἐπιστήμων τοῦ μέσου αἰῶνος, Ἄγγλος*» δὲν εἶναι πολὺ σωστὴ. Ὁ Βάκωνας δὲν ἦταν «*μέγας πειραματικὸς ἐπιστήμων*» παρὰ φιλόσοφος πὸ ὑποστήριξε τὴν ἀνάγκη τῆς ἐμπειρικῆς ἔρευνας χωρὶς ὁ ἴδιος ποτὲ νὰ πειραματισθῆ, οὔτε ἀνήκει στὸ μεσαίωνα ἀφ' οὗ ἐξῆσαν ἀπ' τὰ 1561 — 1626.

Ἄθῆνα, Μάρτης 1912.

Δ. ΦΩΤΕΙΝΟΣ

ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ ΣΤΟΝ ΟΜΙΛΟ

Στὸ Δελτίο τοῦτο δημοσιεύομε τὴ διάλεξη, πὸ ἔκανεν ὁ κ. Στ. Ραμᾶς γιὰ τὴν ἐλεύθερη παιδεία. Ἀπὸ τὸ Γενάρη τοῦ 1912 ὡς τὰ σῆμερα μίλησαν ἀκόμη στὸν Ὅμιλο πρὸς σὲ ἐκλεκτὸ και ὀλοένα περισσότερο ἀκροατήριον ἢ κ. Καζαντζάκη, ὁ κ. Μπούτουρας, ὁ κ. Χρυσάφης και ὁ κ. Δελμούζος, πὸ ἐπανάλαβε τὴ β' διάλεξή του.

Στὶς δύο διαλέξεις του, πὸ ἀργότερα θὰ δημοσιευτοῦν ὀλόκληρες μίλησεν ὁ κ. Δελμούζος γιὰ τὸ Ἀνώτερον Δημοτικὸ Παρθεναγωγεῖο τοῦ Βόλου.

Εἶπε πὸς ἔγινε τὸ σχολεῖο αὐτὸ, ποὶς ἦταν ὁ σκοπὸς του και μὲ τί μέσα, μὲ ποὶδ σύστημα δηλ. ζήτησε νὰ τὸν ἐπιτύχῃ. Ἀναλύοντας τὸ σύστημα, πὸ ἐφαρμόστηκε στὸ Α. Παρθεναγωγεῖο μίλησε πρῶτα γιὰ τὴν ἐκλογή, τὴ διάταξη και τὴ συγκέντρωση τῆς βλῆς πὸ ἐπρεπε νὰ διδαχθῆ. Τὸ «*κρυφὸ σχολεῖο*», ὅπως ὠνόμασε τὸ σχολεῖο του, τόνισε τὰ φυσιογνωστικὰ ἐξ ἴσου μὲ τὰ ἱστοριοφιλολογικὰ μαθήματα: στὰ δευτέρα λιγότερε τις ὥρες τόσο, ὥστε νὰ μὲνῃ πολλὸς καιρὸς γιὰ τὰ γαλλικά, τὰ τεχνικά και πρακτικὰ μαθήματα. Ἀπὸ τὸν ἱστοριοφιλολογικὸ κόσμον δόθηκαν οἱ γνώσεις πὸ φτάνουν γιὰ νὰ σχηματίσωμε καθαρὴ εἰκόνα ἀπὸ τις διαφορες ἐποχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ προπάντων πολιτισμοῦ και νὰ καταλάβωμε ὅπωςδῆποτε τὴ σημερινὴ κοινωνία, τὴ δικὴ μας κοινωνία και τὰ προβλήματά της ἀπὸ τὸ φυσικὸ κόσμον δόθηκαν οἱ γνώσεις πὸ ἐπιτρέπουν νὰ καταλάβωμε τὰ στοιχειώδη φαινόμενα, τοὺς νόμους τῆς φύσεως και τὴν ἀλληλουχία τους, ἔπειτα τὸν τόπον μας και τὸν ἑαυτὸ μας. Ἐπειδὴ σ' αὐτὸ τὸ μέρος τοῦ προγράμματος ἐκαινοτόμησε τὸ Α. Παρθ. σημαντικὰ και μ' αὐτὸ κυρίως ζήτησε νὰ δώσῃ στὶς μαθητρίες του πραγματικὴ ἐθνικὴ μόρφωση, μίλησε λεπτομερέστερα γιὰ τὴν ἐκλογή και συγκέντρωση τῆς βλῆς ἀπὸ τὰ μαθήματα, πὸ ὑπάγονται στὸν ἱστοριοφιλολογικὸ κόσμον. Τὸν ἑλλην. πολιτισμὸν τὸν διαίρεσε σὲ τρία μεγάλα μέρη, τὸν ἀρχαῖον, τὸ Βυζαντιανὸν και τὸ Νέον. Τὴν εἰκόνα ἐνὸς ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ μέρη ἔβαλε γιὰ μερικὸ σκοπὸ σὲ κάθε τάξη και γύρα σ' αὐτὸ τὸ σκοπὸ συγκεντρώνονταν ὀσα μαθήματα, ὀσες ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς συντελοῦσαν νὰ φωτίσουν καλύτερα τὴν εἰκόνα πὸ ζῆτοῦσε. Ὅτι γι' αὐτὸ τὸ πρόγραμμα τοῦ Α. Παρθ. κατεβάζοντας τὴ γλώσσα

ἀπὸ σκοπὸς ποὺ εἶναι σὰ ἄλλα, σκολειὰ σὲ ἀπλὸ μέσο ἔδωκε τὰ ἔργα τῶν κλασσικῶν σὲ μεταφράσεις ζωντανές καὶ γιὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ Βυζαντιακὸ καὶ τὸ Νέο Ἑλληνισμὸ, δὲν ἔλαβε ὑπ' ὄψιν μόνο τὴ λογία, μὰ τόνισε κυρίως τὴ δημοτικὴ παράδοση, γιατί σ' αὐτὴ κατ' ἐξοχὴν ἔχομε τὴν ψυχολογία καὶ τὸ χαρακτήρα τοῦ λαοῦ μας καὶ μόνο σ' αὐτὴν ὑπάρχουν πραγματικὰ ἀριστουργήματα. Ἀφοῦ ἐξετάζανε στὴν Α' τάξη τὸ Νέο Ἑλληνισμὸ σὰν κόσμον μὲ ἰδιαίτερη φυσιογνωμία καὶ σφραγίδα καὶ τὸν συστηματοποιοῦσαν, προχωροῦσαν στὴ Β' καὶ Γ' τάξη στὸν ἀρχαῖο καὶ Βυζ. πολιτισμὸ, κ' ἀφοῦ παίρνανε ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Νέας Εὐρώπης τὰ κυριώτατα, συγκεκριαλιώνανε τὴν τελευταία τριμηνία τοῦ τρίτου σχολικοῦ χρόνου δλη τὴν ἱστορία τοῦ ἑλλ. πολιτισμοῦ καὶ καταλήγανε στὴ σημερινή μας κοινωνία καὶ τὰ ἔθνηκά μας προβλήματα.

Ἐπειτα δικαιολόγησε τὴ διάταξη αὐτὴ τῆς βλῆς καὶ θέλοντας νὰ φωτίσῃ καλύτερα τὴ μέθοδο ποὺ ἔπρεπε νὰ ἐφαρμοστῇ στὸ «Κρυφὸ σκολειὸ» μὰς παρουσίασε σὰ σὲ καθρέφτη τὸ ποῖον τῶν μαθητριῶν ποὺ τοῦ παράδιναν τὰ κοινὰ ἐξατάξια παρθεναγωγεία. Μὲ ἓνα σωρὸ παραδείγματα, ἀνέκδοτα καὶ ἐκθέσεις, παρμένα δλα ἀπὸ τὴ σχολικὴ ζωὴ, μὰς ζωγράφισε τὰ πνευματικά, ἠθικά καὶ σωματικά ἐλαττώματα τῶν κοριτσιῶν καὶ εἶδαμε ζωντανὸ τὸν τρόπο τους ἐμπρὸς στὸ δάσκαλο, τὴν ὑποκρισία, τὸ βραγιαδισμό, τὴν ἐπιπολαιότητα, τὸν παπαγαλισμὸ, τὴν ψευτιά, τὰ νεῦρα τους καὶ τόσα ἄλλα. Ἐρευνώντας τίς αἰτίες τῆς πνευματικῆς, ἠθικῆς καὶ σωματικῆς καχεξίας τῶν μαθητριῶν, ἔδειξε τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὅποιον ἔπρεπε νὰ χτυπηθοῦν δλα αὐτὰ τὰ ἐλαττώματα· ἔτσι δικαιολογήθηκε π. χ. γιατί κορίτσια 13-14 χρόνων δὲν εἶχαν βιβλία διδακτικά, γιατί καταργήθηκε τὸ ποινικὸ σύστημα τῶν ἄλλων σκολειῶν καὶ ἡ βαθμολογία, γιατί ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ Α. Παρθ. ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ ζωντανὴ ἢ ὀμιλουμένη γλῶσσα μας· καὶ εἶδαμε ἀκόμη πῶς τόσες ἀπαιτήσεις τῆς διδακτικῆς μποροῦσαν μὲ τὰ φτωχὰ μέσα ποὺ διέθετε τὸ σχολεῖο, νὰ πάρουν σάρκα καὶ ὄστα. Ἔτσι κατέληξε τέλος στὴ σχολικὴ ζωὴ ποὺ ἔπρεπε νὰ διαμορφωθῇ ἔτσι, ὥστε ν' ἀναπνέῃ φυσικὰ καὶ ἐλεύθερα ἡ παιδικὴ ψυχὴ, καὶ ἀνάπτυξε τὴν ἀρχὴ τοῦ σκολειοῦ πῶς τὸ παιδὶ μορφώνεται μὲ τὴν ἀγάπη, τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ὑπεροχὴ, ἐνῶ μὲ τὰ ἄλλα μέσα, τὸν τρόπο δηλ. καὶ τὸ ξύλο, μόνο σκλάβοι καὶ βραγιάδες ἀνατρέφονται. Αὐτὸ σὲ γενικὲς γραμμὲς εἶναι τὸ σύστημα ποὺ ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσῃ τὸ Α. Δημ. Παρθ. Βόλου γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ σκοπὸ του. Ἐφαρμόστηκε ἔμως καὶ ἐπέτυχε στὴν πράξη, ἢ ὄχι; Γι' αὐτὸ,

γιὰ τὰ ἀποτελέσματα δηλ. τῆς ἐργασίας τοῦ Α. Π., ὑποσχέθηκε ὁ κ. Δ. ὅτι θὰ μὰς κάμῃ ἀκόμη μιὰ ἢ δυὸ διαλέξεις.

Στις 12 τοῦ Γενάρη μίλησε ὁ κ. Χρυσάφης. Ἐχοντας γνωρίσει καλὰ τίς ἀνάγκες τῆς παιδικῆς ζωῆς ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὴν ἰδιαίτερη φυσιολογικὴ καὶ ψυχολογικὴ σύσταση τοῦ παιδιοῦ, ὑποστήριξε μὲ πλοῦτο ἐπιχειρημάτων καὶ παρατηρήσεων, πῶς τὸ παιδὶ ἔχει ἰδιαίτερο τρόπο νὰ ἱκανοποιῇ τίς φυσιολογικὲς καὶ ψυχικὲς του ἀνάγκες, τρόπο διαφορετικὸ ἀπὸ τὸν ἰδικὸ μας τῶν ἡλικιωμένων. Ἐπομένως κάθε ἐπιβολὴ τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῶν νόμων τῆς δικῆς μας ζωῆς στὸ παιδὶ εἶναι μιὰ τυραννία, ποὺ βαθεῖα τὴν αἰσθάνεται ἢ παιδικὴ ψυχὴ. Πρέπει νὰ τὰ φῆνωμε ἐλεύθερο νὰ δείχνῃ τὸ ρυθμὸ τῆς ζωῆς του καὶ δὲν πρέπει νὰ παραδεχόμεστε πῶς κάθε κίνημά του ποὺ δὲ συμβιβάζεται μὲ τὰ ἰδικὰ μας τὰ καθιερωμένα ἀπ' τίς κοινωνικὲς συνθήκες εἶναι κάτι κακὸ. Ἡ ζωὴ τῶν παιδιῶν ἔχει δικαιώματα δικὰ της καὶ τὸ δίκιο αὐτὸ, «τὸ δίκιο τῶν παιδιῶν» μὰς ἐπαράστησε ζωντανὰ ὁ κ. Χρυσάφης.

Στις 25 τοῦ Γενάρη 1912 μίλησεν ἡ κ. Καζαντζάκη. Λαβαίνοντας «ἀφορμὴ ἀπὸ τὴ μελέτη τῆς κ. Δέλτα» ἐξέτασε τίς βάσεις ὅπου πρέπει νὰ θεμελιωθῇ ἡ ἀνατροφή τῶν Ἑλληνόπουλων· τρεῖς θεωρεῖ πῶς εἶναι οἱ βάσεις αὐτές: 1) Ἡ θρησκευτικὴ ἀνάγκη, 2) ἡ ἀγάπη τῆς Πατρίδας, 3) ὁ εὐγενικὸς καὶ δυνατὸς ἐγωϊσμός.

Πρέπει τὸ παιδὶ νὰ ἔχῃ πίστη, γιὰ νὰ δεκαπλασιάζεται ἡ θέλησή του καὶ νὰ βρίσκῃ παρηγοριὰ στίς θλίψεις του. Τίποτα δὲν ἔχομε νὰ τοῦ δώσομε ἀντάξιο μὲ τὴ θρησκεία, γιατί καλὰ ξέρομε πῶς ἡ Ἐπιστήμη ἱκανοποιεῖ μερικὲς μόνον ἰδιότητες τοῦ ἀνθρώπου κ' ἀφήνει ἀνικανοποίητες καὶ διψασμένες πολλὲς βαθύτερες τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς μας ἀνάγκες. Κ' ἰδιαίτερα γιὰ τὸν Ἕλληνα ἡ πίστη τόσο στενὰ καὶ σφιχτὰ σμίγει μὲ τὴν πατρίδα, ποὺ ἂν ἀρχίζῃ νὰ τοῦ κλονίζεται τὸ ἓνα, ἀδύνατο νὰ μὴν ἀδυνατίσῃ καὶ νὰ μὴν τοῦ κλονισθῇ καὶ τ' ἄλλο.

Ἡ ἀγάπη ἐπίσης τῆς πατρίδας καὶ τὸ μεγάλο νεοελληνικὸ ἰδανικὸ τῆς ἐνώσεως τῆς φυλῆς, ὄχι μόνο τίς αἰσθηματικὲς μας ἀνάγκες ἱκανοποιεῖ, ἀλλὰ ἔχει καὶ στὴ ζωὴ μας μεγάλες πραχτικὲς συνέπειες. Ἐφόσον ἡ φυλὴ μένει χωρισμένη καὶ κομματιαστή, μισερὴ καὶ δυστυχισμένη θάναί κ' ἡ ζωὴ τοῦ ἀτόμου. Μῆτε φιλολογία, μῆτε τέχνη, μῆτε γαλήνη θάχωμε ποτέ, ὅσο βαραίνει ἀπάνω μας ἡ ἢ δυσφορία αὐτὴ τοῦ συνόλου.

Στὰ παιδιὰ μας τέλος πρέπει νὰ ριζώσομε καὶ νὰ θρέψομε τὸν

εὐγενικὸν ἐγώισμὸς ποῦ δίνει πεποιθήση στὶς δυνάμεις τοῦ ἀτόμου καὶ ποῦ ξέρει καὶ μπορεῖ νὰ ταυτίσῃ τὸ συμφέρον τοῦ ἀτόμου μὲ τὸ γενικὸ συμφέρον τῆς ὀλότητος.

Οἱ μητέρες μας βαθεῖα πρέπει νὰχοῦν στὸ νοῦ τους τὴν ἀποστολὴ τους ν' ἀναθρέψουν ἔτσι γιὰ ὠρισμένους σκοποὺς τὰ ἑλληνόπουλα. Ἡ γυναίκα πρέπει νὰ εἶναι ἀπάνω ἀπ' ἄλλα μητέρα καὶ ὄσο τὸ δυνατόν μέσα στὸ σπῆτι νὰ περιορίσῃ τὴ δρᾶση τῆς καὶ τὴ φιλοδοξία τῆς. Τί μεγαλύτερο θέλει; Ἡ χειραφεσία εἶναι σωστὴ ἂν σκοπὸν ἔχει ν' ἀναπτύξῃ καὶ νὰ χρησιμοποιήσῃ τίς ἰδιότητες τῆς γυναίκειας φύσης. Ἄν ὅμως φιλοδοξῇ νὰ ἐξισώσῃ τὴ γυναίκα μὲ τὸν ἄντρα, νὰ δώσῃ ψῆφο στὶς γυναῖκες καὶ νὰ τίς ξεστρατίσῃ ἀπὸ τὸν προορισμὸ τους, τότε ἡ χειραφεσία παραβαίνει τοὺς φυσικοὺς νόμους καὶ στερεῖ τὴ γυναίκα ἀπὸ τὰ φυσικώτερα καὶ ἰσχυρότερα ὄπλα τῆς, ποῦ τὴν κάνουν τόσον ἄρμονικὰ νὰ συμπληρώσῃ καὶ νὰ τελειοποιῇ τὸν ἀντρίκειο προορισμὸ.

Στὶς 4 τοῦ Φλεβάρη ὁ Κ^{ος} Ἀθ. Μπούτουρας ἔκαμε διάλεξιν «Περὶ θετικῆς καὶ ἀρνητικῆς δράσεως». Ὁ ὁμιλητὴς εἶπε, ὅτι θεωρεῖ ἐπιστημονικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀλήθεια πῶς, ἅμα γίνῃ μιὰ λανθασμένη ἐνέργεια, γιὰ νὰ διορθωθῇ αὐτὴ, χρειάζεται ἀπὸ τὴ θετικὴ δρᾶση καὶ μιὰ ἄλλη ἢ ἀρνητικὴ. Κατὰ τὴ γνώμη του τώρα περνοῦμε κυρίως ἀπὸ τὸ στάδιο αὐτῆς τῆς ἀρνητικῆς δράσης. Ὅταν αὐτὸ τὸ στάδιο τὸ μεταχειριστοῦμε σωστά, δὲ θ' ἀργήσωμε νὰχοῦμε ὡς ἀποτέλεσμα τὴ νίκη τῆς ἰδέας καὶ τῆς γενικῆς θετικῆς δρᾶσης. Τὸ ὅτι ἡ προηγούμενη ἐνέργεια μερικῶν λογίων μας ὄσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τῆς πνευματικῆς μας κινήσεως ἦταν στραβὴ, εὐκολὰ μπορεῖ νὰ ἐννοηθῇ κατὰ τὸν κ. Μπούτουρα ἀπὸ τίς διαιρέσεις, ποῦ ἔφερε στοὺς ἀγωνιζομένους, διαιρέσεις ποῦ εἶναι ὀλοφάνερες σὲ ὅποιον παρατηρεῖ τὰ πράγματα χωρὶς προκατάληψιν.—Γι' αὐτὸ τὰ λάθη ποῦ ἔγιναν δὲν πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὅτι ἔγιναν ἀπὸ τὸ ἔθνος ἀλλὰ ἀπὸ τὸ σύστημα τῶν προσώπων ποῦ ἀνέλαβαν νὰ διοικήσουν τὸ ἔθνος σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα. Τὸ ἀποτέλεσμα μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ γιὰ πνευματικὴ τυραννία καὶ ἐστάθηκε ἢ αἰτία πολλὰς φορὲς ἢ θεραπεία νὰ μὴ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸ σωστὸ σημεῖο καὶ ἢ προοδευτικὴ κίνησις νὰ πέσῃ σὲ πολλὰ σφάλματα. Ἐνα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ὅτι οἱ περισσότεροι δὲν ἐθεώρησαν τὸ Γλωσσικὸ μας ζήτημα γιὰ τελευταῖο μέλος μιᾶς σειρᾶς ἰδεῶν, ποῦ πρέπει πρῶτα νὰ μελετηθοῦν καὶ νὰ ξετυλιχτοῦν γιὰ νὰ ἐννοηθῇ καὶ δικαιολογηθῇ ἡ δημοτικὴ κίνησις. Καὶ γι' αὐτὴ τὴν αἰτία, ἐπειδὴ δηλ. οἱ ἰδέες αὐτὲς δὲν ἔχουν διαδοθῇ

στὴν Κοινωνία, αὐτὴ θεωρεῖ τὴν «προοδευτικὴν κίνησιν» ὅχι ὡς ἀνὰ πρόοδο ἀλλὰ ὡς ἀνὰ διαίρεση καὶ ἀνατροπὴν. Τότε μόνον θὰ καταλάβῃ τὴ σημασίαν τῆς καὶ θὰ τὴν ἐγκολπωθῇ, ὅταν μὲ τὴ μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας, οἱ γενικὲς ἀρχαὲς αὐτοῦ τοῦ κλάδου τῆς Ἐπιστήμης τεθοῦν πρὶν ἀπὸ τὰ ἄτομα τὰ ὅποια τώρα συχνὰ τίς προσβάλλουν καὶ ὅταν τὰ ἄτομα χτυπηθοῦν μὲ τὸν κοινωνικὸν περιορισμὸν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν κριτικὴν.

Αὐτὰ περίπου εἰπώθησαν ἀπὸ τοὺς διάφορους ὁμιλητὰς. Ἐπειδὴ δὲ οἱ διαλέξεις τοῦ Ὀμίλου δὲν ἔχουν καθόλου προπαγανδικὸν τόξα χαρακτηρῆ, πρέπει νὰ σημειωθῇ ἀκόμη, πῶς ὄσοι μιλᾷν στὸν Ὀμιλὸν σύμφωνοι φυσικὰ ὄλοι κατ' ἀρχὴν γιὰ τὴν ἀνάγκην μιανῆς ἐσωτερικῆς μεταρρύθμισις τῶν πνευματικῶν μας καθεστώτων, ποῦ τὴν κυρία γραμμὴν τῆς δίνει ὁ δημοτικισμὸς, διατηροῦν ὅλη τὴν αὐτοτέλειάν τους καὶ τὴν εὐθύνην τους γιὰ τίς ἰδέας τους καὶ στὸ σύνολον καὶ στὰ καθέκαστα.

ΣΗΜ. Ὁ Κ^{ος} Μπούτουρας μίλησε σὲ καθαρεύουσα μὲ ἀρκετὰ στοιχεῖα δημοτικῆς.

ΟΙ ΞΕΝΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ

Μέσα στους σοφούς που ήρθαν στην Αθήνα τις προάλλες για των Ανατολιστών το Συνέδριο ήταν και μερικοί από κείνους, που με τα έργα και τη διδασκαλία τους έχουν από καιρό φανερώσει το ενδιαφέρον και την αγάπη τους για την Ελλάδα τη σημερινή, τη γλώσσα της τη ζωντανή και τη λογοτεχνία της την Ελλάδα, να ποδμε, που ο Εκπαιδευτικός Όμιλος αγωνίζεται να κάμει τους πολλούς να την καταλάβουν, να τη συναισθανθούν και να την καμαρώσουν, γιατί φρονεί πως έτσι μονάχα θα μπορέσει αυτή να μεγαλώσει και να απλωθεί.

Τους σοφούς αυτούς ο Εκπαιδευτικός Όμιλος τους θεωρεί αγαπητούς φίλους και πολύτιμους συνεργάτες. Γιατί όχι μόνο με την επιστημονική εργασία τους εφώτισαν τη Δύση και πολλούς δικούς μας που στάθηκαν μαθητές τους, αλλά και ακόμα γιατί μας έδειξαν πως μας έχτιμοι και μας αγαπούν, όχι για τους προγόνους μας, αλλά γι' αυτό που είμαστε τώρα και γι' αυτό που αξίζουμε. Έδειξαν κ' ένα άλλο με τις πολύτιμες εργασίες που έκαναν πως «ή ύπαρξις του Έλληνικού Έθνους (δέν) ένεταφιάσθη μετά του τελευταίου των Παλαιολόγων» καθώς είχε την καλωσύνη να μας πληροφορήσει στο λόγο που έκανε στην Ακρόπολη ο Υπουργός της Παιδείας¹, αλλά εξακολούθησε να ζή και τον καιρό της Φραγκοκρατίας και τον καιρό της Τουρκοκρατίας, με τα βιβλία που έγραφε, τα τραγούδια που τραγουδούσε και τα σχολεία που συντηρούσε.

Σ' αυτούς τους φίλους ο Εκπαιδευτικός Όμιλος χρέος του έθεώρησε να δείξει την εκτίμηση και την αγάπη του. Και γι' αυτό τους κάλεσε ένα απόγευμα στα γραφεία του κ' ένα βράδυ — την Τετάρτη 28 του Μάρτη — σε γεύμα στο ξενοδοχείο των «Αθηνών».

Στην υποδοχή την πρώτη ήλθαν: Ο κ. Έρχαρτ, πρότανης του Πανεπιστημίου του Στρασβούργου, ο βαθύς μελετητής της Βυζαντινής Θεολογίας και συνεργάτης του Κρουμπάχερ² ο κ. Έσσελιγκ καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Leyden της Ολλανδίας και συγ-

γραφέας του «Βυζαντινού Πολιτισμού» ο κ. Παβολίνι καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Φλωρεντίας, διευθυντής του έκλεκτου περιοδικού «Atene e Roma», μελετητής κριτικός της νεοελληνικής μας φιλολογίας ο D^r. Ronald F. Burrows, ο συγγραφέας του ωραίου βιβλίου Discoveries in Crete και καθηγητής των Αρχαίων Έλληνικών στο Πανεπιστήμιο του Manchester ο κ. Thumb καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Στρασβούργου της γλωσσολογίας, συγγραφέας γραμματικής της μητρικής μας γλώσσας ο κ. Συν. Παπαδημητρίου, ο όμογενής καθηγητής της Βυζαντινολογίας στο Πανεπιστήμιο της Όδησού ο κ. Περνέ ο γνωστός συγγραφέας της Νεοελληνικής γραμματικής, των φωνητικών φαινομένων των Χιακών διαλέκτων κ.τ.λ., ύφηγητής στη σχολή των Ανατολικών γλωσσών στο Παρίσι ο κ. Μαάς ύφηγητής στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου της Βυζαντινολογίας.

Τους ξένους αυτούς ο κ. Γ. Σωτηριάδης τους έπροσφώνησε με όραία και συγκινημένα λόγια. Είπε τί τους χρωστούμε και πόσο τους θεωρούμε πολύτιμους συνεργάτες και βοηθούς στη δημιουργία ενός καινούργιου νεοελληνικού πολιτισμού που θα είναι ή συνέχεια των πρωτητερινών.

Κατά καλή μας τύχη ήλθε εκείνο το βράδυ στον Όμιλο και ο Αρχιμανδρίτης Δ. Καλλιμαχος γραμματέας των Πατριαρχείων στο Κάιρο και αγαπητό μέλος του Όμιλου στην Αίγυπτο. Έφερε μαζί του το γνωστό ποιητή και φιλόλογο Σεχ Σακαντάρη, καθηγητή στο Διδασκαλείο του Καίρου, και τον Αχμέτ Ζεκή Πασά γραμματέα του Υπουρ. Συμβουλίου στο Κάιρο. Κ' οι δυο εθνικόφρονες, αγωνίζονται κ' εκείνοι, στην πατρίδα τους, ν' ανυψώσουν τη Δημοτική τους γλώσσα, γιατί έχουν ακράδαντη πεποίθηση πως ένα τέτοιο άνύψωμα συνακόλουθο θα έχει το ζύπνημα και το δυνάμωμα της Έθνικής Αίγυπτιακής ζωής.

Κατά παράκληση της Έπιτροπής του Όμιλου ο ποιητής άπάγγειλε ένθουσιαστικό έγκώμιο της Έλληνικής ιδέας, που στο μεσαιώνα έγονιμοποίησε το Άραβικό πνεύμα και σήμερα ακόμα απομένει ο άθάνατος πυρήνας κάθε ανθρωπισμού. Πρόχειρα ο Αχμέτ Ζεκή Πασάς μετάφρασε γαλλικά το λόγο του ποιητή.

Ο κ. Σωτηριάδης απαντώντας θύμισε πόσο σε μερικά μέρη της Δύσης ο Άραβικός πολιτισμός βοήθησε το γνωρισμό του Έλληνικού και πόσο σήμερα στην Αίγυπτο ή φυλή μας σμίγει άδελφικά με τους Άραβες στο μεγάλο κ' εύγενικό της Έργασίας Άγώνα.

¹ Βλ. «Έστία» 26 Μαρτίου 1912, φύλλο 6513, σελ. 3, στ. 2.

Ίστερα ἀπὸ τὴν ὑποδοχὴν, τὸ γεῦμα στοὺς ἴδιους σοφοὺς ἔγινε τὴν Τετάρτη, στίς 28 τοῦ Μάρτη, στὸ «ξενοδοχεῖο τῶν Ἀθηνῶν». Κάθησαν 37 ἰδρυταὶ καὶ μέλη τοῦ Ὀμίλου καὶ 14 καλεσμένοι, μεταξύ τους καὶ ὁ Κωστής Παλαμάς. Ἦτος ἦταν τὸ πρῶτο τόσο μεγάλο δημοτικιστικὸ γεῦμα ποῦ ἔγινε στὴν Ἀθήνα. Ὅλα εἰπώθηκαν καὶ γράφηκαν στὴ Δημοτικὴ, ἀπὸ τίς προσκλήσεις καὶ τὸν κατάλογο τῶν φαγητῶν ὡς τίς προπώσεις. Καθὼς εἶπε πολὺ ἁμορφα ὁ κ. Περνὸ ἀπαντώντας στὴν πρόποση τοῦ Στεφ. Ραμᾶ ἀπὸ ἕλες τίς φιλοξενίες, ποῦ δέχτηκαν κατὰ τίς γιορτὲς τοῦ Συνεδρίου, ἦταν ἡ πιὸ ἁμορφη, ἡ πιὸ ἐγκάρδια, γιατί ἦταν καὶ ἡ πιὸ Ρωμέικη.

Παραθέτομε τίς προπώσεις μὲ τὴ σειρά ποῦ ἔγιναν.

Ὁ κ. Μάρκος Τσιρμῶκος (Στ. Ραμᾶς) πρῶτος, ἀπὸ μέρος τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου, μίλησεν ἔτσι:

Τίς ἡμέρες αὐτὲς ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιστῆμη καὶ ἡ ἐπίσημη Ἑλλάδα, μαζὶ μὲ τὴ φιλότιμη κοινωνία τῆς πρωτεύουσας τοῦ Βασιλείου, φιλοξενοῦν ἑκατοντάδες ξένους ἐπιστήμονες, ποῦ εὐγενικοὶ προθυμοποιήθηκαν νὰ τιμήσουν τίς Γιορτὲς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ νὰ προβάλλουν ἀπὸ τὴν πόλιν μας νέο φῶς, ὁλοένα πιὸ ἄπλετο, στὸ βίο καὶ στὸν πολιτισμὸ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς.

Ἐνα σωματεῖο σὰν τὸν Ὀμιλὸ μας, κοινωνικὸ κατ' ἐξοχίην, μήτε δικαίωμα, μήτε καθήκον εἶχε νὰ λάβει μέρος στίς Γιορτὲς.

Ἄν γιορτάζει τὸ σωματεῖο μας ἀπόψε, κ' αἰσθάνεται γιὰ τοῦτο μύχια κ' ἀνυπόκριτη χαρὰ, γιορτάζει γιατί τοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ ἐξωτερικεύσει καὶ νὰ φανερώσει τὴν ἐκτίμησιν, τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην του σὲ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς σοφοὺς ποῦ βρίσκονται στὴν Ἀθήνα, κ' ἀκριβῶς σ' ἐκείνους, ποῦ μὲ περηφάνεια θέλει νὰ τοὺς ξεχωρίσει καὶ νὰ τοὺς θεωρεῖ δικούς του ξένους, ἐπειδὴ τοὺς νοιώθει καὶ τοὺς ξέρει φίλους του, ἀφοῦ εἶναι φίλοι ὄχι μιάς τρισχιλιοχρονίτισσας Ἑλλάδος ἀόριστα, μὰ συγκεκριμένα τῆς Σημερινῆς, ποῦ ζεῖ καὶ πασχίζει ν' ἀνοίξει τὸ δύσκολο δρόμο τῆς προόδου τῆς καὶ νὰ βαδίσει γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ πολιτισμοῦ τῆς.

Καθὼς βλέπετε, χωρὶς περιστροφές, σπεῦδω ν' ἀντικρύσω τὰ συμπαθητικὰ αἷτια ποῦ μᾶς ἐνόησαν μὲ τοὺς παρακαθήμενους σοφοὺς συγγραφεῖς τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ, μὲ τοὺς βαθεῖς ἐρευνητὰς τῶν νόμων καὶ τῶν κανόνων τῆς μητρικῆς μας γλώσσας, μὲ τοὺς καλοσυνείδητους τέλος μελετητὰς τῆς Μεσαιωνικῆς καὶ τῆς σύγχρονης Ἑθνικῆς μας Λογοτεχνίας.

Γιὰ ν' ἀποκησόμε ὁμῶς, Κεε καὶ Κοι, κάπως τελειότερον πνευματικὸ συντονισμό, παρακαλῶ νὰ μοῦ ἐπιτρέψετε μὲ λίγα λόγια νὰ σᾶς ἐπιδείξω τὰ ὠραία αἷτια ποῦ ἐξέθρεψαν τὴ συμπάθεια.

Υπάρχουν δυὸ εἰδῶν ἱστορικοὶ καὶ γλωσσολόγοι καὶ φιλόλογοι, ἐπιστήμονες.

Ἐκεῖνοι ποῦ καταγίνονται μὲ τὸν πολιτισμὸ ἐνὸς λαοῦ χάριν τῆς Ἐπιστήμης, χωρὶς νὰ νοιώθουν περισσότερο ἢ ἀλλοιώτικο ἐνδιαφέρον γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, ποῦ τὰ ἔργα τους, τὸ βίο τους, τὴ γλώσσα τους μελετοῦν, ἀπὸ τὸ

ἐνδιαφέρον, ποῦ αἰσθάνεται ὁ μικροβιολόγος γιὰ τὸν κινούμενον κάτω ἀπὸ τὸ μικροσκοπίο του μικρόκοσμο.

Καὶ ὑπάρχουν ἀκόμα οἱ Ἐπιστήμονες ποῦ ἐπειδὴ ἀσχολοῦνται μ' ἕναν πολιτισμὸ, ἄς ποῦμε τὸ Βυζαντινὸ, ἢ μὲ τὴ Ζωὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὰ χρόνια τῆς Σκλαβιάς, αἰσθάνθηκαν μαζὶ καὶ βαθὺ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν τύχη τοῦ λαοῦ ποῦ ἔχει τὴν ἴδια θρησκεία, τὰ ἴδια ἔθιμα, τίς ἴδιες παραδόσεις, τὴν ἴδια γλώσσα καὶ κρῦβει τέλος τὴν ἴδια ζωτικὴ δύναμη.

Σ' αὐτοὺς τοὺς ἐπιστήμονες ὀφείλομε κατὰ τὸ πολὺ μέρος τὴ συναίσθησιν, ποῦ ἔχομε ὅλοι ἑμεῖς ἐδῶ καὶ ὅλοι ὅσοι ἀτενίζουμ μ' ἐλπιδοφόρα βλέμματα πρὸς τὸ ἔργο μας—ὅτι ἑμεῖς, ποῦ ὡς τὰ τώρα πολυκαμαρώνουμε ὡς ἀπόγονοι, πρέπει νὰ δουλέψουμε γιὰ νὰ γίνουμε πρόγονοι. Τοῦ εἶδους αὐτοῦ ἐπιστήμονες εἶναι ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἑξένους σοφοὺς, ἢ τοὺς δικούς μας, μᾶς ἔμπνευσαν μὲ τὰ ἔργα τους μὰ σωτήρια πεποιθήσιν στὴ ζωικότητα τῆς Φυλῆς μας, μὲ τὸ νὰ φωτίσουν τὴ δύσκολη καὶ θαυμάσια πορεία τῆς ἀνάμεσά στοὺς αἰῶνες, ἀποδείχοντας ἔτσι ὅτι ὁ ἐγγύτερος πολιτισμὸς τῆς Φυλῆς ὁ Βυζαντινὸς—ποῦ ποτὲ ὡς τὴν ὥρα δὲν ἐχάθηκε τελείως—εἶναι ἄξιο ἀγγόνι τοῦ πιὸ φωτεινοῦ πολιτισμοῦ, ποῦ δημιούργησε ἡ ἴδια Φυλὴ, τοῦ Κλασικοῦ. Κ' ἐπομένως ἐπιτρέποντας τὴν ἐλπίδα, ὅτι καὶ ὁ αὐριανὸς μπορεῖ νὰ γεννηθεῖ ἀλλομορφος, μὰ γιὰ τοῦτο ὄχι καὶ λιγότερο ἄξιος νὰ ὀνομασθεῖ Ἑλληνικός.

Ἄπ' αὐτοὺς τοὺς ἐπιστήμονες εἶναι καὶ οἱ σοφοὶ Φιλονεοέλληνες, οἱ ὁμοτράπεζοί μας ἀπόψε.

Οἱ σοφοὶ αὐτοὶ δὲν προσφέρουν ὑπηρεσίες μόνο στὴν Ἐπιστῆμη, αὐτοὶ δὲ μᾶς φωτίζουν μόνο, αὐτοὶ μᾶς ὀδηγοῦν χωρὶς νὰ μᾶς ἀποκοιμίζουμ, αὐτοὶ μᾶς σπρωχνουμ στὴ ζωὴ μὴν ἀποκρύβοντας τίς δυσκολίες τῆς, μὰ κεντρίζοντας τὴ φιλοτιμία μας, γιατί μᾶς ἀγαποῦν.

Ὅταν διακηρύττει καὶ διαλαλεῖ τὸ ἀκατάλυτο τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὴν τελευταία σελίδα τοῦ ἐμπνευσμένου ἔργου του, ποῦ ἀποτελεῖ ζωγραφιά ποῦ μόνο σοφὸς συμπατριώτης τοῦ Ρέμπραντ μποροῦσε νὰ τὴ γράψει—ὅταν στὸ τελευταῖο μαγεύετο, ποῦ τὸ λάβαμε προχθὲς καὶ ποῦ τὸ ὑπόγραψε κ' ὁ αἰδεσιμότητος πρῦτανος ὁ συγγραφεὺς τῆς Θεολογικῆς Λογοτεχνίας τοῦ Βυζαντίου—ὅταν βρίσκει σοφός, ὅπως ὁ συγγραφεὺς τῆς Γραμματικῆς τῆς Γλώσσας μας, δροσερὲς πηγὲς τοῦ μέλλοντος στὴν Ἑλλάδα—ὅταν ὁ σοφὸς τῆς γενέτειρας τοῦ Ντάντε θεωρεῖ τὴ νεοελληνικὴ σύγχρονη φιλολογία μὲ ὄχι μόνο ἄξια προσοχῆς καὶ μελέτης, μὰ καὶ τρανὴ ἀπόδειξη ζωῆς ἐθνικῆς ἀκμαίας—ὅταν τὴν ἴδια πεποιθήσιν ἀποδείχνει νὰ συνεχίσει τὸ μεγάλο ἔργο τοῦ Legrand ὁ συγγραφεὺς τῆς Νεοελληνικῆς Γραμματικῆς καὶ τῆς Νεοελληνικῆς Ἀνθολογίας—ὅταν τέτοια γράφουμ, τέτοια μᾶς λένε καὶ τέτοια πιστεύουμ οἱ σοφοὶ φίλοι μας δὲν ἀποδείχουμ τὴν ἀγάπην τους μόνο πρὸς τὴν πατρίδα μας, μὰ κάνουμ κάτι περισσότερο—: *Θεμελιώνουμ βαθεῖα στίς ψυχῆς μας τὴ δικαιοσύνην πεποῖθησιν στὸ Μέλλον τῆς Φυλῆς μας.*

Καὶ λοιπόν, εὐγνώμονες, θέλω νὰ τοὺς βεβαιώσωμε—πὸς τὸν καιρὸ, ποῦ μὰ Ἑλλάδα ἀναγεννημένη θὰ σκέπτεται καὶ θὰ βλέπει ὅπως ἑμεῖς, ποῦ ὑπερῆφανοι φέρνομε τὸν τίτλο τοῦ Νεοέλληνα, σκεπτόμαστε καὶ βλέπομε (τοῦτο τὸ ἐλπίζομε καὶ θὰ γίνετ), τὴν ἡμέρα δηλαδὴ, ποῦ—καθὼς ἐπροφήτεψε ὁ ἱεροφάντης τῆς Βυζαντινολογίας ὁ Κρουμπάχερ, ὁ πρόωρα χαμένος

για την επιστήμη και για τους φίλους του μεγάλους ή μικρούς, εκείνος που έφυγε με πικρό παράπονο, γιατί τον πότισαν αντί του μάνα χολή μερικοί μικρόπρεποι αντίπαλοι — την ημέρα, που η Νέα Ελλάδα θα στήσει τ' αγάλματα στους δικούς μας Πρωτοεργάτες του άναγνωστημού της, δίπλα σ' εκείνους τα όνόματα με χρυσά γράμματα θ' αναγραφούν τα τιμημένα όνόματα των Εύρωπαίων σοφών, που εργάστηκαν για τον αναπλασμό της νέας Ελλάδας, την όποίαν άγάπησαν βαθειά όσο κ' εκείνοι που είναι υποχρεωμένοι σέ τούτο από τή φύση.

Κες και Κοι,

Στόν κατάλογο τών ονομάτων αυτών βέβαια δέ θα χαραχθούν δαύτερα τα όνόματα τών σημερινών ξένων του Έκπαιδευτικού Όμίλου.

Πίνω στην Ύγεια τους.

Στό χαιρετισμό αυτόν ο κ. Pernot άπάντησε με τό νόημα, που γράφομε παραπάνω, και τελείωσε πίνοντας στην ύγεια της Ελλάδας που περιλαβαίνει και τό έργο του Έκπαιδευτικού Όμίλου και την Δημοκρατική κίνηση.

Άμεσως κατόπιν ο κ. Thumb έκανε την άκόλουθη πρόποση

Δέν μπορώ να άπαντήσω στόν κύριο με την ίδια εύγλωττία που μάς έχαιρέτισε: μάς έχαιρέτισε με αυτά τά γλυκά λόγια της δημοτικής σας, της ζωντανής γλώσσας που αγαπούμε έμείς, γιατί είναι ή φυσική έκφρασι της νεοελληνικής ψυχής. Σεις, που έκμεταλλεύεστε τόν άφθονο πλούτο της δημοτικής, που καλλιεργείτε τή γλώσσα του λαού για να την άνυψάτε στο ύψος της φιλολογίας, της τέχνης, υπηρετείτε τό Έθνος σας, και δέ διατάζω να έκφράσω αυτή την πεποίθησί μου. Βέβαια, μπορεί να χωρή ενσζήτησι για τή μέθοδο και για τά μέσα τούτου του αγώνα — άλλα δέν είναι άμφιβολία, πώς ή δημοτική γλώσσα θα φτάσει στο ίδιο ύψος της έκφράσεως που τό έχουν οι άλλες εύρωπαϊκές γλώσσες, όταν καλλιεργείτε τή μητρική σας γλώσσα καθώς πρέπει. Τά μέλη του Έκπαιδευτικού Όμίλου ξέρουν καλά, πώς πρέπει να άρχισι αυτή ή δουλειά από τή νεολαία, επειδή τό μέλλον άνήκει στη νεολαία: — και έχετε δικαιο να μεταρρυθμίσετε την έκπαιδευσι με βίασι τή ζωντανή γλώσσα. Ο Φωτιάδης έκέφρασε πρώτος αυτές τις ιδέες, και τό βιβλίο του μου έκαμε βαθειάν εντύπωσι, μ' όλα που δέ συμφωνώ σέ όλα όσα λέγει και προτείνει, επειδή και οι άρχαίοι με τά άθάνατα έργα τους πρέπει να είναι τό θεμέλιο της παιδείας Σας, άλλα όχι ο ψευδοκλασικισμός με τούς άρχαίους τύπους, μά ο άληθινός κλασικισμός που θέλει την άρμονία του τύπου και τών ιδεών — Οι ιδέες άλλαξαν στόν κόσμο όπως παντού, έτσι και στην Ελλάδα, και οι ιδέες του σημερινού κόσμου ζητούν να έκφράζονται με νέα και άληθινά ζωντανή γλώσσα — Έσείς οι Έλληνες έχετε όπως οι άλλοι λαοί της Εύρώπης τέτοια γλώσσα, την όποία δυστυχώς πολλοί ονομάζουν χυδαία: άλλα περιττόν είναι να Σας ψάλλω τόν έπαινο αυτής της γλώσσας, γιατί Έσείς ξέρετε καλύτερα από μένα τόν μεγαλοπρεπή πλούτον της γλώσσας Σας, της γλώσσας τών τραγουδιών Σας, λ. χ.

εκείνου του τραγουδιού για τό Χάρο που έφάνηκε άξιο να μεταφρασθή από ένα Goethe. Οι έθνικοί Σας κόποι έχουν τό σκοπό να λάβη αυτή ή γλώσσα τή θέσι που της πρέπει στόν ελληνικόν πολιτισμό και σαν άληθινός φίλος του ελληνικού λαού, που είμαι, Σας συγχαίρω για τόν προοδευτικό και πατριωτικόν αγώνα που άγωνίζεστε. Για τούτο σηκώνω τό ποτήρι μου και παρακαλώ τούς άλλους ξένους και σάς τούς ίδιους να κάνετε τό ίδιο και να πίνετε μαζί με μένα στην ύγεια του Όμίλου Σας, στην ύγεια της δημοτικής γλώσσας, στην ύγεια του μέλλοντος του Έλληνικού λαού. Ζήτω ή Ελλάς!

Τόν κ. Thumb διαδέχθηκε ο κ. Hesseling, που βαθειά συγκινημένος είπε τά εξής:

«Έπιτρέψατέ μου ν' άπαντήσω με όλίγας λέξεις στα φιλικά λόγια του >Κου Προέδρου.

>Την Ελλάδα την αγάπησα πάντοτε, και είναι δύσκολο να σάς πω λεπτομερώς την αιτία της αγάπης αυτής: και δέν είναι μόνο δύσκολο, άλλα δέν είναι και καλό να έξακριβώνη κανείς τούς λόγους τών αισθημάτων του. Τό μόνο βέβαιο είναι, ότι δέν μπορώ να κυττάξω τά άριστουργήματα της άρχαίας >σας τέχνης χωρίς να βρέχονται τά μάτια μου και σάς βεβαίω ότι με την >ίδια συγκίνηση θα ένθιμούμαι τις ώρες που πέρασα μαζί σας».

Ύστερα από τό συγγραφέα του «Βυζαντινού πολιτισμού» ο ποιητής Κωστής Παλαμάς προσφώνησε τούς ξένους με τ' άκόλουθα λόγια:

Κυρίες και Κύριοι

Δέν ξέρω τί άκριβώς, μά κάτι άντιπροσωπεύω την ώρα τούτη, για να αισθάνομαι πώς πρέπει να μιλήσω. Τό θάρρος τούτο μου τό δίνει ο «Έκπαιδευτικός Όμιλος» που με τίμησε καλώντας με στο ήσυχο τούτο συναπάντημα. Άπλως ποιητής, κι από μακριά, μά με θρησκευτικό σέβας αντίκρουσι πάντα την Έπιστήμη, και τώρα ένα χρέος με σπρώχνει να χαιρετίσω δειλά, θρησκευτικά, φημισμένους αντιρόσωπους της Έπιστήμης, από όσους έντυχε να συγκεντρώση την ώρα τούτη στην «τιμιωτάτην πόλιν» του άρχαίου τραγικού ή γιορτή του Πανεπιστημίου μας και τό Συνέδριο τών Άνατολιστών.

Μου δίνει άκόμα τόν θάρρος τούτο ή σκέψη πώς τώρα εδώ ανάμεσα σ' έμάς, και σέ τούτον τόν καιρό, ο άνθρωπος που ζή τη διανοητική ζωή, και πρώτ' άπ' όλα ο ποιητής, αντίθετα προς τόν ποιητή που φύτρωσε και ζή ανάμεσα σέ λαούς προχωρημένους στόν πολιτισμό, μετωμένους από καρπούς, όλβιους λαούς, αντίθετα προς τόν ποιητή που είναι βυθισμένος μόνο στής ψυχής του τή θεωρία, ή, γενικότερα, που είναι εύρωπαίος ποιητής, ο ποιητής εδώ, όσο ταπεινός κι άν λογίζεται, είναι, πρώτα κι άπάνον άπ' όλα σά θησαυροφύλακας έθνικόν ιδανικόν, άπόστολος μάς κοινής ιδέας: άν ή ιδέα δοξάζεται, κι αυτός προσθέτει στη δόξα της, τραγουδώντας την άν ή ιδέα κωκυρωρίζεται, ο ποιητής δέν είναι μόνο τραγουδιστής, μά και ιερός άπολογητής της ιδέας.

Οι κύριοι του Εκπαιδευτικού Όμιλου που γυρεύουνε μιάν αναμόρφωση της Παιδείας, αρχίζοντας τὸ ἄλλαγμα ἀπὸ τὴ ρίζα ποὺ εἶναι ἡ γλῶσσα, καλὰ ἐννοοῦν τί θέλω νὰ πῶ. Οἱ σοφοὶ μας φίλοι ποὺ συγκαταβατικὰ μὲ ἀκούνε κολακεύομαι νὰ πιστέψω πὼς μ' ἐννοοῦν κ' ἐκεῖνοι. Δημοσιεύτηκε τὶς πρὸ ἄλλες διαμαρτυρία γραμμένη ἀπὸ τὸν ἔξοχο φίλο μας, τὸν καθηγητὴ κ. Thumb, καὶ ὑπογραμμμένη ἀπὸ δνόματα σημαντικώτατον ἀνάμεσα στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐπιστήμη. Διαμαρτυρία, γενικώτατα, ἐναντίον τοῦ πολέμου στὴν καλλιέργεια τῆς δημοτικῆς μας γλώσσας, πολέμου ὄχι μὲ τὸ λόγο, ὄχι μὲ τὴ σεμνὴ ἀμίλλα μεταξὺ ἀρχαϊστῶν καὶ δημοτικιστῶν, ὄχι μὲ τὴ θετικὴ ἐργασία, ὄχι μὲ τὰ ἔργα. Καὶ ἡ ἐγγενεὺς διαμαρτυρία τελειώνει μὲ τὴν οὐσιαστικώτατη φράση: «Ἡ προκοπὴ στὸν πολιτισμὸ τῆς νέας Ἑλλάδας εἶναι σφιχτοδεμένη μὲ τὴ λαϊκὴ τῆς γλῶσσα». Μῆνες πρὶν ἀπὸ τὴν ὁμολογία τούτη τῶν γερμανῶν σοφῶν, μιάν ἄλλη διαμαρτυρία ἀπὸ ἄλλον τιμημένον ἐπιστήμονα, τὸν καθηγητὴ d'Almeida, συντροφευμένη ἀπὸ τὶς ὑπογραφὰς δοξασμένων ἑλληνοστῶν τοῦ Παρισιοῦ καὶ μελῶν τοῦ Ἰνστιτούτου, ἄξια νὰ τὴν προσέξουμε, ὄχι γιὰ τὸ πρόσωπο ποὺ ἔδωκε ἀφορμὴ νὰ γίνῃ, ὄχι γιὰ τὴν ἀφορμὴ αὐτὴ καθεαυτὴ, μὰ γιὰτι κ' ἐκεῖνη τὸ ἴδιο μάθημα διδάσκει, τὸ μάθημα τῆς ἀνεξιδρωσκείας καὶ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἰδέαν πρὸς τὴν ἰδέαν ποὺ ἔχει δικαιώματ' ἀρκετά, ἂν ὄχι γιὰ νὰ τὴν τιμοῦνε, μὰ γιὰ νὰ τὴν ἀφήνουν ν' ἀναπνέῃ ἐλεύθερα κ' ἐδῶ τὸν ἄερα. Ἐδῶ ποὺ στοὺς ἀρχαίους καιροὺς ὁ Διόσκυλος μὲ τοὺς «Πέρσες» του καὶ στοὺς καιροὺς μας ὁ Σολωμὸς μὲ τὸν Ὕμνο του, τὴν Ἐλευθερίαν μᾶς κηρύττουν.

Ἄξιοι σεβασμοῦ καὶ τιμῆς οἱ φωτισμένοι καὶ καλοπροαίρετοι ξένοι ποὺ βρῖσκουνε γιὰ μᾶς μέσ' ἀπὸ τὴν καρδιά τους λόγια θαυμασμοῦ γιὰ τὴν ἱστορίαν μας καὶ συμπάθειαν γιὰ τὴν ὅποια προκοπὴ μας. Ὅμως πρῶτα κ' ἀπ' ὅλους ἐπάνω σέβομαι καὶ δοξάζω τοὺς σοφοὺς ἐκείνους φίλους ποὺ ἤρσαν κὶ ἀπὸ μιὰς ἀρχῆς καὶ στὴν κρίσιμη τούτη στιγμή λόγια νὰ μᾶς ἐγκαρδιώσουν ὅλους ὅσοι ἀγωνιζόμεστε γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς δημοτικῆς γλώσσας, πιστευόντας τὴν θεμέλιο καὶ μιὰς ἀληθινότερης παιδείας. Δοξάζω τοὺς ἄγνους φιλέλληνας ποὺ μὲ τὸν ὄγκο τῆς Ἐπιστήμης τους καὶ μὲ τὴ λατρεία τους πρὸς τὴν ἀλήθειαν, δὲ φοβηθῆκαν ἀκόμα καὶ μιὰ πρόσκαιρη παρεξήγηση ἀπάνω σὲ ζήτημα θλιβερὰ παρεξηγημένον καὶ κατατρεμένον πολύτροπον.

Ὁ φιλελληνισμὸς πρὸ ἑκατὸ σχεδὸν χρόνων εἶχεν ἀνθίσει στὴν Εὐρώπῃ φωτισμένος ἀπὸ τὰ προσηνύματα κὶ ἀπὸ τὶς ἀστραπὲς τοῦ 21 μας, λουλούδι ἀπὸ τὰ ὠραιότερα τοῦ μεγάλου ρωμαντικοῦ ὄργασμοῦ. Σήμερα ποὺ μᾶς ὀδηγεῖ μιὰ θετικώτερη φιλοσοφία, ὁ φιλελληνισμὸς εἶναι λιγώτερο λυρικός καὶ εἶναι, στοχαστικώτερα, ἐπιστημονικός. Καὶ εἶναι κάπως παραῖξον τὸ ταίριασμα τῶν ποιητῶν ἐδῶ σ' ἐμᾶς ποὺ ἀπὸ μιὰς ἀρχῆς πήρανε στὰ χέρια τους τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, ζήτημα μιὰς καλαισθητικῆς καὶ πρακτικῆς σημασίας, καὶ τῶν ἐρευνητῶν τῆς σοφῆς Εὐρώπης ποὺ, παράλληλα, μᾶς δόσανε, μεθοδικὰ, καὶ μὲ μόνον τὴν ἐπιστημονικὴ τους ἐργασία, καὶ χωρὶς καμιάν ἰδέαν πολεμικῆς, μιὰ καθαρῶτερη συνείδηση ἀπάνω στὸ ζήτημά μας. «Ἡ προκοπὴ στὸν πολιτισμὸ τῆς νέας Ἑλλάδας εἶναι σφιχτοδεμένη μὲ τὴ λαϊκὴ τῆς γλῶσσα». Γιὰ τοῦτο κ' ἀπὸ μιὰς ἀρχῆς οἱ πρωτοστάτες τῆς καλλιέργειας τῆς λαϊκῆς γλώσσας εἶναι γυρισμένοι πρὸς τὴν πολιτισμένη, τὴν προκομμένη Εὐρώπῃ, ἀντίθετα πρὸς τοὺς ἀρχαϊστὰς, σφιχτότερα προσκολλημένους στὴ λογία βυζαντινὴ παράδοση. Ὁ Βηλα-

ρᾶς μέσα στὴν Αὐλὴ τοῦ Ἀλήπασα, πολὺγλωσσος, γνωρίζοντας ἀπὸ ἰταλικά καὶ ἀγγλικά γράμματα. Ὁ Σολωμὸς βλάστημα τοῦ ἰταλικοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ Φυλάκης, θεμελιωτὸς μὲ τὸ γαλλικὸ νοῦ. Ὁ Τομαζέος ἀπὸ τὴν Ἰταλία, ὁ γάλλος Φωριέλ, πρόμαχοι καὶ βοηθοὶ πολῦτοι γιὰ τὸ πρῶξιμο τῆς ἰδέας μας. Ἀργότερα καὶ ὁ Κρουμπάχερ θὰ διαλαλήσῃ ἀξιωματικὰ τὰ δικαιώματά της ἀπὸ ἀκαδημαϊκὸ βῆμα.

Χαίρομαι βλέποντας ἀνάμεσὸ μας ἄγνους καὶ ἀνεπίδεικτους φίλους τῆς σοφίας καὶ τῆς πατρίδας μας, χωρὶς πολλὰ λόγια, μὰ τοῦ ἔργου καὶ τοῦ νοῦ φιλέλληνες. Παρακαλῶ νὰ ὑψώστε τὰ ποτήρια σας καὶ νὰ πιῆτε στὴν ὑγείαν καὶ στὴν εὐτυχίαν τῶν εὐγενικῶν καὶ τῶν σοφῶν μας ξένων ποὺ μᾶς τιμῆσαν σήμερα. Γιομίζοντας ἀπὸ νόημα τὴν ὠραία εὐχὴ τοῦ λαοῦ μας, σὰς εὐχομαι νὰ ζήσετε «σὰν τὰ ψηλὰ βουνά».

Τὸν ποιητὴ ἀκολούθησε ὁ κ. P. E. Pavolini μὲ τὴν παρακάτω πρόποση.

Λυποῦμαι πολὺ ὅτι μοῦ λείπει ἡ μαστοριά τῆς γλώσσας Σας, ποὺ τόσο λαμπρὰ εἰδειχναν οἱ συνεργάτες καὶ συναδελφοὶ μου, οἱ ὅποιοι μίλησαν πρὸ ἐμοῦ. Ἦθελα καὶ ἐγὼ νὰ ἐκφράσω τὴ χαρὰ, τὴν εὐγνωμοσύνην, ποὺ βαθεῖα καὶ εὐλαβικῶν αἰσθάνομαι, τώρα ποὺ βρῖσκομαι μέσα σὲ ἄντρες καὶ σὲ κυρίες, ποὺ ἄγω καὶ ψηλὸ σκοπὸ ἔχουν, καὶ μὲ ἀτίραχη πίστι καὶ σταθερότητα προσπαθοῦν νὰ τὸν φτάσουν — τὴν ἐκπαιδεύει τοῦ λαοῦ. Δὲν ξεῦρω γιὰτί, ἀλλὰ κάθε φορὰ ποὺ συλλογίζομαι τὸ ἔργο Σας καὶ τὰ μέσα ποὺ πρέπει νὰ μεταχειρίζεσθε γιὰ τὴν πραγματοποιήσει τῆς Ἰδέας, τῆς μεγάλης Ἰδέας, κάθε φορὰ ἐνθυμοῦμαι ἕνα ἀπὸ τὰ τὸσον ὠραία καὶ ἀπλοῖκά τραγουδία Σας, τὸ τραγοῦδι τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Βάβαια τὸ ἐνθυμοῖσθε καὶ Σεῖς:

*Ἁγιος Βασίλης ἔρχεται ἀπὸ τὴν Καισαρείαν
βασιὰ χαλκοῦ ποδήματα καὶ οὐδερνία ἱμάτια.
Βασίλη μ' πόθεν ἔρχεσαι καὶ πόθεν κατεβαίνεις;
Ἀπὸ τὴ μάνα μ' ἔρχομαι, καὶ στὸ σχολεῖο παραίνομαι.
Κι' ἂν πάρεις εἰς τὸν δάσκαλον πὲς μας τὴν ἄλφα - βῆτα.
Στὴν πατερίτσα ἀκούμβησε νὰ πῆ τὴν ἄλφα - βῆτα.
Κ' ἡ πατερίτσα ἦταν ξερὴ κὶ' ἐβλάστησε κλωνάρι
κλωνάρι χρυσοκλωνάρον κὶ' ἀργυροκωνημένο.*

Μοῦ φαίνεται ὅτι σ' αὐτὸ τὸ τραγοῦδι ἠμποροῦμε νὰ ἰδοῦμε ἕνα ὠραῖο σύμβολο· ὁ ἅγιος, μὲ τὴν ἀπλότητα τῆς φορεσιᾶς του εἶναι ὁ λαός· καὶ θυμᾶται τὴ μητέρα του, καὶ θέλει νὰ μᾶθη γράμματα. Ἡ οἰκογένεια στὸ ἕνα μέρος, τὸ σχολεῖο στὸ ἄλλο, οἱ δύο κύριες δυνάμεις τῆς κοινωνικῆς τάξεως. Κι' ἡ πατερίτσα μοιάζει τὴ ζωὴν τοῦ ξεροῦ κὶ' ἂν εἶναι, ἅμα ἐφωτισθῇ ἀπὸ τὴν παιδείαν, ἅμα τὴν ἄγισον τὸ ἀκτινοβόλημα τῆς ἐπιστήμης, τότε ἀμέσως βλαστάνει καὶ βγαίνει φύλλα καὶ λουλούδια· καὶ ἡ ζωὴ στὰ πρῶτα φτωγὴ, γίνεται πλούσια καὶ εὐτυχῆς. Εἶμαι παλαιὸς φίλος καὶ θαυμαστής τῆς πατρίδος Σας. Σὰς εὐχομαι νὰ μὴν εἶναι μακρὰ ἡ μέρα ποὺ θὰ ἰδῆτε τοὺς καρποὺς τοῦ γενναίου καὶ φιλανθρωπικοῦ ἔργου Σας.

Τὸν καθηγητὴ στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Φλωρεντίας διαδέχθηκε ὁ ὁμογενὴς καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ὀδησοῦ, ποὺ μίλησεν ἔτσι:

Κυρίαὶ καὶ Κύριοι,

Παρακολουθῶν τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἀπὸ τῶν ἀρχῶν αὐτῆς μέχρι τῶν χρόνων μας συχνὰ ἔλαβα ἀφορμὴν νὰ εὐρεθῶ ἀντιμέτωπος τῆς ἐξῆς ἀπορίας: διατι τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα τὸ τόσα ἀριστουργήματα δημιουργήσαν κατὰ τὴν κλασσικὴν ἐποχὴν εἰς διάστημα δύο σχεδὸν χιλιετηρίδων μετ' αὐτὴν δὲν ἠδυνήθη νὰ παρουσιάσῃ τίποτε γενναῖον εἰς τὴν φιλολογίαν του. Ὑπῆρξαν καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο καὶ χρόνοι ἐσωτερικῆς ἀκμῆς, χρόνοι ἰδανικοῦ μεγαλείου, ἀλλ' ἡ φιλολογία πάντοτε ἀδυνατεῖ νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὰ ὅρια τοῦ μετρίου. Μήπως τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐξηντλήθη ἢ ἐστείρευσε; μήπως τὸ ἔθνος μας ἐξεφυλίσθη καὶ πᾶσα ἐλπίς νεωτέρας μεγαλοουργίας ἐξέλειψε; Διόλου.

Μετὰ τὴν κλασσικὴν ἐποχὴν, χάριν εἰς τὴν λάμπιν ποὺ παρείχεν αὐτῇ, τὸ ἔθνος συνήθισε νὰ ἔχῃ τὰ βλέμματά του ἐστραμμένα πάντοτε πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἐνεκα τῆς διαρκοῦς ταύτης στάσεως ἐστράβωσεν ὁ λαϊκὸς του καὶ φυσικὰ ἀδύνατον ἦτο νὰ μεγαλοουργήσῃ. Εἶναι ἀληθές ὅτι καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν τοῦτο πολυχρόνιον διάστημα ἀνεφάνησαν ἄνθρωποι δοκιμάσαντες νὰ διορθώσουν τὸ ἐλάττωμα τῆς στραβολαιμίας, αἱ ἀτόπειαι, ὅμως αὐταὶ καὶ μονομερεῖς ἦσαν καὶ ἀπετύγχανον ἐκάστοτε· ἐξωτερικὸς τις γρόνθος, ἐθνικὸν τι δυστύχημα ἐπανεφέρε κατ' ἀνάγκην τὴν προτέραν στάσιν τοῦ λαμοῦ. Σήμερον παρεννοσκόμος μεταξὺ-οἰς θεωρῶ τὸν ἐαυτὸν μου εὐτυχή διότι εὐρίσκομαι εἰς κύκλον ἀνθρώπων, κυριῶν καὶ κυριῶν, τοὺς ὁποίους βλέπω μὲ ἴσους τοὺς λαίμους των, ἀνεψίζοντας πρὸς τὰ ἔμπροσ. Μόνον ὅταν συνηθίσωμεν νὰ βλέπωμεν πρὸς τὰ ἔμπροσ θὰ κατορθώσωμεν νὰ πᾶμε ἔμπροσ. Πίνω εἰς ὑγείαν τῶν κυριῶν καὶ κυριῶν τούτων.

Ὁ κ. Ι. Δραγοῦμης (Ἰδας) ἐπρόσθεσε τότε, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ὀμίλου, τὰ ἐπόμενα:

Κυρίες καὶ Κύριοι,

Καὶ ἐγὼ, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ὀμίλου καὶ πρὸ πάντων σὰ δημοτικιστῆς, πίνω στὴν ὑγείαν τῶν ξένων δημοτικιστῶν, καὶ κείνων ποὺ μᾶς τιμοῦν σήμερον μὲ τὴν παρουσίαν τους καὶ ὄσων ἄλλων δὲ βλέπομεν ἐδῶ πέρα, εἴτε γιατί δὲν ἦλθαν στὸ συνέδριον τῶν Ἀνατολιστῶν, εἴτε καὶ γιατί δὲν ἔτυχε νὰ τοὺς γνωρίσουμε ἡμεῖς, ὄλους.

Γιατὶ ὁ δημοτικισμὸς δὲν εἶναι *γλωσσικὴ θεωρία*, περιορισμένη μόνο σ' ἓναν κύκλον ἀπὸ ἐπιστήμονες στενὸν, παρὰ εἶναι *τρόπος σκέψεως* ποὺ στὸν ἄλλο κόσμον ἔχει καταστήσει γενικώτατος, καὶ πολὺ πρὶν ἀπὸ δὴ ἐκκυριάρχησεν ἐκεῖ, ἐπειδὴ ἴσα ἴσα εἶναι *πνεῦμα ζωῆς* ποὺ πνίγει τὸ *σχολαστικισμόν*.

Πίνω στὴν ὑγείαν τοῦ ἔθνους γῆς *δημοικισμού*.

Πίνω στὴν ὑγείαν καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ *σχολαστικισμού* ποῦ, ἀπὸ φυσικῆ ἀντίδραση, φέρνει γοργὰ τὸ *δημοικισμόν* καὶ στὰ Ἑλληνικὰ τὰ χώματα.

Ἀπ' αὐτὴ τὴ στιγμὴ ἄρχισε ἡ σειρά τῶν ξένων, ποὺ δὲ μίλησαν Ἑλληνικά.

Πρῶτος ὁ Rector Magnificus στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Στρασβούργου, ὁ κ. Ἐρχαρτ, Γαλλικὰ εὐχαρίστησε τὸν Ὀμίλον καὶ τὸν συγχαίρηκε γιὰ τὸ ἔργον του. Μὲ βαθεῖα συγκίνηση θυμῆθηκε τὴν πεποίθησιν τοῦ Κρουμπάχερ — ποὺ εἶναι καὶ πεποίθησή του εἶπε — πῶς ἡ Ἑλλάδα θὰ προκόψει καλλιεργώντας τὴν Δημοτικὴν καὶ ἐξέφρασε τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν εὐχὴν νὰ εὐοδωθῆι τὸ ἔργον τοῦ Ὀμίλου καὶ ἔτσι ν' ἀποκτήσωμε οἱ Ἕλληνες γλώσσα ἱκανὴ νὰ ἐκφράζῃ τὰ ὑψηλότερα αἰσθήματα καὶ νὰ ἐξυπηρετῆι τις ὑψιστες ἀνάγκαι τῆς Θεολογίας, τῆς Ἐπιστήμης, τοῦ Πνεύματος. Ἀνάφερε τὸ ῥητὸν Vox Populi Vox Dei καὶ ἐσυνδόασε τὴν ἔννοιαν τοῦ Vox Populi μὲ τὴν γλώσσαν τοῦ Λαοῦ.

Τὸν κ. Ἐρχαρτ διαδέχθηκε ὁ κ. Maas καὶ σὲ Γαλλικὴν γλώσσαν διατρένωσε τὴν συμπάθειά του γιὰ τὸ ἔργον τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου, εὐχαριστώντας τον γιὰ τὸν τρόπον ποὺ κάνει τὴν τιμὴν νὰ τὸν θεωρεῖ φίλον του.

Ἀμέσως κατόπιν ὁ κ. Ronald Burrows εἶπε λίγα λόγια Ἀγγλικά, ποὺ τὰ παραθέτομε σὲ πιστὴ μετάφραση:

Δὲ θὰ τολμοῦσα νὰ μιλήσω Ἀγγλικά ἂν οἱ δύο Κύριοι ποὺ μίλησαν πρὶν δὲ μεταχειρίζονταν τὰ Γαλλικά. Δὲν τολμῶ νὰ μιλήσω Ἑλληνικά ὅχι ἐπειδὴ παρενοσκόμουνται Ἕλληνες, ἀλλὰ ἐπειδὴ οἱ παρόντες ξένοι μεταχειρίζονται τόσο ἔξοχα τὰ Ἑλληνικά. Ἐπιθυμῶ νὰ ἐκφράσω τὸ αἰσθημα τῆς πραγματικότητος ποὺ αὐτὴ ἡ συνάθροιση μοῦ ἀφίνει. Τὸ δικόν σας τὸ κίνημα εἶναι κίνημα ἀληθινὰ ζωντανὸ ποὺ κινεῖται πρὸς τὸ Φῶς. Ἀλλὰ τὰ ζωντανὰ κινήματα ἔχουν τις δυσκολίας καὶ τοὺς ἀγῶνας τους. Ὅπως οἱ στρατιῶτες σας, ἔτσι καὶ ἐσεῖς θὰ γνωρίσετε *τὸ αἶμα μαρτύρων καὶ ἡρώων*. Ἀλλὰ ἡ δέησή σας θὰ εἶναι ὡς ἐκείνη ποὺ ἔβλεπεν ὁ Αἴας εἰς τὴν Πριάδα:

Ἐν δὲ φάει καὶ ὄλεσον

ποὺ ἄγγλικά μποροῦμε νὰ μεταφράσωμε:

Slay me, Lord, if thou wilt

Let it but be in the light

ΣΗΜ. Τὰ κερτὰ ὁ Κύριος Burrows τὰ εἶπε Ἑλληνικά. Πρῶτα ὁ Κύριος Κ. Μελάς μετέφρασε στοὺς ἀκούοντάς τὴν κήρυξιν αὐτὴν.

Αὐτὲς ἦσαν οἱ γενικῆς νὰ ποῦμε προδόσεις, γιὰ τὴν ἰδιωτικῆς ἔγιναν τρεῖς τέσσαρες. Ἐστὶ ὁ κ. Π. Καραπάνος παίρνοντας ἀφορμὴν ἀπὸ μὴ φράση τοῦ κ. Burrows ζήτησε νὰ πιοῦν στὴν ὑγείαν «ἐνός ἡρώα καὶ ἐνός μάρτυρα» τοῦ Δελμούζου. Ἡ κ. Σπανοῦδη στὴν ὑγείαν καθὼς εἶπε «τοῦ διαδόχου τοῦ Σολωμοῦ» τοῦ ποιητῆ Παλαμῆ. Ὁ

κ. Τοῦμπ στὴν ὑγεία τῶν μητέρων ποὺ βρίσκονται στὸ γεῦμα, γιατί οἱ μητέρες μαθαίνουν στὰ ἑλληνόπουλα τὴ μητρική τους γλώσσα· καὶ ὁ κ. Σωτηριάδης στὴν ὑγεία τῶν ξένων κυριῶν (Hesseling καὶ Pernot) ποὺ ἔχουν τὰ ἴδια αἰσθήματα μὲ τοὺς σοφοὺς ἄντρες τους.

Καὶ σὰ σφράγισμα τῆς μυσταγωγίας, ὁ ἱερολογιώτατος Καλλιμαχος, ἔνθεος, ὕμνησε τὴν Ἑλλάδα ποὺ λάτρεψε τὴ θεὰ Ἐλευθερία· καὶ προφήτεψε πὼς δίπλα στοὺς φιλέλληνες, ποὺ μᾶς βοήθησαν γιὰ τὴν ἀπολύτρωση ἀπὸ τὴν τυραννία τῶν ξένων, θὰ στήσει μιὰ μέρα στὸ Πάνθεό της τίς μορφές τῶν φιλελλήνων, ποὺ τώρα μᾶς βοηθοῦν γιὰ τὴν πνευματικὴ μας ἐπανάσταση καὶ τὸ λυτρωμό.